

MAGYARORSZÁGI
NÉMET NYELVJÁRÁSOK

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

PETZ GEDEON

LEV. TAG.

I. FÜZET.

AZ ALSÓ-MECZENZÉFI
NÉMET NYELVJÁRÁS HANGTANA

IRTA

DR. GEDEON ALAJOS

Ára 1 kor. 50 fillér

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1905.

Magyarországi Német Nyelvjárások.

A M. Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából
szerkeszti PETZ GEDEON lev. tag.

A M. T. Akadémia I. (nyelv- és széptudományi osztálya) 1903 jún. 8-án tartott ülésében hozott határozatával kívánatosnak mondotta, hogy — magyar nyelvjárásainknak régóta folyamatban levő tudományos ismeretése mellett — a hazai nem-magyar nyelvjárások tudományos feldolgozására irányuló tervszerű, rendszeres munkásság is induljon meg s az e végből szükséges intézkedések megtételével az osztály kebelében fennálló nyelvtudományi bizottságot bízta meg. E bizottság javaslata alapján az osztály mindenekelőtt a hazai német és szláv nyelvjárások tudományos feldolgozását és ismertetését határozta el és egy-egy sorozatnak megindítását mondotta ki, melyben az illető nyelvjárásokra vonatkozó tanulmányok meg fognak jelenni; a M. T. Akadémiának 1904 január 25-én tartott összes ülése pedig megszavazta az e vállalat megindítására szükséges költségeket.

Midőn e határozatok értelmében a *Magyarországi Német Nyelvjárások* cz. sorozatot megindítjuk, azt hisszük, hogy ezzel szolgálatot teszünk nemcsak az általános nyelvtudomány ügyének, hanem a magyar nyelvészetnek is, a melynek művelését Akadémiánk mindig egyik legelső feladatának és kötelességének ismerte. Hogy csak egyet említsünk: a magyar nyelv kölcsönszavaira vonatkozó kutatásnak okvetetlenül szüksége van a hazánk területén élő nem magyar nyelvjárások szókincsének pontos és hiteles ismeretére. Tanulmányaink erre nézve megbízható anyagot kívánnak nyújtani, a minthogy viszont lehetőleg ügyet fognak vetni az illető nyelvjárásoknak a magyarból került elemeire is. Ekkép e tanulmányokkal is elő akarjuk mozdítani ama tudományos törekvéseket, melyek hazánk lakossága történetének és szellemi életének, nyelvének és szokásainak részletes felkutatására irányulnak, és hozzá akarunk járulni ama fontos feladat megoldásához, melyet Akadémiánk alapszabályai tűznek elénk: *a haza minden tekintetben való megismertetéséhez.*

A *Magyarországi Német Nyelvjárások* sorozatából eddig a következő füzetek jelentek meg:

1. Dr. Gedeon Alajos: *Az alsó-meczenzéfi német nyelvjárás hangtana.* 1905. 78 l. Ára 1 kor. 50 fill.

2. Lindenschmidt Mihály: *A verbászi német nyelvjárás alaktana.* 1905. 38. l. Ára 90 fill.

Készülő félben vannak: a szepesi felföld nyelvjárása Gréb Gyulától; a szatmármegyei nyelvjárás Vönház Istvántól; a szomolnokhutai nyelvjárás Máttyás Károlytól; az iszteméri nyelvjárás Hajnal Mártontól.

AZ ALSÓ-MECZENZÉFI
NÉMET NYELVJÁRÁS HANGTANA

IRTA

Dr GEDEON ALAJOS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1905.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Az alsó-meczenzéli német nyelvjárás hangtana.*)

BEVEZETÉS.

Abauj-Torna megyében, Kassától nyugatra, mintegy 30 km. távolságra tőle fekszik Alsó-Meczenzéf nagyközség. Lakosai, közel 3000, kizárólag németek.

Hogy azokat a felső-magyarországi német községeket, melyekben felnémet nyelvet beszélnek, és így Alsó-Meczenzéfet is, nagyrészt csak a XVI. században alapították — a mint Krones

*) Irodalom: *Korponay János*: Abauj vármegye monographiája 1866—70. — *Magyarország vármegyéi és városai* I. k.: Abauj-Torna vármegye és Kassa, Budapest 1896. — *Balogh Pál*: A népfajok Magyarországon. Budapest 1902. — *Karl v. Czoernig*: Ethnographie der österreichischen Monarchie. Wien 1857. — *K. Georg Rummy*: Beitrag zu einem Idiotikon der sogenannten gründnerischen deutschen Zipsersprache. Zeitschrift von und für Ungern VI. k. 4. f. — *K. J. Schröer*: Versuch einer Darstellung der deutschen Mundarten des ungrischen Berglandes mit Sprachproben und Erläuterungen. Wien 1864. — *K. J. Schröer*: Die Deutschen im ungrischen Bergland und ihr Dialekt. Österreichische Wochenschrift V. — *Joh. Genersich*: Versuch eines Idiotikons der Zipsersprache. Zeitschrift v. u. f. Ung. V. — *Joh. Genersich*: Nachtrag zu dem Versuch eines Idiotikons der Zipsersprache. U. ott. VI. — *Dr. F. Krones*: Zur Geschichte des deutschen Volksthum im Karpatenlande mit besonderer Rücksicht auf die Zips und ihr Nachbargebiet. Graz 1878. — *Hlatky J.*: Körmöczbánya és vidékének néprajzi viszonyairól. Körmöczbánya. — *O. Bremer*: Kurze Grammatiken deutscher Mundarten. Leipzig 1893 óta. — *Dr. Karl Weinhold*: Bairische Grammatik. Berlin 1867. — *Dr. J. A. Schmeller*: Cimbrisches Wörterbuch. Sitzungsberichte der Kais. Akad. der Wissenschaften. Wien. Jahrg. 1855. Bd. XV. Heft II. III. — *Dr. K. Weinhold*: Die Laut- und Wortbildung und die Formen der Schlesischen Mundart. Wien 1853.

állítja (id. m. 5. l.) — nem felel meg a valóságnak.¹⁾ A legrégebb okirat, mely Alsó-Meczenzéről említést tesz, 1376-ból való. Ezen okirat tanúsága szerint a jászóvári prépost engedelmet ad egy meczenzéfnek három hámor felépítésére.²⁾ Az 1376-iki évnél sokkal hamarabb nem igen alapíthatták A.-Meczenzéfet, mert egy 1255-ből való oklevélben IV. Béla király pontosan meghatározza és felsorolja a jászóvári prémontreiek birtokait, a melyek egész Szomolnok vidékéig terjedtek — belesik ide a mai A.-Meczenzéf vidéke is — és A. Meczenzéf nincs említve, holott a meczenzéfiek már a legrégebb időktől fogva a jászóvári prépostság jobbágyai voltak. Helyesebbnek tartom Schröer felfogását (*Die Deutschen in ungr. Berglande. Österr. Wochenschr. V. 129. 1.*), hogy a két Meczenzéfet a XIV. század folyamán alapították.

1399-ben Zsigmond király elrendeli, hogy a meczenzéfiek és a jászóiak az úgynevezett Schwarzwaldot és a szántóföldeket Meczenzéf határában szabadon használhatják a nélkül, hogy akár a gölniczieknek, akár a szomolnokiaknak beleszólásuk volna.³⁾ Hogy a XIV. századnak nem utolsó éveiben épült fel A.-Meczenzéf, mutatja az a körülmény, hogy a XV. század elején már a nagyobb és a jómódú községek sorába tartozik. 1427-ből ugyanis fenmaradt egy adóösszeírás: *Registrum lucri camerae Cassoviensis, Comitatus Abaujvariensis*, a melyben A.-Meczenzéf már 58 portával szerepel.⁴⁾

A felsorolt adatok alapján a legvalószínűbbnek tartom, hogy A.-Meczenzéfet a XIV. század első felében alapították.

A vásári engedélyt III. Ferdinándtól kapta a község 1639 decz. 13-án. Az 1695-ik évben a jászóvári prépostság 12 pontban összefoglalja azokat az intézkedéseket, a melyek ama vizályok

1) Szomolnokot és Szepes-Remetét már a XIV. század 30-as éveiben alapították. Merény már Kún Lászlótól nyert szabadalmakat. Gölniczbánya már a XIII. század végén van említve.

2) Az oklevél a jászóvári prépostság levéltárában van; az ottani praefektus úr szíveségéből kaptam meg a másolatot: «*Helia Tegzagol Incola et Jobagioni Meczenzeffiensis tria loca malleorum super Fluvio Boldva cum facultate exstruendarum Gazarum erga censum novem florenorum in auro a singulo malleo et singulis annis deponendum, ex parte Praepositi et conventus de Jászó coram Capitulo Scepusiensi conceduntur. Anno 1376 . . .*» etc.

3) Cod. Dipl. XII. II. p. 652.

4) *Magyarország vármegyéi és városai* I. k. 482. l.

megszüntetését czélozzák, melyek Alsó- és Felső-Meczenzéf lakói között a barmok legeltetése és a favágás dolgában támadtak.

A XV—XVII. századok folyamán Abaujmegye állandóan a pusztító háborúk színhelye. A megye községei nagyon sokat szenvednek úgy, hogy a 318 község közül, melyek a XV. században még megvoltak, a XVIII. század elején már csak 271 van említve, 47 elpusztult. A.-Meczenzéf ugyan elkerülte a pusztulást, de a folytonos háborúkat nagyon megsínylette. Egy 1715-ből származó összeírás mutatja,*) hogy A.-Meczenzéfben 10 háznak nincs gazdája és hogy az egész városkában mindössze 18 porta van.

A meczenzéfiek szorgalmas iparosok. Vízről hajtott hámo-raikban ásókat és kapákat csinálnak. Még néhány évtizeddel ezelőtt nagyrészt jómódúak voltak, kézi gyártmányaikkal sokat kerestek és eszükbe sem jutott, hogy hazájuk határain túl szerencsét próbáljanak. A XIX. század 60-as és még inkább 70-es éveiben, mikor a gyári ipar olcsóbb termékei a meczenzéfi gyártmányokat háttérbe kezdték szorítani, kezdődött a kivándorlás Amerikába, a melyet valóságos Eldorádónak képzeltek. A szegénység terjedésével többen és többen hagyták el hazájukat. Abaujmegyének sok községe a folytonos kivándorlás miatt apadást mutat, de leginkább A.-Meczenzéf. Az Amerikában élő meczenzéfiek száma ez idő szerint majdnem akkora, mint az anyaközség lakossága. Az 1880-iki népszámlálás szerint A.-Meczenzéfnek 3213 lakosa volt, 1890-ben már csak 2690.

A felső-magyarországi németiség letelepítéséről kevés határozott adatunk van. A XII. század első felében a Rajna alsó folyásánál lakó németek közül számosan vándoroltak kelet felé. E vándorlások következtében Közép-Németországban a lakosság jelentékenyen sűrűbb lett és így megvolt az alkalom, hogy a lakosság tovább húzódjék kelet felé. A XIII. század első évtizedeiben Sziléziában már nagyobb telepítés történik, a mely egészen Krakkóig terjedt. E közép-német lakosság nagyobb tömegben való letelepítése a Szepességben még a tatárjárás előtt történik, mert a XIII. század közepe táján a főbb szepességi telepítések már megvannak. A későbbi idők folyamán apránként, szinte észrevétlenül, kisebb-nagyobb csapatokban mindig telepednek le németek a Szepesség-

*) Magyarország vármegyéi és városai. I. k. 516. l.

ben. Mivel a meczenzéfiek nyelve jelentékenyen elüt a szepesiek nyelvétől, nem valószínű, hogy a szepesiekkel egyszerre jöttek volna Magyarországra.

A váradi *Registrum* németeket említ, mint Gertrud királyné vendégeit, és pedig Kassa szomszédságában 10 községben. Ezek között Meczenzéf nem igen lehetett, mert IV. Béla király előtt csak alnémet telepítésekről van tudomásunk, az ő uralkodása alatt pedig középnémetek telepednek le a Szepességben, a meczenzéfiek pedig felnémetek. Másrészt azért sem, mert IV. Béla már említett oklevelében, a melyben a prémontreiek birtokait felsorolja, Meczenzéf nincs említve. Schröer azt állítja, hogy az úgynevezett gründner községeket, köztük A.-Meczenzéfet is a nagyobb bányavárosoktól kivándorolt németek alapították a XIV. század folyamán. Ilyen bányavárosok: Besztercebánya, Körmöczbánya, Selmezbánya. E felfogásnak megvan a jogosultsága, mert a meczenzéfiek nyelve rokonságot mutat a Körmöczbánya vidékén lakó németek nyelvjárásával, mindamellert kétségtelenül bebizonyított ténynek nem lehet tartani.

A felső-magyarországi németséget nyelvészeti szempontból három csoportra szokás osztani: 1. a szorosabb értelemben vett *szepesiek* (zipserék), 2. a *gründnerek*: laknak Abauj-Torna és Gömör megye egyes községeiben, 3. a *krikehayerék*, a kik nagyrészt Körmöczbánya vidéken laknak. Ez utóbbi két csoport nyelvileg közel áll egymáshoz, mindkettő felnémet; akár egybe is lehetne foglalni. A gründner nyelvterület a következő községeket foglalja magában: Svedlér, Gölniczbanya, Szepes-Remete, Szomolnokhuta, Szomolnok, Stósz, Felső- és Alsó-Meczenzéf (Dobsina? Merény? Ó-Viz?). Az alsó-meczenzéfiek nyelve nagyjában egyezik ugyan a többi gründner község nyelvjárásával, de e mellett figyelemreméltó eltéréseket is mutat.

Mielőtt tulajdonképpeni tárgyamra átmennék, még néhány szót Meczenzéf nevééről. A község német neve: Unter-Metzenseifen. Kétségtelen, hogy e név második fele összetett szó: *metzen* + *seifen*. Mivel a *metzen* szó magyarázatára vonatkozólag megbízható adatok nem állanak rendelkezésemre, nem bocsátkozom e szó fejtegetésébe. A *seifen* szó patakot jelent. Schröer (*Versuch* 49. l.) említi, hogy a *sife* szó előfordul egy 1284-ből való oklevélben: a rivo qui *cochenssfe* dicitur. Itt állítólag egy kis patakról van szó, a mely

a Gölnicz patakba ömlik. Ugyancsak ő említi (u. o. 74. l.), hogy 1589-ből három *seifen* ismeretes, a melyeknek a magyar fordítása is ismeretes: a) *dorfseifen* (visfalu), b) *liebseifen* (ydesviz), c) *krumbseifen* (saarpataka). A *seifen* szó eredeti jelentésére nézve v. ö. Grimm: Deutsches Wörterbuch X. 190—191. A Szepeességben nagyon ismeretes ez a szó és szintén patakot jelent. Lumtzer*) a *seifen* szóról a következőket mondja: «von waldbach durchzogene talmulde — erhalten in den feldnamen: *beynsaefn*, *goltsaefn*, *graensaefn*, *amsnzaefn*, *zeltsnzaefn*, *tšidrsaefn*, *špętsnzaefn*, *šęęnk-saefn*, *hepsaefn*, *raesnzaefn* — aus dieser zusammenstellung ergibt sich die beliebtheit des wortes zur bildung von feldzeichnungen». Ismerik ugyanilyen értelemben a besztercezi szászok, továbbá Sziléziában. Nálunk is fordulnak elő ilyen elnevezések: *golt-zaefn*, *krębęs-zaefn*, *peęęn-zaefn*.**)

I. A kiejtésről és hangsúlyról.

1. §. A meczenzéfiek beszéde általában nagyon hangos, még akkor is, mikor közömbös dolgokról beszélnek egymás között. Áll ez első sorban a férfiakról. Oka mindenesetre az, hogy a vashámorokban, a hol egész nap a legnagyobb zajban dolgoznak, megszokják a hangos beszédet, a miről azután a nap nyugalmasabb óráiban sem tudnak leszokni. Gyorsan csak nagyon ritkán beszélnek és mégis a sokféle összevonás, hangváltozás miatt beszédjük más németre nézve csak nehezen érthető.

Az idegenek nyelvjárásunkat nem találják kellemes hangzásúnak. A meczenzéfi ember hangos beszédje meglehetősen monoton, hiányzik belőle a hangsúly változatossága. Nem mondhatnám, hogy a nyelvjárásunkban kevés a zeneiség, de tény az, hogy népdalaink nincsenek. Ha Alsó-Meczenzéken dalt hallunk, akkor az vagy az irodalmi nyelvből való, vagy valamely elterjedt német, esetleg lefordított magyar népdalra ismerünk benne. Ennek oka bizonyára nem a nyelvben van, hanem az emberekben. A meczenzéfi szívesen hallgatja a zenét, vagy éneket, de ő maga nem sokat foglalkozik vele.

*) Lumtzer: *Die Leibitzer Mundart* 56. §. (Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. XIX. 1894.)

***) Rövidítések: kfn. = középfelnémet; ófn. = ófelnémet; g. = gót; ósz. = ószász; agsz. = angolszász; lat. = latin; germ. = germán.

2. §. A főhangsúly a tőszótagra esik, pl. *fvl'izn*, *áxtsek*, *gə'nisn* stb. Ugyanazon szóban — a nélkül, hogy összetett volna — két teljes magánhangzó is fordulhat elő. Ilyenkor a kéttagú szavakban a főhangsúlyon kívül mellékhangsúly is van. Pl. *jómàn*, *háər'qt*, *f'ód'at*, *áəd'eks* stb. — A kéttagú szóban a mellékhangsúly a præfixumra vagy képzőre is eshetik, de csak akkor, ha ennek hangzója nem gyengült el teljesen, pl. *d'v'sl'qn*, *f'v'kl'qn*, *f'vd'ōxt*, *bi'ekliχ*, *f'ófts'ek*, *b'én'ek*, *pr'uf'enk* stb. Ez a mellékhangsúly azonban nem érezhető annyira, mint pl. a háromtagú szavak, vagy az összetételek mellékhangsúlya. Ha a képző, illetőleg a præfixum hangzója erősen gyengült — vagy épen kiesett — nincs rajta hangsúly. Pl. *gəzu'xt*, *pak'ant*, *tsəl'ēn*, *b'indaš*, *b'ōš'rən*, *ziŋ'p*, *š'té'p* stb.

3. §. A háromtagú szavakban a középső szótag, ha nem tőszótag, hangsúlytalan; még akkor is, ha hangzója teljes. A másodhangsúly ilyenkor a harmadik szótagra esik, pl. *pü'égv's'oft*, *p'ėtvliχ*, *bi'ekliχk'äet*, *kómər'qt* stb. — Hogy itt a mellékhangsúly érezhetőbb, annak természetes oka az, hogy előtte egy hangsúlytalan szótag áll. Mihelyt azonban a fő- és mellékhangsúly egymás szomszédságába jut, ez utóbbi gyengül. A háromtagú szavaknál beáll ez az eset, ha a főhangsúly a középsőre esik; pl. *pak'ants'oft*, *gəz'ėls'oft*, *gəts'itat*, *pə'am'iv* stb. Természetes, hogy azon háromtagú szavakban, a melyeknél a præfixumban, képzőben, vagy ragban a hangzó egészen meggyöngült, vagy elveszett, csak egy hangsúly van, pl. *gəb'ənən*, *pən'ėmən*, *tsəpr'ōxŋ*, *gəl'qsŋ* stb.

4. §. Nyelvjárásunkban az összetett szavak mindegyik tagja — kevés kivétellel — megőrzi önálló alakját. A kéttagúaknál a főhangsúly az előtagon, a mellékhangsúly az utótagon van: *hám'pák* (Handwerk), *n'osp'am*, *há'osl'ėt*, *bi'ėtsh'ā'os* stb. Oly háromtagú összetételekben, melyeknek előtagja két szótagú, a főhangsúly az előtag első szótagjára esik, ha ez nem præfixum, a mellékhangsúly az utótagra; ilyenforma képlet szerint $(a + b) + c$: *b'ėntv'ōk*, *m'ėsv's'm'it*, *h'ėntv'tāl*, *f'ėntv's'tok*, *f'ėv'm'ō* stb. Ha azonban az összetétel utótagja

kétszótagú és az előtag egytagú, akkor a mellékhangsúly az utótag első szótagjára esik; képletben $a' + (b + c)$, pl. *úεmáxv, štúlréxtv, téšmā~stv, békrénan, ófesn, híesfēnv* stb. A négytagú összetételekben, a melyeknek mindkét tagja kétszótagú, a hangsúly az elsőre és harmadikra esik. Ez utóbbinak a hangsúlya azonban alig érezhetően gyengébb, mint az első szótagé; képletben $(a' + b) + (c + d)$: *püεgv-mā~stv, bētv-füεrv, bēntv-klādv, šbēstv-kēndv, téšlv-mā~stv* stb.

5. §. Oly szótagok, melyeknek hangzója *a*-vé gyengült, vagy kiveszett, nem viselhetnek hangsúlyt. Ez természetes is, mivel épen a hangsúlytalanság idézte elő a hangzó gyengülését vagy elveszését. Tehát: *pakánt, gazqkt, tsəšlq̄v, némən, ungrəš, óábat, hq̄atsət, hárgət* (Herr-Gott), *pūzl, trin'v, zá'n* stb.

6. §. Az idegen szavak megtartják idegen hangsúlyukat. Pl. *komēdea, mašičn, genərāl, žandār, kaprql, kanāl, monštrānts, kaōtsiō~, enžničrv* stb. Ugyanez áll oly idegen szavakra is, a melyek a közbeszédben sűrűn előfordulnak, pl. *kaplō~* (Kaplan), *bnkantsn, mašič, jqhānəs* (Johannes), *špagqt, fabrək* stb.

7. §. Az összefüggő beszédben a mondat legfontosabb szava kiemelkedik ugyan, de nem feltűnő módon. Lelki affektusok: öröm, csodálkozás, meglepetés stb. kifejezésénél a hangsúly már változatosabb.

II. Nyelvjárásunk hangjai.

1. Magánhangzók.

Nyelvjárásunk magánhangzói a következők: a) egyszerűek: *i ī; e ē; e ē; e ē; ə; a ā; a ā; v; q q; o ō; o ō; ō ō; ō ō; u ū; u ū.* b) diphthongusok: *aě; aō; eő: iě; ea ea; oa oa; oa oa; uε; üε; (oě, uě).* c) nasalis-vocalisok: *ā~; ō~; ē~; ū~; ū~ ī~.* d) nasalis-diphthongusok: *ao~, ae~.*

Egyszerű magánhangzók.

8. §. *i ī.* Képzésüknél a nyelv hegye az alsó fogsorra támaszkodik, felső része a szájjadlást érinti olyanformán, hogy a középén

rést enged a levegőnek; oldalai gyengén érintik a hátsó-felső zápfogakat. Az ajkak körülbelül 1 cm. nyílást képeznek. A szájszögletek egy keveset visszahúzódnak. A hosszú \bar{i} képzésénél abban van eltérés, hogy az articulatio feszesebb, a nyelv kissé erősebben érinti a zápfogakat.

9. §. e . A nyelvállás abban tér el az előbbitől, hogy a nyelv hegye az alsó foghúst már érinti. Az alsó állkapcsa lejjebb ereszkedik a nyelvvel együtt, minek következtében a nyelv háta és a szájpadrás között jóval nagyobb a hézag, mint az i -nél. Az ajkak is jobban szétnyílnak — nyílásuk 1 cm.-nél is nagyobb — de még mindig nem annyira, mint az egész nyílt e hangnál. A szájszögletek nem húzódnak hátra. Az articulatio is kevésbé feszes, mint az i hangok képzésénél. Nem oly nyílt, mint a köznyelv nyílt e -je. Az e nyelvjárásunkban csak röviden fordul elő és csak az m, n, η előtt; idegen és irodalmi szóban az r előtt is.

10. §. $e \bar{e}$. Mindkettő zártabb, mint az e ; körülbelül megfelel a köznyelv zárt e hangjának. Az $e \bar{e}$ hangokat megkapjuk, ha a nyelvet az alsó állkapcsával együtt az e hangnál leírt állásból egy kissé felemeljük úgy, hogy eleje oldalt a felső-első zápfogakat érinti, hegye az alsó metszőfogak alveolájánál van, háta pedig közelebb jut a szájpadráshoz. A szájszögletek hátrahúzódnak, nyílásuk kisebb, mint az e hangnál. A hosszú \bar{e} -nél ép úgy, mint a hosszú \bar{i} -nel — valamint nyelvjárásunk minden hosszú hangzójánál — az articulatio feszesebb. A hosszú \bar{e} még abban is különbözik a rövid e -től, hogy a szájszögletek alig észrevehetően hátrább húzódnak. Az $e \bar{e}$ előfordul mindenféle hangkapcsolatban, nasalisok előtt azonban ritkábban.

11. §. $e \bar{e}$. Nyelvjárásunk legzártabb e hangjai. Képzésüknél a nyelv háta majdnem oly közel van a szájpadráshoz, mint az i hangnál (dorsalis), csak valamivel hátrább áll, a minek következtében oldalai a felső fogsor zápfogait érintik. Hegye az alsó metszőfogakra támaszkodik. A szájszögletek hátrahúzódnak ugyanaz, mint az $e \bar{e}$ hangoknál. A hosszú \bar{e} majdnem azonos a magyar \acute{e} hanggal ($\acute{e}let$). Nyelvjárásunkban, a melyben egyáltalában nagy az előszeretet a zárt hangok iránt, nagyon gyakran fordul elő az e hang; az \bar{e} már ritkábban. Állhatnak bármely hang szomszédságában.

12. §. *ə*. Hangsúlytalan régi *e*, ritkábban *i* helyén álló hang. Képzésénél a nyelv indifferens állást vesz fel, az ajkak körülbelül $\frac{1}{2}$ cm. nyílást alkotnak. Az articulatio laza. Leginkább csak praefixumokban és képzőkben fordul elő. Hangsúlyt nem viselhet.

13. §. *a ā*. Zártabbak a köznyelv nyílt *a* hangjánál. Alsó nyelvállással képezett hangok. A nyelv az *e* hangok állásából hátrább húzódik, ugyanakkor hegye az alsó metszőfogaknál egy kissé lejjebb száll és alig érinti őket. Az ajkak nyílása körülbelül akkora, mint az *e* hangnál, a két fogsor azonban legfeljebb $\frac{1}{2}$ cm. távolságra van egymástól. A szájszögletek nem húzódnak hátra. A rövid *a*-nál az articulatio lazább, mint a hosszúnál. Nasalis hangok előtt csak ritkán állnak.

14. §. *a ā*. Az előbbieknél zártabbak. A nyelv jobban hátrahúzódik, mint az előbbi hangoknál, hegye is távolabb áll az alsó metszőfogaktól. A lágú iny hátsó része nagyon keveset ereszkedik és a levegő egy jelentéktelen része (tükrön megfigyelhetően) az orrüregen jön ki. Ejtése tehát nasalizált. A fogsorok egymástól való távolsága kisebb $\frac{1}{2}$ cm.-nél. Nasalisok előtt szoktak állani, de csak akkor, ha ezek nem szótagképzők.

15. §. *v*. Képzésénél a nyelv csak annyiban tér el az *ə* hangnál említett indifferens állástól, hogy jelentéktelenül hátrahúzódik, hegye az alsó metszőfognál ugyanazt a helyzetet veszi fel, mint az *a ā* hangoknál, az ajkak és fogsorok egymástól való távolsága azonban kisebb. Ejtése mindig rövid és csak hangsúlytalan szótagokban állhat, egyébiránt gyakran előforduló hang.

16. §. *q q̄*. A nyelv hátrább húzódik, mint az *a* hangok képzésénél, fekvése magasabb (középső), hegye eltávolodik az alsó fogsortól és foghúttól és egyiket sem érinti. Ajkagömbölyítésük mérsékelt, nem oly erős, mint pl. az *o* vagy *u* hangoknál; a közepen hagyott nyílás ovalis, átmérője hosszában 1 cm.-nél is több. Nasalis hangok előtt csak ritkán állanak.

17. §. *o ō*. Az előbbieknél zártabbak. A nyelvállás ugyanaz. Képzésükénél a lágú iny hátsó része olyformán ereszkedik, mint az *a ā* hangoknál, a levegőnek egy nagyon csekély része az orrüregen jön ki. Ejtésük tehát csekély mértékben szintén nasalizált. Az

ajkak nyílása csak egy árnyalattal kisebb, mint az o hangoknál. Nasalisok előtt állanak, ha ezek nem szótagképzők.

18. §. $o \bar{o}$. Erősen zárt o hangok, a melyek úgy képzésükre, mint hangzásukra nézve közel állanak az u -hoz, de azért o jellegüket megőrizték. Hátsó-felső nyelvállással képezett hangok. A nyelv hátsó része közel van a lágú inyhez, hegye is magasabbra emelkedik, mint az $o \bar{o}$ hangok képzésénél. Az ajkagömbölyítés erős; az ajkak jobban előrecsúcsosodnak és a középben hagyott nyílásuk kisebb, mint a 16. és 17. §-okban leírt o, o hangoknál, azaz közeledik a kör alakjához, átmérője alig 1 cm. Bármely hangkapcsolatban fordulnak elő és nagyon gyakori hangok.

19. §. $o \bar{o}$. A nyelv az o hang állásából felemelkedik és előrejön, hegye az alsó metszőfogak mellett ugyanazt az állást veszi fel, mint az e hangnál. Az ajkagömbölyítés erősebb, mint az $o \bar{o}$ hangoknál. A legtöbbször mint umlautok fordulnak elő. Nasalisok előtt csak akkor állhatnak, ha ezek szótagképzők.

20. §. $o \bar{o}$. Az előbbieknél zártabbak. A nyelvállás ugyanaz, mint az o hangoknál, az ajkak távolsága egymástól azonban kisebb. Képzésüknél a lágú iny annyira ereszkedik, mint az $a \bar{a}$ hangoknál; ejtésük kissé nasalizált. Nasalisok előtt állanak, ha ezek nem szótagképzők. Rendesen mint az $o \bar{o}$ umlautjai szerepelnek.

21. §. $o \bar{o}$. Erősen zárt o hangok, a melyek közel állnak az $ü$ -höz. Képzésüknél a nyelv az o hang állásából emelkedik és előrejön úgy, hogy már nem a lágú inyhez, hanem a (kemény) szájpaddalához áll közel, hegye az alsó metszőfogakra támaszkodik, oldalai a felső fogsorhoz simulnak, egész alakja dorsalis. Az ajkagömbölyítés olyan, mint az o hangoknál, a melyeknek umlautjai gyanánt szoktak állani.

22. §. $u \bar{u}$. A legközelebb állanak az $o \bar{o}$ -hoz, de zártabbak. Az o állásból a nyelv felfelé és egy kissé előbbre húzódik és érinti a szájpaddal azon részét, a hol a lágú iny kezdődik. Az ajkagömbölyítésnél az ajkak valamivel jobban előrelépnek, nyílásuk is kisebb, mint az o hangoknál.

23. §. $ü \bar{ü}$. A nyelvállás ugyanaz, mint az o hangnál, azzal a különbséggel, hogy háta erősebben közeledik a szájpaddalához és

a középben a kitóduló levegő számára rést enged, mint az *i*-nél. A nyelv hegye oly állásban van, mint az *ö* hangnál, de erősebben támaszkodik az alsó metszőfogakra. Az ajakgömbölyítés kissé erősebb, mint az *u*-nál, nyílásuk is szűkebb.

Diphthongusok.

Nyelvjárásunkban a diphthongusok jelentékeny szerepet játszanak. Az *aě*, *aö*, *ęő* kivételével valamennyi diphthongus az *r* hangnak vocalizálódásából keletkezett, nyílt és zárt szótagban egyaránt. E tekintetben csak egy-két az irodalmi nyelvből került szó, továbbá a családnevek tesznek kivételt. Ez utóbbiakat a mecenzenéfi nem változtatja meg.

A diphthongusoknál az első hang teljesebb, időtartama is egy csekélységgel nagyobb, egyébiránt mindkettő rövid.

24. §. *aě*. Képzésénél a nyelv az *a* hang állásából (13. sz.) előre-felfelé húzódik, hegye az alsó metszőfogak alveolájához jut; állása tehát körülbelül ugyanaz, a melyet az *e* hangnál elfoglal. A szájszögletek az *ě*-nél nagyon keveset húzódnak hátra.

25. §. *aö*. Az átmenet az *a* hangból az *ö*-ba úgy történik, hogy a nyelv emelkedik, hegye is visszahúzódik az alsó fogsortól. A nyelv *e* mozdulatával egyidejűleg történik az ajakgömbölyítés is, a mely a 16. §-ban említett mérsékelt gömbölyítésnél is gyengébb, nyílásuk szélesebb. Nasalis előtt néha *aö*.

26. §. *ęő*. E diphthongus *ę* hangzója egy fél fokkal még nyíltabb, mint a 9. §-ban leírt *ę* hang. Közel áll a köznyelv nyílt *e*-jéhez. Képzésénél a nyelv megtartja az *ę* hangnál elfoglalt állást, de az alsó állkapczával egy kicsit ereszkedik, a fogsorok és ajkak egymástól való távolsága is nagyobbodik. Az így képezett *ę* hangból az átmenet úgy történik, hogy az alsó állkapca emelkedik, a nyelv háta közelebb jut a szájpadróláshoz. E mozdulattal egy időben történik az ajakgömbölyítés, a mely itt már erősebb, mint az *aö* diphthongus *ö* hangjánál.

27. §. *iě*. Az *i* hang itt ugyanaz, melyet már a 8. §-ban leírtunk. Az *ě*-be való átmenetnél a nyelv lejebb száll, elhagyja a felső szájpadrólást és körülbelül oly helyzetet vesz fel, mint az *o* hangnál, csak hogy az *o* hang nem oly nyílt mint ez az *ě*, mert a nyelv emlí-

tett mozdulatával egyidejűleg az alsó állkapceza is ereszkedik és az ajkak és fogsorok távolabb vannak egymástól, mint az *ə* hangnál.

28. §. *ea ea*. Az *e* hang itt ugyanaz, a melyet a 10. §-ban leírtunk, csupán azzal a különbséggel, hogy a szájszögletek nem húzódnak annyira hátra. Az átmenetnél a nyelv az *a* *a* hangok állásába helyezkedik, azaz elhagyja a felső zápfogakat, hátra és egyúttal lefelé húzódik. Az *a* *a* hangok között a különbség ugyanaz, a melyet már a 13., 14. §-okban láttunk.

29. §. *oa oa*. Képzésüknél a nyelv a középső állásból az alsóba jut, miközben az alsó állkapceza is lejjebb száll és az ajkak is jobban távolodnak egymástól. Az *a* *a* hangok itt egy árnyalattal zártabbak, mint az előbbi diphthongusnál.

30. §. *ǫa ǫa*. Az *ǫ* hang ugyanaz, mint a 19. §-ban leírt *ǫ*. A második hangra való átmenetnél a nyelv ugyanazt a mozdulatot teszi, mint az *ea ea* diphthongusoknál; az *a* *a* hangok is ugyanazok.

31. §. *ue*. A nyelv az *u* hang állásából (22. §) lejjebb száll és előrejön olyformán, hogy hegye az alsó metszőfogakhoz közeledik, de valamivel távolabb marad tőle, mint az az indifferens állásnál történik. Az átmenetnél az alsó állkapceza is lejjebb száll. Az *ε* hang körülbelül egy fél fokkal zártabb, mint az *e* (10. §); a legközelebb áll az *iě* diphthongus *ě*-jéhez.

32. §. *üe*. Az *ü* hang állásából a nyelv átmegy az előbbi §-ban leírt állásba. Az *ε* hang itt ugyanaz, mint az *ue* diphthongusban.

Jegyzet. Egy ritkán előforduló diphthongus *oě oě*, csak összefüggő beszédben találkozunk vele. Pl. *boěχ* = wo ich; *hoěχ* = habe ich. — Még ritkább az *uě* diphthongus, a mely tudtommal csak e szóban fordul elő: *duěχ* = dureh.

Nasalis-vocalisok.

Nyelvjárásunkban elég gyakran fordulnak elő erősen nasalizált hangok. A nasalizálás az *a*, *o* ritkábban az *e*, *u*, *ü*, *ö* hangoknál következik be, de csak *n+cons.*, vagy a szóvégi *n* előtt és mindig zárt szótagban egy-két eset kivételével. Idegen szavakban is fordulnak elő. Jelük a betű felett jobbra \sim : $\bar{a}\sim$, $\bar{o}\sim$, $\bar{e}\sim$, $\bar{ö}\sim$, $\bar{u}\sim$, $\bar{ü}\sim$. Az $\bar{a}\sim$, $\bar{o}\sim$ hangok teljesen olyan ejtésűek, mint a francziában az

en, on (en-gager, coup-on); a többiek valamivel nyiltabbak. Valamennyi hosszú, képzésüknél az \bar{e} , \bar{o} kivételével az articulatio feszes.

33. §. \bar{a} . A nyelv állása hátsó-alsó; háta a közepén egy kissé kidomborodik, hegye nem érinti az alsó fogsort. A fogak közti nyílás csekély, az ajkak nyílása kisebb, mint az e hangoknál. A lágú iny hátsó része jobban ereszkedik, mint pl. az a hangnál és a levegő egy jelentékeny része az orrüregen jön keresztül. Innen erősen nasalizált jellege.

34. §. \bar{o} . A nyelv az o állásból jelentéktelenül hátrahúzódik, a lágú iny erősebben ereszkedik, mint az \bar{a} képzésénél úgy, hogy közel jut a nyelv hátsó részéhez. Az ajkagömbölyítésnél hagyott nyílás kisebb, mint az o hangoknál. Nasalis jellege erősebb, mint az \bar{a} hangé.

35. §. $\bar{ö}$. Képzésénél a nyelv állása és az ajkak gömbölyítése olyan, mint az $ö, ő$ hangoknál, a melyektől csak abban tér el, hogy a lágú iny ereszkedése miatt nasalizált jelleget kap.

36. §. \bar{e} . A nyelv ugyanazt az állást veszi fel, a melyet az e hangnál azzal az eltéréssel, hogy háta nincs oly közel a szájpادلáshoz, nyiltabb is, mint az e hang. A nyelv hegye erősen támaszkodik az alsó metszőfogakra. A szájszögletek hátrahúzódnása minimalis; az ajkak nyílása körülbelül 1 cm. A lágú iny ereszkedése csekélyebb mértékben történik, mint az előbb tárgyalt két orrhangnál, nasalis jellege nem is olyan erős, mint amazoké, a levegőnek csupán kis része jön ki az orrüregből. Nasalis hangjaink közül ez a legkevésbé nasalizált, mindamelletkülön jellel jelöltem, mert a többi e hangok mindegyikétől eltér.

37. §. \bar{u} , $\bar{ü}$. Mindegyikük nasalizáltabb, mint az e hang, de nem annyira, mint az \bar{a} , \bar{o} . Az \bar{u} képzésénél a nyelv az u állástól abban tér el, hogy a szájpادلástól vissza- és egy csekély mozdulattal hátralép. E mozdulattal a lágú iny is ereszkedik. Az ajkagömbölyítésnél hagyott nyílás inkább széles, mint magas, széles hasadáshoz hasonló. Az $\bar{ü}$ képzésénél a nyelv — az $ü$ állásból kiindulva — ugyanazt a mozdulatot teszi, a melyet az \bar{u} hangnál említettünk, csakhogy az articulatio helye előrébb van; tehát az

\bar{u} hátul képezett hang, az $\bar{ü}$ elül képezett. Az ajakgömbölyítés erős, az ajkak nyílása közeledik a kör alakjához.

Jegyzet. Csupán néhány szóban találunk nasalis i hangot is (\bar{i}). A rendes i hangtól abban tér el, hogy zártabb és nasalizált.

Nasalis diphthongusok.

38. §. ao . A nyelv hátsó része az a hang állásából felemelkedik a lágy iny felé és közép-állást foglal el. Ezzel egy időben történik a lágy iny ereszkedése és az ajkak gömbölyítése; a lágy iny és a nyelv hátsó része jobban közelednek egymáshoz, mint pl. az \bar{e} hangnál, de elég kényelmes nyílást hagynak, hogy a levegő egy jó része kijöhessen rajta. Az ajkak nyílása hosszában körülbelül 1 cm., magasságban azonban legfeljebb félannyi. Ritka hang.

39. §. ae . A nyelv az a állásból az e hanghoz hasonló állásba jut. Azaz előrehúzódik és felfelé úgy, hogy hegye gyengén érinti az alsó metszőfogakat. A lágy iny annyira ereszkedik, mint az ao -nál. A szájszögletek nem húzódnak hátra.

E két diphthongus egyike sem annyira nasalizált, mint az \bar{a} vagy \bar{o} .

2. Mássalhangzók.

Nyelvjárásunk mássalhangzói: explosivák: b, p, d, t, g, k , — liquidák: l, r , — nasalisok: m, n, η, ν , — spiransok: s, z (\check{z}), \check{s} , f, v, j, χ, x , — affricaták: $ts, t\check{s}$, — hehezet: h . Szótagképző mássalhangzók: l, η, m, ν . Az m és ν csak akkor, ha a szó közepén tenuis esett ki.

Explosivák.

40. §. a) b, p . Mindkettő bilabialis hang. A p ejtésénél az ajkak összeszorítása jóval erősebb és ennek következtében az explozió is hirtelenebbül történik, mint a b hangnál.

b) d, t . Képzésüknél a nyelv hegye a felső alveolára támaszkodik és pedig a t -nél erősebben (fortis),* a d -nél gyengébben támaszkodik (lenis).

*) Ez utóbbinál a nyelv hegye már az alsó metszőfogak felső részét érinti.

c) *g, k*. A levegő elzárása a nyelv hátával történik, a *g*-nél gyengébben, a *k*-nál erősebben. Az elzárás helye változik az előtűk, vagy utánuk álló magánhangzótól. Ha ez a magánhangzó elülső nyelvéllással képződött, akkor a nyelv háta a szájpadróláshoz szorul; ha pedig hátsó nyelvéllással képződött, akkor a nyelv és a lágy iny zárja el a levegőt.

Az explosivákat nyelvjárásunk nem ejti aspirálva.

Liquidák.

41. §. a) *l*. Alveolaris hang. Hátsó nyelvéllással képezett vocalisok után, továbbá a szótagképző *l*-nél a nyelv hegye egy kicsit feljebb húzódik, de a hang még ilyenkor sem postalveolaris. A levegő a nyelv által hagyott oldalréseken jön ki.

b) *r*. Tiszta alveolaris hang. A nyelv oldalai a felső zápfogakat gyengén érintik, hegye a felső alveola felé artikulál. Mint szótagképző hang nem fordul elő. Leginkább csak a szó elején áll, a szó közepén néhány eset kivételével mindig diphthongussá válik. A szó végén csak az idegen és az irodalmi nyelvből került (családnevek) szavakban fordul elő.

Nasalisok.

42. §. a) *m* (*m*), *n* (*n*). Az *m* bilabialis, a szótagképző *m*-nél az ajkak összeszorítása valamivel erősebb. Az *n* képzésénél a nyelv csúcsa a felső metszőfogaknál van, folytatólag gyengén érinti a felső foghúst (post-dentalis). A szótagképző *n*-nél a nyelv erősebben támaszkodik a metszőfogakhoz és a foghúshoz.

b) *ŋ* (*ŋ*). Az *ŋ*-nél a nyelv háta a szájpadróláshoz szorul (palatalis), az *n*-nél a nyelv hátsó része a lágy inyhez szorul (gutturalis). Az előbbi elülső, ez utóbbi hátsó nyelvéllással képezett magánhangzók után áll. A szótagképző *ŋ* mindig gutturalis.

Spiransok.

43. §. a) *s, z*. Az *s* zöngétlen spirans. A nyelv hegye az alsó metszőfogak felső részéhez támaszkodik, eleje gyengén simul a felső foghúshoz, de úgy, hogy a közepén helyet hagy a kitérdülő levegő számára. A felső fogsor előbbre áll, mint az alsó. A *z* zöngés. A nyelv hegye erősebben támaszkodik az alsó metszőfogak-

hoz, egyúttal egy kicsit lejjebb is száll. A levegő kitódulása erősebb. A szó végén nem állhat.

b) *š* (*ž*). Az *š*-nél a nyelv hegye a felső metszőfogak húsához emelkedik (alveolaris), de csak lazán érinti. Ejtésénél az alsó ajak az indifferens állásból alig észrevehetően előrelép. A *ž* hangot nyelvjárásunk csak idegen szavakban ismeri. Szintén alveolaris hang.

c) *f*, *v*. Mindkettő labiodentalis. A felső metszőfogak az alsó ajakra helyezkednek, az *f*-nél gyengén, a *v*-nél erősebben; a levegő a metszőfogak és ajak közötti résen jön ki. A szó elején az *f*, ha az utána következő vocalis hangsúlyos, valamivel erősebben hangzik, mint a szó belsejében, vagy végén. A *v* hang csak ritkán fordul elő nyelvjárásunkban.

d) *j*, *č*, *x*. A *j* palatalis hang. A *č*, *x* hangok tulajdonképpen csak a képzés helye szerint különböznek (ich, echt, acht). Ha *i* hang áll előttük, a nyelv a szájpadról szorul, de ha *e* vagy *ö* hang, akkor egy keveset hátrább húzódik. A hangjelölésben e csekélységtől eltekintettem és mindkét esetben *č* jelt használtam. Ha *a*, *o*, vagy *u* hang előzi meg, a nyelv a lágy inyhez simul. Itt is van elterés, t. i. az *a* után a legmélyebb az érintkezési pont, az *u*-nál a legmagasabb, az *o*-nál közepes. A hangjelölés egyszerűségére való tekintetből itt is egy jelt használtam: *x*. E szerint *č* palatalis, *x* gutturalis hangot jelöl.

Affricaták.

44. §. *ts*, *tš*. A *ts* képzésénél a nyelv ugyanazt az állást veszi fel, melyet az *s*-nél azzal a különbséggel, hogy erősebben szorul az alsó metszőfogakhoz és a felső foghúshoz úgy, hogy egy pillanatra teljesen elzárja a levegőt. Azután egy kis mozdulattal a felső foghúsnál rést enged és a levegő azon jön ki. A *tš* képzésénél a nyelv hegye a felső alveolához szorul és elzárja a levegőt, majd hirtelen rést enged a közepén a kitóduló levegő számára.

45. §. *h*. A hehezetnél a levegő szabadon jön ki; a száj az utána következő magánhangzó ejtéséhez szükséges alakot veszi fel. Nem különbözik a köznyelv *h* hangjától. Csak a szó elején állhat magánhangzó előtt, a szó közepére csak összetételekben kerül.

Jegyzet. A betű felett jobbra levő ' jel a lélegzetnek egy pillanatra való megakasztását jelenti. Ez csak szótagképző *q*, *ŋ*, *ŋ* (l. 173—176., 171. §), és magánhangzó előtt történhetik (l. 158. §).

III. A hangok története.

1. Magánhangzók.

Egyszerű magánhangzók.

Az egyszerű kfn. magánhangzóknek nyelvjárásunkban részint egyszerű magánhangzók, részint diphthongusok felelnek meg. Ritkább az az eset, mikor kfn. egyszerű magánhangzóknek nasalisok, illetve nas. diphthongusok felelnek meg. Ez utóbbi két csoportot külön tárgyaltam.

Kfn. *a*.

46. §. Az egy- és kéttagú szavakban, nagyrészt zárt szótagban a kfn. *a* > *a*: *af* (Affe), *apl* (Apfel), *ast* (Ast), *faln* (fallen), *flax* (flach), *gast* (Gast), *kats* (Katze), *palt* (bald), *nas* (nass), *haln* (halten), *gas* (Gasse), *flaš* (Flasche), *zalts* (Salz), *dax* (Dach), *last* (Last), *plats* (Platz), *šats* (Schatz), *traxt* (Tracht), *šbax* (schwach), *faltš* (falsch), *šmalts* (Schmalz), *baks* (Wachs), *šbats* (schwarz), *daks* (Dachs), *flaks* (Flachs), *alt* (alt), *zak* (Sack), *maxn* (machen), *kral* (Kralle), *šarn* (scharren), *hasn* (hassen), *laxn* (lachen), *baxn* (wachen), *šafn* (schaffen), *flastv* (Pflaster), *šna'm* (schnappen), *rat* (Ratte), *ha'y* (hacken), *galn* (Galgen), *kapsl* (Kapsel), *basv* (Wasser), *aks* (Achse) stb.

Nasalis előtt *a*: *pant* (Band), *krañts* (Kranz), *tsant* (Zahn), *lant* (Land), *tan* (Tanne), *tañts* (Tanz), *glants* (Glanz), *dank* (Dank), *krañk* (krank), *pañk* (Bank), *špañen* (spannen), *šbants* (Schwanz), *šant* (Schande), *štam* (Stamm), *ban* (Wange), *pañ* (bange), *šlan* (Schlange) stb.

Csak kivételesen *q*: *qbn* (aber).

Jegyzet. A régi *a* megmaradt ezekben: *tsarn* (kfn. zerren, zarren), *šparn* (kfn. sperren, sparren).

47. §. Kfn. *a* az *r*+cons. előtt — tehát zárt szótagban — nyelvjárásunkban *oa*; *m* és *n* előtt *oa*: vagyis az *r* vocalizálódott; *oabt* (Arbeit), *poat* (Bart), *šoaf* (scharf), *goa* (gar), *oaš* (kfn. ars), *foap* (Farbe), *koak* (karg), *koat* (Karte), *šoat* (Scharte), *moak* (Mark); *iž toa*, *toast*, *toa* (ich darf, —st, —); *boam* (warm), *dnpoamən* (erbar-men), *dnfoan* (erfahren), *oam* (arm); *goan* (Garn), *špoan* (sparen), *foan* (fahren). — *Koal* (Karl).

Jegyzet. Kivételek: *štark* (stark), *šbats* (schwarz), *mark* (Markt), *hat* (hart), *hats* (Herz), *dat* (dort), *bat* (warte) és az irodalmi nyelvből került szavak: *park* (Park), *partaë* (Partei).

Kfn. *â*.

48. §. Kfn. *â* > *ô*. Nagyrészt a kfn. kéttagú szavak nyílt szótagjában: *ôdv* (Ader), *ômt* (Abend), *ôn* (Athem), *šprôx* (Sprache), *plôš* (Blase), *štrôf* (Strafe), *štrôfn* (strafen), *frôk* (Frage), *frôn* (fragen), *môln* (malen), *plôk* (Plage), *plôn* (plagen), *šlôfn* (schlafen), *šbôgv* (Schwager), *bôk* (Wage), *prô'n* (braten), *plôtv* (Blatter), *nôtv* (Natter), — *grôf* (Graf), *klôfv* (Klafter), *drôt* (Drat), *rôt* (Rat), *šôf* (Schaf), *šlôf* (Schlaf), *plô* (blau). — Igék participiumában: *gôdôxt* (gedacht), *gôšlôfn* (geschlafen), *gôfrôkt* (gefragt), *gôplôzn* (geblasen), *gômôlt* (gemalt), stb.

Kfn. *â* > *ô*: *sôldôtv* (Soldat), *špitôl* (Spital). — Nasalis előtt *ô*: *jôman* (jammern), *zômân* (Samen), *ômâš* (kfn. âmeize).

Kfn. *â*+*r* a zárt szótagban *oa*: *doa* (dar), *kloa* (klar), *boa* (wahr), *gôfoa* (Gefahr), *joa* (Jahr), *poa* (Paar).

Kfn. *ë* és umlaut -*e*.

49. §. Kfn. *e* nasalisok előtt *e*: *ent* (Ende), *mêntš* (Mensch), *hemp* (Hemd), *štempł* (Stempel), *trenân* (trennen), *renân* (rennen), *kenân* (kennen), *nenân* (nennen), *menân* (mengen), *den'n* (denken), *len'n* (lenken), *šen'n* (schenken).

50. §. Kfn. *e a p, t, s, ç (l)*, továbbá a szótagképző *n* előtt *e*: *peçv* (Becher), *pešv* (besser), *nešl* (Nessel), *eçt* (echt), *fest* (fest), *fêt* (fett), *kešl* (Kessel), *šteln* (stellen), *gæzets* (Gesetz), *pet* (Bett), *felzn* (Fels), *fesln* (fesseln), *gæzel* (Geselle), *štrek* (Strecke), *nets* (Netz), *zetsn* (setzen), *betsn* (wetzen), *trep* (kfn. trappe, treppe), *be'n* (wecken), *kle'n* (klecken), *re'n* (recken), *ne'n* (necken), *de'n* (decken), *šme'n* (schmecken).

51. §. Kfn. *e* > *ö*: *dvçötsn* (ergötzen), *böšn* (kfn. waschen, weschen), *âöšlöšn* (auslöschen), *glöntšl* (Nachtlampe. Kfn. glen...?).

Kfn. *e* > *e*: *gæret* (geredet).

52. §. Kfn. *ë* > *e* nagyrészt spiransok és az *l* előtt: *drešn* (dreschen), *fresn* (fressen), *esn* (essen), *zel'n* (selten), *presn* (pressen),

mesn (messen), *knezt* (Knecht), *le'v* (lecken), *prezn* (brechen), *štezn* (stechen), *flezn* (flechten), *tsez* (Zech), *rezn* (Rechen), *felt* (Feld), *kelv* (Keller), *helpn* (helfen), *fevn* (Pfeffer), *meln* (melden), *zelbv* (selber), *belt* (Welt), *trefn* (treffen), *špek* (Speck), *fle'v* (Flecken).

Kfn. *ë* > *a*: *har* (Herr); *a bër* (Beere) szó összetételeiben *v*: *hālpv* (Heidelbeere), *štrečšl'pv* (Bocksbeere), *hempv* (Himbeere), *kratspv* (Brombeere).

Kfn. *ë* nas. előtt *ę*: *ņemān* (nehmen), *pęmzl* (Pinsel), *fenstv* (Fenster),

Kfn. *ë* > *ę*: *pęln* (bellen).

53. §. Kfn. *ë*, *e* + *r* kapcsolatnak nyelvjárásunkban *ea*, *ea* felel meg; nagyrészt zárt szótagban: *peak* (Berg), *eat* (Erde), *eats* (Erz), *heat* (Herd), *beafn* (werfen), *beat* (wert), *tsbeak* (Zwerg), *geašt* (Gerste), *mea* (Meer), *pea* (Bär), *šmea* (Schmer), *šmeatsn* (schmerzen), *bea* (wer), *hea* (er), *beak* (Werk és Werg); *eaņst* (Ernst), *leaņ* (lernen), *geaņ* (gerne), *šteaņ* (Stern), *beaņ* (werden), *šteaņ* (sterben), *keān* (Kern), *dea* (der, pronomen dem).

Jegyzet. Kivétel: *hats* (Herz; ritkán *heatsn* Herzen).

54. §. Kfn. *e* a zárt szótagban *r*+cons. előtt, miután az *r* vocalizálódott, nyelvjárásunkban *ea*, nas. előtt *ea*: *featek* (fertig), *keal* (Kerl), *keats* (Kerze), *feakl* (Ferkel), *heabāst* és *heapst* (Herbst), *eal* (Erle), *mea'v* (merken), *eam* (erben), *geam* (gerben), *keān* (kehren), *tseān* (zehren), *fvdeam* (verderben).

55. §. Kfn. *e* nas. előtt *ę*. 1. pluralis: *šbęnts* (Schwänze), *tęnts* (Tänze), *kręnts* (Kränze), *lęndv* (Länder), *hęnt* (Hände), *bęnt* (Wände), *pęndv* (Bänder), *męnv* (Männer), *męntl* (Mäntel), *ęmtv* (Ämter), *štem* (Stämme), *štreņ* (Stränge), *tsęnt* (Zähne). — 2. comparativus: *leņkv* (länger — térről), *leņv* (länger — időről), *kreņkv* (kränker). — 3. szóképzés: *ęndaņ* (ändern), *hęmān* (kfn. hamen, hemen), *ošheņān* (kfn. hangen, hengen), *ęņs'n* (ängsten), *kreņkl'n* (kränkeln), *kęmān* (kämme), *glęntsņ* (glänzen), *gętreņk* (Getränk), *pęštęndek* (beständig), *leml* (Lämmlein), *šteņl* (Stängel), *tsęnl* (Zängel), *špreņān* (sprengen).

56. §. Kfn. *e* > *e*, ha nem áll utána nasalis: *pekv* (Bäcker), *ęvtā* (kfn. ahte, eht), *gęšeft* (Geschäft), *helpf* (Hälfte), *kreftek* (kräftig), *prextek* (prächtigt), *epl* (Äpfel), *gest* (Gäste), *gešl* (Gässel), *bextv* (Wächter), *est* (Äste), *esp* (Espe, kfn. *aspe*), *šetsņ* (schätzen), *eltv*

(älter), *keltv* (kälter), *šbetsv* (schwärzer), *nesv* (nässer), *dezv* (Dächer), *feltšv* (fälscher), *beldv* (Wälder), *štel* (Ställe), *də kelt* (die Kälte), *elə tōk* (alle Tage).

Kfn. *e > e* az erős ragozású igék praesensének 2. és 3. személyében az egyes számban: *faln > felst, felt* (füllst-t), *haln : helst, helt* (hältst-t), *losn : lešt, let* (lässt-t), *baksn : bekst* (wächst).

Kfn. *e > ė*: *böšrən* (Wäscherin) a *böšn* (waschen) ige analógiájára; ugyanígy: *də böš* (die Wäsche).

57. §. Kfn. *e, æ + r* kapcsolatnak — mint umlaut is — *ea, ea* felel meg: *eaml* (Ärmel), *feam* (färben), *beamən* (wärmen), *nean* (nehren), *jealiχ* (jährlich), *gafealiχ* (gefährlich), *šteak* (Stärke), *štea'ŋ* (stärken), *šbea* (ófn. swāri, kfn. swaere), *šea* (ófn. többes scāri, kfn. schaere), *mea* (ófn. meri, mari, kfn. mer). — *Meatl* (Martin).

Kfn. *æ + r > öa*: *böa, böast, böan* (ich wäre, wärest, wären); *föat* (fährt).

Kfn. ê.

58. §. Kfn. *ê > ė* néhány kfn. szó nyílt szótagjában: *zēl* (Seele), *šnē* (Schnee), *ēbek* (ewig), *klē* (Klee), *rē* (Reh), *bē* (wehe), *mē* (mehr).

Kfn. *ê + r* a nyílt szótagokban *ea, ea*: *ea* (Ehre), *kean* (kehren, vertere), *ean* (ehren), *lean* (lehren).

Kfn. i.

59. §. Nagyrészt zöngétlen hangok előtt (*t, k, s, f, χ*, liquida (*l*) és a szótagképző *ŋ* előtt a kfn. *i > e*: *plēk* (Blick), *plēts* (Blitz), *mēt* (mit, Mitte), *dēk* (dick), *dēstl* (Distel), *gənēk* (Genick), *gəšēkt* (geschickt), *grēl* (Grille), *kēst* (Kiste), *nēxt* (nicht), *rextv* (Richter), *rextēk* (richtig), *rēs* (Riss), *šēf* (Schiff), *šrēt* (Schritt), *zēxl* (Sichel), *zēts* (Sitz), *zēsŋ* (sitzen), *špēts* (Spitze), *štrēk* (Strick), *štrēz* (Strich), *bēlt* (wild), *štrē'ŋ* (stricken), *pēlt* (Bild), *pētŋ* (bitter), *prētš* (Pritsche), *v-pešl* (ein bischen), *hētš* (Hitze), *geft* (Gift), *grēf* (Griff), *lēstek* (listig), *mēst* (Mist), *šēlt* (Schild), *trēxtv* (Trichter), *trēt* (Tritt), *štel* (still), *mēliχ* (Milch), *flē'ŋ* (flicken), *štē'ŋ* (sticken), *reχ'ŋ* (richten), *fvšlē'ŋ* (verschlicken), *šlēts* (Schlitz), *šē'ŋ* (schicken), *fēst* (kfn. vist, vîst), *štēft* (Stift), *šlēf* (Schliff). *šrēft* (Schrift) — *tēš* (Tisch), *fēš* (Fisch), *tšeps* (Zips), [*fvbeχŋ* (verwichen, heuer?)]. Igék participiumában: *gəšlēfŋ* (geschliffen), *fvgeft* (ver-

giftet), *gəštreχn* (gestrichen), *gəštrekt* (gestrickt), *gəflekt* (geflickt), *gəšəkt* (geschickt), *fəšlekt* (verscklickt) stb. A *wollen* ige ragozásában: *bəl* (will), *bəlst*, *bəl*; *hea es* (er ist). A brechung helyén: *preχn*: *preχst*, *preχt* (brichst-t), *drešn*: *drešst*, *drešt* (drischst-t), *dvšre'ŋ*: *dvšreχst*, *dvšrekt* (erschrickst-t), *šteχn*: *šteχst*, *šteχt* (stichst-t), *trefn*: *trefst*, *treft* (triffst-t), *helpn*: *helpst*, *helpst* (hilfst-t), *gel'n*: *gelt* (gilt), *fngesn*: *fngest* (vergisst), *šbeln*: *šbəlst*, *šbəl* (schwillst-t), *kbeln*: *kbelt* (quillt), *fresn*: *frəst* (frisst), *špreχn*: *spreχst*, *spreχt* (sprichst, spricht).

60. §. Kfn. *i* nas. illetőleg nas. + dent. elött *e*: *penən* (binden), *denən* (darin), *grent* (kfn. grint), *fənstv* (finster), *šənən* (schinden), *kənt* (Kind), *šəndl* (Schindel), *špenən* (spinnen), *štem* (Stimme), *bənt* (Wind), *bəntv* (Winter), *plənt* (blind), *pəstəmt* (bestimmt), *gəšbənt* (geschwind), *həntv* (hinter), *həmpv* (Himbeere), *fəšbənən* (verschwinden).

Kfn. *i* > *o*: *pəs* (bis).

Kfn. *i* > *ö*: *tsböšn* (zwischen), *bösŋ* (wissen): *bič bösŋ*, *īs böst*, *sī bösŋ*.

61. §. Sok esetben a kfn. *i* megmaradt *i*-nek, leginkább a nas. elött, ha ezen nas. után nem áll dent. (*d*, *t*); továbbá a gutt. elött: *nidv* (nieder), *iχ* (ich), *inzl* (Insel), *kitl* (Kittel), *kliŋ* (Klinge), *liŋk* (link), *fiŋv* (Finger), *fiχt* (Pflicht), *siχt* (Schichte), *šimpfŋ* (schimpfen), *fiχ* (= Luder), *šbimən* (schwimmen), *ziŋən* (singen), *fiχt* (Fichte), *mišŋ* (mischen), *bidv* (wieder), *ziŋ'ŋ* (sinken), *bitbə* (Witwe), *biŋ'ŋ* (winken), *biŋk* (Wink), *triŋ'ŋ* (trinken), *ziχer* (sicher), *zin* (Sinn), *kliŋln* (klingeln), *diŋk* (Ding), *riŋk* (Ring), *krist* (Krist), *pi'ŋ* (bitten), *šli'ŋ* (Schlitten), *hiŋ'ŋ* (hinken), *šliŋ* (Schlinge), *šliŋən* (schlingen), *tsins* (Zins), *špiln* (spielen), *himl* (Himmel), *šiml* (Schimmel), *liχt* (Licht); *pist* (du bist). — Igék participiumában: *gəštri'ŋ* (gestritten), *gəšni'ŋ* geschnitten), *gəhiŋkt* (gehinkt), *gəklinlt* (geklingelt) stb.

62. §. Kfn. *i* + *r* kapcsolat nyelvjárásunkban *ič*: *pičk* (Birke), *gəpičk* (Gebirg), *hičt* (Hirt), *hičš* (Hirsch), *kičχ* (Kirche), *kičməs* (kfn. kirch-messe, kirmesse), *šičm* (Schirm), *štičn* (Stirne), *bičt* (Wirt), *tsbičn* (Zwirn), *šmičn* (schmieren), *pičt* (Birne, plur. *pičn*), *gəhičn* (Gehirn), *šičp* (Schirbe), *ič* (ihr), *bič* (wir), *dič* (dir), *mič* (mir): hang-súlyos alakok.

A brechung helyén: *šteam*: *štičpst*, *štičpt* (stirbst, —t), *fv*

deam : *fdiēpst*, *fdiēpt* (verdirbst, —t); *beafn* : *biēfst*, *biēft* (wirfst, —t); *biēst*, *biēt* (fis, fit; bit = erit).

Kfn. *î*.

63. §. Kfn. *î* > *aē* a nyilt és zárt szótagokban egyaránt: *paēsŋ* (beissen), *paē* (bei), *dŋpaē* (dabei), *draēsek* (dreissig), *aēs* (Eis), *aēsŋ* (Eisen), *laēp* (Leib), *laēχ* (Leiche), *raēf* (reif), *baēt* (weit), *tsaēt* (Zeit), *glaēχ* (gleich), *naēt* (Neid), *tsbaēk* (Zweig), *zaēt* (Seite), *kraēt* (Kreide), *paēχt* (Beichte), *taēχ* (Teich), *raēsŋ* (reissen), *graēfŋ* (greifen), *šbaēŋ* (schweigen), *štraēχŋ* (streichen), *šlaēfŋ* (schleifen), *šaēp* (Scheibe), *raē* (Reihe), *štraēχln* (streicheln), *tsaēzl* (Zeise), *faēf* (Pfeife), *raēm* (reiben), *traēm* (treiben), *plaēm* (bleiben), *šraēm* (schreiben), *šlaēχŋ* (schleichen), *baēχŋ* (weichen), *gāšaēt* (kfn. geschide), *baēs* (weiss), *baēsŋ* (weisen), *pābaēsŋ* (beweisen), *tsaēχnən* (zeichnen), *šaēsŋ* (cacare), *flaēs*, *flaēsek* (Fleiss, -ig), *praēs* (Preis), *fraē* (frei), *fraēliχt* és *fraēliχ* (freilich), *laēst* (Leiste), *štaēf* (steif), *šlaēm* (Schleim), *draē* (drei; önállóan: *drājə*), *plaē* (Blei), *maēl* (Meile), *štraēt* (Streit), *šnaēt* (Schneide), *šnaēn* (schneiden), *kraēsŋ* (kfn. krischen), *haērot* (kfn. *hî-rât*), *faēl* (Pfeil) stb.

Az előbbiek analogiájára: *dū gaēst*, *hea gaēt* (du gibst, er gibst); *dū laēst*, *hea laēt* (liegst, —t).

Kfn. *o*.

64. §. A kfn. *o*, ha csak nem állott nasalis vagy *r*, *r*+cons. előtt, nyelvjárásunkban *o*, néhány esetben *o*.

Kfn. *o* > *o*: *fōlk* (Volk), *frōst* (Frost), *gōlt* (Gold), *frōš* (Frosch), *hōlts* (Holz), *lōx* (Loch), *ōhs* (Oks), *rōs* (Ross), *šlōs* (Schloss), *tōp* (Topf), *bōx* (Woche), *bōl* (Wolle), *zōln* (sollen), *dōx* (doch), *fōrt* (fort), *flōk* (Pflock), *grōl* (Groll), *štōlpan* (stolpern), *tōl* (toll), *klōts* (Klotz), *kōxŋ* (kochen), *nōx* (noch), *kōlm* (Kolben), *gōt* (Gott; *har-gōt* = Herr-Gott), *rōk* (Rock), *štōlts* (stolz), *glōk* (Glocke), *fōln* (folgen), *jōx* (Joch), *klō'm* (klopfen), *frō'm* (pfropfen), *štō'm* (stopfen és Stopfen), *trō'm* (Tropfen), *prō'v* (Brocken), *kōtsŋ* (Kotzen). — Igék ragozásában: *iz klōp*, *dū klōpst*, *hea klōpt*, *biē klō'm* — *gōklōpt* (ich klopfe — st — t, klopfen — geklopft); *fōlk*, *fōlkst*, *fōlkt*, *fōln*, *gōfōlkt* (folgen); *gōštōxŋ* (gestochen) stb.

Kfn. *o* > *o*: *hōfŋ* (hoffen), *kōst* (Kost), *pōk* (Bock), *bōl* (és *bōl* = wohl). — Igék participiumában: *pōzōfŋ* (besoffen), *gōhōft* (gehofft) [*pōst* = Post, *fōkən* = schütteln?].

65. §. Kfn. $o+r > oa$, oa a zárt szótagokban: *doaf* (Dorf), *koap* (Korb), *oat* (Ort), *boat* (Wort), *moat* (Mord), *foa* (vor), *toa* (Tor), *doann* (Dorn), *moan* (morgen), *zoan* (sorgen), *poan* (borgen), *dmooan* (ermorden), *koan* (Korn), *tsoan* (Zorn), *špoan* (Sporn), *hoat* (Hort, egy erdő neve), *poan* (bohren).

Jegyzet. Kivételesen: *dust* (dort), *uεgl* (Orgel); — *fqrt* (‘immer’; nem diphth.).

Kfn. ó.

66. §. A kfn. *ó* hangnak nyelvjárásunkban *ō* felel meg: *prōt* (Brod), *flō* (Floh), *frō* (froh), *grōs* (gross), *hōx* (hoch), *klōs* (Klos), *kōzŋ* (kosen), *nōt* (Not), *ōstan* (Ostern), *klōstŋ* (Kloster), *rō* (kfn. *rō*, *rou*), *rōs* (Rose), *rōt* (rot), *tōt* (tot), *bō* (kfn. *wō*, *wā*; összefüggő beszédben *bŋ*), *štōs* (Stoss), *štōsŋ* (stossen), *lōs* (los), *trōst* (Troost). — Umlaut: *strō* (Stroh).

Kfn. *ōr > oa* mindössze néhány szóban: *koa* (Chor), *oa* (Ohr).

Kfn. ö (œ).

67. §. Kfn. *ö > ȳ*; áll mint az *ȳ* umlautja: *šlōs*: *šlōsv* (Schlösser), *lōzv* (Löcher), *štōk* (Stöcke), *frōš* (Frösche), *rōsv* (Rösser), *rōk* (Röcke), *flōk* (Pflöcke), *tōp* (Töpfe); *štōlts*: *štōltsv* (stölzer); *tōpl* (Töpflein), *lōzl* (Löchlein), *knōzl* (Knöchel), *trōpl* (Tröpflein), *hōltsl* (Hölzlein), *gōldek* (golden, vergoldet), *glōkl* (Glöcklein), *frōstlŋ* (frösteln), *bōzrŋ* (Wöchnerin), *prōklŋ* (bröckeln); *iχ bōlat*, *dū bōlast*, *hea bōlat* (präter. imperf. conj.).

68. §. Kfn. *ö (œ) > ȳ*; áll mint az *ȳ* umlautja: *grōst* (grösst), *hōχst* (höchst), *hōχs'ŋs* (höchstens), *fōlv* (völler), *pōk* (Böcke), *knōpl* (Knöpflein), *kōzŋ* (Köchin).

69. §. Kfn. *ö (œ) + r > öa*, *öa* nyílt szótagokban: *hōan* (hören), *štōan* (stören), *tōaxt* (töricht), *rōa* (Röhre).

Kfn. *ö+r > öa*, *öa*: áll mint az *oa*, *oa* (kfn. $o+r$) umlautja: *doann*, plur. *dōann* (Dörner), *bōatv* (Wörter), *ōatl*, *ōatv* (Örtlein, Örtler), *kōann* (Körner), *dōafv*, *dōafl* (Dörfer, Dörflein), *kōap* (Körbe).

Kfn. u.

70. §. Kfn. *u*, ha sem *r*, sem *nas.* nem követi, nyelvjárásunkban *ȳ*: *prōst* (Brust), *pōtv* (Butter), *lōft* (Luft), *lōst* (Lust), *nōs*

(Nuss), *pqlvv* (Pulver), *nqtsn* (Nutzen), *tsqkv* (Zucker), *krqst* (Kruste), *šqs* (Schuss), *šqldv* (Schulter), *šqlt* (Schuld), *gərqx* (Geruch), *prqx* (Bruch).

71. §. Kfn. *u > o* nas., illetőleg nas. + dent. előtt: *krom* (krumm), *tom* (dumm), *štont* (Stunde), *ont* (und), *on'ŋ* (unten), *hont* (Hund), *ons* (uns), *onzv* (unser), *bondv* (Wunder), *gront* (Grund), *donst* (Dunst), *pron* (Brunnen), *bontš* (Wunsch), *zon* (Sonne), *gəzont* (gesund), *font* (Pfund), *štom* (stumm), *ontv* (unter; összetételekben is), *on* (un-): *ondənk* (Undank), *ompəkənt* (unbekannt), *ongeəŋ* (ungern) stb.

72. §. Kfn. *u > o*: *drok* (Druck), *koxl* (kfn. küche).

Jegyzet. Umlaut e két szóban: *göln* (kfn. guldin, gulden), *böndan* (kfn. wundern. V. ö. *bondv* = Wunder).

73. §. Kfn. *u > u* a legtöbbször nas. + gutt. előtt: *jun* (jung), *hunv* (Hunger), *kunst* (Kunst), *šbunk* (Schwung), *zumv* (Sommer), *fun'ŋ* (Funken), *trun'ŋ* (trunken), *gotrun'ŋ* (getrunken), *gəzumən* (gesungen), *gəzun'ŋ* (gesunken), *gelunən* (gelungen), *gəšprunən* (gesprungen), *getsbunən* (gezwungen). — *pukl* (Buckel), *fuks* (Fuchs), *luks* (Luchs), *zupə* (Suppe), *štup* (Stube), *šprux* (Spruch).

74. §. Kfn. *u+r > ue*: *duəšt* (Durst), *guəgl* (Gurgel), *puək* (Burg), *kuəts* (kurz), *maölbuef* (Maulwurf), *štuešts* (Sturz), *štuəm* (Sturm), *buəm* (Wurm), *bueštl* (Wurzel), *kuəbl* (Kurbel), *tuəm* (Turm), *buešt* (Wurst), *tueklŋ* (turkeln), *luetš* (linkisch), *šuešts* (Schurz), *fuəts* (kfn. varz, vurz), *špue* (kfn. spor, spur), *ue-* (ur-): *ue-alt*, *ue-zax* stb. (ur-alt, Ursache), *gapueš* (Geburt).

Jegyzet. Kivételelesen: *duərom* (darum).

Kfn. *û*.

75. §. Kfn. *û > aö*: *aös* (aus), *paöv* (Bauer), *daömən* (Daumen), *faöl* (faul), *faöst* (Faust), *fləom* (Pflaume), *graözöm* és *graözom* (grausam), *haöt* (Haut), *hoös* (Haus), *maöl* (Maul), *paöx* (Bauch), *klaöm* (klauben), *kraöt* (Kraut), *laöt* (laut), *raöm* (Raum), *zaö* (Sau), *zaöfŋ* (saufen), *šaöfl* (Schaufel), *praöxŋ* (brauchen), *maos* (Maus), *taöxŋ* (tauchen), *štraöx* (Strauch), *taözənt* és *taöənt* (tausend), *zaöbv* (sauber), *zaöv* (sauer), *maöv* (Mauer), *traörek* (traurig), *haöfŋ* (Haufen), *laös* (Laus), *taös* (kfn. tús), *šlaöx* (Schlauch), *štaöxŋ* (stauchen),

taöp (Taube) [tāp: taub], *šraōm* (schrauben), *zaōn* (saugen), *šāōm* (Schaum), *haöp* (kfn. hūbe, hoube).

Kfn. *ū* > *ue* az *r* előtt: *figuε* (Figur), *natuε* (Natur), *uε* (Uhr).

Kfn. *ü*.

76. §. Kfn. *ü* > *ö*: *höft* (Hüfte), *möts* (Mütze), *mök* (Mücke), *prök* (Brücke), *krök* (Krücke), *fvrökt* (verrückt), *štök* (Stück), *tsarök* (zurück), *šösl* (Schüssel), *pö'ŋ* (bücken), *štöts* (kfn. stüze), *kötsš* (v. ö. kfn. kutte > kütze), *böšn* (kfn. wischen, wüchen), *rötsŋ* (kfn. rutschen, rütschen) [*nötsŋ* = rauchen, z. B. Pfeife].

Kfn. *ü* + *r* kapcsolat *üε*: *šüεn* (schüren), *tüε* (Tür), *püεt* (Bürde), *püεšt* (Bürste), *müεp* (mürb), *dvbüεŋ* (erwürgen).

77. §. Kfn. *ü* > *ü*. Áll mint az *u* umlautja: *kunt*: *künden* (kündigen), *fuks*: *füks* (Füchse), *flüs* (Flüsse), *püsŋ* (büssen), *šprüž* (Sprüche), *künst* (Künste), *šprüŋl* (Sprüngelein), *jüŋl* (Jünglein). — Beállott az umlaut: *hünan* (hungern). Továbbá: *šü'ŋ* (schütten), *krüpl* (Krüppel), *übv* (über), *tüžtek* (tüchtig), *künən* (kfn. kunnen, können).

78. §. Kfn. *ü* > *ö* nas. előtt *ö*; áll mint az *o*, *o* (kfn. *u* 70., 71. §.) umlautja: *tom*: *tömv* (dümmer), *krom*: *krömv* (krümmer), *štömv* (stümmer), *prös'ŋ* (Brüsten), *šös* (Schüsse), *röžln* (v. ö. Geruch). — Nas. + dent. előtt: *böntšŋ* (wünschen), *gəzöndv* (gesünder), *gröndv* (Gründer). — Beállott az umlaut: *šölek* (schuldig), *dv öntrv* (der untere).

79. §. Kfn. *ü* > *ö*, nas. előtt *ö*: *glök* (Glück), *onglök* (Unglück), *mönts* (Münze), *zönt* (Sünde), *lök* (Lücke), *röstek* (rüstig), *dön* (dünn), *fönvə* (fünf).

80. §. Kfn. *ü* az *utána* álló *r* vocalizálódása után nyelvjárásunkban *üε*; áll mint az *ue* diphthongus (kfn. *u* + *r*) umlautja: *güεtl* (Gürtel), *güε'ŋ* (gürten), *štüεts* (Stürze), *püεgv* (Bürger), *füεn* (führen), *öfrüεn* (aufrühren), *špüεn* (spüren), *küεtsv* (kürzer), *büεšt* (Würste, plur.), *tüεm* (Türme, plur.), *štüεtsŋ* (stürzen), *štüεm* (Stürme, plur.), *büεm* (Würme, plur.), *büεfl* (Würfel), *tüεk* (Türke), *natüεliz* (natürlich).

Diphthongusok.

A kfn. diphthongusoknak részint egyszerű magánhangzók, részint diphthongusok felelnek meg. A kfn. diphth. helyén ritkáb-

ban találunk nas. vocalist illetőleg nas. diphthongust. Ez utóbbi két csoport külön van tárgyalva.

Kfn. *iu*.

81. §. Kfn. *iu* > *eö*: *deöts* (deutsch), *deötliç* (deutlich), *feöv* (Feuer), *kreöts* (Kreuz), *kreötsv* (Kreuzer), *neöna* (neun), *heöt* (heute), *leöt* (Leute), *heöln* (heulen), *feöçt* (feucht), *treö* (treu), *eöl* (Eule), *keöl* (Keule), *šteöv* (Steuer), *teöv* (teuer), *peötł* (Beutel), *pædeö'ŋ* (bedeuten), *leö'ŋ* (läuten), *greöl* (Greuel), *tseök* (Zeug), *tseöŋ* (zeugen), *keös* (keusch), *leöç'ŋ* (leuchten), *zeöl* (kfn. siule, sül), *šeö* (scheu), *šeöv* (Scheune), *zeöftsŋ* (seufzen), *ongæheöv* (Ungeheuer), *preö-haös* (v. ö. kfn. briuwen). — Az igék præsensének sing. 2., 3. személyében: kfn. *iu* helyén *kreöçst*, *kreöçt* (kriechst, kriecht), *fleöst* (fließt), *šeöst* (schießt), *geöst* (giesst).

Mint az *aö* diphthongus umlautja áll: *heözv* (Häuser), *meös* (Mäuse), *meölv* (Mäuler), *streöç* (Sträuche), *leös* (Läuse), *kreötv* (Kräuter), *peöç* (Bäuche), *teözv* (tús többese), *šleöç* (Schläuche), *gæpeöt* (Gebäude).

Kfn. *ie*.

82. §. Kfn. *ie* > *i* a zárt szótagban; a nyílt szótagban akkor, ha a következő szótag nem kezdődik *ç*, *ch* hangokkal; utóbbi esetben ugyanis *i* felel meg neki (l. 151. §. 1.): *līm* (lieben), *līp* (lieb), *pīŋ* (biegen), *prīf* (Brief), *dīp* (Dieb), *tsīgl* (Ziegel), *flīk* (Fliege), *flīŋ* (fliegen), *krīk* (Krieg), *nīzŋ* (niesen), *rīmən* (Riemen), *šīf* (schief), *līt* (Lied), *knī* (Knie), *grīs* (Gries), *tīf* (tief), *bī* és *bi* (wie), *hī* (hier), *štīk* (Stiege), *špīgl* (Spiegel), *štīfmotv* (Stiefmutter).

83. §. Kfn. *ie* > *ië* a szó végén álló *r* előtt: *pië* (Bier), *ppië* (Papir), *štië* (Stier), *šiët* (schier), *tië* (Tier). Továbbá az *ieren* végű igéknél, a melyek nagyrészt idegen szavak: *probiën* (probieren), *mašiën* (maschieren), *hantiën* (hantieren), *maltretiën* (maltraïter), *petšien* (mitSiegel versehen), *regiën* (regieren), *šbatsiën* (spazieren) stb.

Kfn. *uo*.

84. §. Kfn. *uo* > *ū* a nyílt és zárt szótagban egyaránt: *plūm* (Blume), *prūdov* (Bruder), *glūt* (Glut), *krūk* (Krug), *rūdān* (rudern), *rū* (Ruhe), *šū* (Schuh), *šul* (Schule), *štul* (Stuhl), *tsū* (zu; összetételben is), *mūt* (Mut), *špūl* (Spul), *flūk* (Flug), *kū* (Kuh), *grūp* (Grube), *lūdov* (Luder).

85. §. Kfn. *uo+r > ue*: *šnuε* (kfn. *snuor*), *šbuε* (kfn. *swuor*), *fuε* (kfn. *vuore*), *huε* (kfn. *huor*), *gaōmen* (kfn. *guome*, *goume*).

Kfn. *üe* (és umlaut).

86. §. Kfn. *üe > ü*: *frū* (früh), *kūl* (kühl), *mūt* (müde), *prū-fenk* (Prüfung), *fūln* (fühlen), *trūp* (trüb), *fūn* (fügen), *mū* (Mühe). Mint umlaut: *prūdov*: *prūdov* (Brüder), *šūlv* (Schüler), *hūnv* (Hühner), *krūk* (Krüge), *štūl* (Stüle), *kū* (Kühe), *flūk* (Pflüge), *rūmōn* (rühmen), *plūt* (Blüte), *grūbl* (Grüblein), *hūbl* (v. ö. kfn. *huobe*, *hüebel*).

Kfn. *üe*-nek a nyilt szótagokban, ha a következő szótag *ʒ*, *t*, *ch* hangokkal kezdődik, *ü* felel meg (l. 151—3. §).

Kfn. *ei*.

87. §. Kfn. *ei > ā*, nas. előtt *ā*: *hāln* (heilen), *rās*, *rāzn* (Reise, reisen), *tāl*, *tāln* (Teil, teilen), *krās*, *emkrāzn* (Kreis, umkreisen), *klāt* (Kleid), *prāt* (breit), *pārāt* (bereit), *pārā'ŋ* (bereiten), *hātsŋ* (heizen), *hāsŋ* (heissen), *šbās* (Schweiss), *zāf* (Seife), *flāš* (Fleisch), *tāk* (Teig), *bāx* (weich), *gətrāt* (Getreide), *hāk* (heikel), *hās* (heiss), *hāzv* (heiser), *lāt* (leid), *māt* (kfn. *maget*, *meit*), *pəglā'ŋ* (begleiten), *tsbā* és *tsba* (zwei), *gāsl* (Geissel), *ān* (Eidam; nyilt *a*), *iʒ bās*, *dū bāst*, *hea bās* (ich weiss, —t, —), *kānv* (keiner), *ānv*, *dahām* (daheim).

Kfn. *ou*.

88. §. Kfn. *ou > ā*, nyilt és zárt szótagban egyaránt: *ā* (Aue), *āx* (auch), *āk* (Auge), *lāfŋ* (laufen), *kāfŋ* (kaufen; ellenben: *kaōfmō* = Kaufmann), *trāf* (Traufe), *tāf*, *tāfŋ* (Taufe, taufen), *štāp* (Staub), *hāp* (Haupt) [ellenben *haöp-uō* (Hauptmann), *haöp-fēlv* (Hauptfehler), *haöp-trefv* (Haupttreffer) stb.], *rāx* (Rauch), *tāp* (taub), *tsəhāf* (zehoufe), *frā* (Frau), összefüggő beszédben rövid is, *tā* (Tau), *štrāfŋ* (streifen), *gənā* (genau). Nasalis előtt is rendesen *a*: *dolām* (erlauben), *glām* (glauben), *rām* (rauben), *tāv* (taugen), *folā'ŋ* (verleugnen). — *pām* (Baum), *trām* (Traum).

Kfn. *öu*.

89. §. Kfn. *öu > ā*: *frāt* és *fraēt* (kfn. *vröude*). Az *öu*-nek mint umlautnak is *ā* felel meg: *lāfv* (Läufer), *štām* (stäuben), *hāpv* (Häupter), *rāʒan* (räuchern), *trāmōn* (träumen), *rābv* (Räuber), *pām* (Bäume), *ziʒ pāmōn* (sich bäumen).

* * *

A nasalis magánhangzók és nas. diphthongusok nyelvjárá-sunkban akkor jöhetnek létre, ha a magánhangzó után közve-tetlenül, vagy legfeljebb egy hangsúlytalan *e* közbeesése után nasalis mássalhangzó (*n*) következik. A közbeeső hangsúlytalan kfn. *e* kiesik.

E hangok, mint már említettem, kfn. egyszerű hangoknak és diphthongusoknak felelnek meg.

Egyszerű hangok.

90. §. Kfn. $a+n > \bar{o}$: *hō* (Hahn), *fō* (Fahne), *mō* (Mann), *drō* (daran), *pō* (Bahn), *ō-* (an-): *ō-plek* (Anblick), *ō-dex̄tek* (an-dächtig), *ō-pen̄n* (anbinden), *ō-gəziht* (Angesicht) stb. — *kō*, *kō-st* (kann, kannst).

Kfn. $\hat{a}+n > \bar{o}$: *špō* (Span).

Kfn. $o+n > \bar{o}$: *bō-t* (wohnt), *gəbō-t* (gewohnt), *gəbō-haēt* (Gewohnheit), *Tō-l* (Anton).

Kfn. $\hat{o}+n > \bar{o}$: *tō* (Ton), *lō* (Lohn), *šō-t* (schont), *lō-t* (lohnt), *krō* (Krone), *trō* (Thron).

Idegen szavakban: *kanō* (Kanone), *tsitrō* (Citrone), *kaōtsiō* (Caution), *persō* (Person), *passiō* (Passion). Továbbá: *nō-t* (nahe), *tsiqō* (Zigeuner).

91. §. Kfn. $e+n > \bar{e}$: *ē-liχ* (ähnlich), *ē-nekl* (Enkel), *dnjē-*nn** (der-jenige). — $e+m > \bar{e}$: *bē* (wem).

Kfn. $\hat{e}(\alpha)+n > \bar{e}$: *gē* (kfn. gēn, gān), *štē* (stēn, stān), *zē* (kfn. sēhen, sēn), *drē* (kfn. dræjen, dræhen), *nē* (kfn. næjen, næn), *zē* (kfn. sæhen, sæn), *mē* (mähen).

92. §. Kfn. $\hat{i}+n > ae$: *pae* (Pein), *bae* (Wein), *šae* (Schein), *fae* (fein), *fae-t* (Feind), *pafræ* (befreien), *lae* (leihen), *zae* (sein; verbum), *nae* (kfn. hin-în), *rae* (kfn. her-în), *šbae* (Schwein), *mae*, *mae-s* (mein — meins), *dae*, *dae-s* (dein, -s), *zae*, *zae-s* (sein, -s). A nőnemű alakok nas. jelleg nélkül: *maě*, *daě*, *zaě* (meine stb.) — Továbbá: *zae* (sind; conj. seien).

93. §. $\hat{o}+n > \bar{ō}$: *šō* (kfn. schōen), *šō-haēt* (Schönheit). Áll mint az *ō* umlautja: *gəbō-liχ* (gewöhnlich), *hō* (Hähne), *lō* (Löhne), *gəkrō-t* (gekrönt), *tō* (Töne), *persō-liχ* (persönlich), *nō-tv* (näher). — *dō* (dem; pronom. dem).

94. §. Kfn. $\acute{u} + n > a\acute{o}$: $p\acute{a}o$ (bauen), kfn. búwen, bouwen), $pra\acute{o}$ (braun, kfn. brún), $ts\acute{a}o$ (Zaun, kfn. zùn, zoun).

Diphthongusok.

95. §. Kfn. $ei + n > \bar{a}$: \bar{a} ~s (eins), \bar{a} ~mol (einmal), \bar{a} ~fax (einfach), \bar{a} ~tsek (einzig), $al\bar{a}$ (allein), $p\bar{a}$ (Bein), $k\bar{a}$ (kein), $kl\bar{a}$ (klein), $\acute{s}t\bar{a}$ (Stein), $fvp\bar{a}$ ~t (kfn. verbeint), $n\bar{a}$ (nein). — A $k\bar{a}$ és $n\bar{a}$ az összefüggő beszédben ka és na .

Kfn. $ei + n > ae$; ae - (ein-): ae ~drök (Eindruck), ae ~hōln einholen), ae ~gank (Eingang), ae ~faln (einfallen), $\acute{s}pae$ (speien).

$m\bar{a}$ ~tv = meinte + er (innen a meczenzéfiek neve: mánta).

Kfn. ou (öu) + $n > \bar{a}$: $\acute{s}\bar{a}$ (kfn. schouwen), $h\bar{a}$ (kfn. houwen), $ts\acute{s}tr\bar{a}$ (kfn. zer-ströuwen, ströun), $d\acute{o}$ $fr\bar{a}$ (die Frauen), $t\bar{a}$ (tauen). — $m\bar{a}$ ~stv (Meister).

96. §. Kfn. $\ddot{u}e + n > \ddot{u}$: $gr\ddot{u}$ (grün), $p\acute{a}m\ddot{u}$ (bemühen), $pl\ddot{u}$ (blühen), $pr\ddot{u}$ (brennen; kfn. brüejen, brüen), $k\ddot{u}$, $k\ddot{u}$ ~haēt (Kühnheit), $f\acute{v}z\ddot{u}$ ~t (versöhnt).

Kfn. $\ddot{u} + n > \ddot{u}$: $p\ddot{u}$ (Bühne). — Mint az \bar{u} umlautja: $z\ddot{u}$ (Söhne).

97. §. Kfn. $uo + n > \bar{u}$: $t\bar{u}$ (kfn. tuon, tōn), $h\bar{u}$ (kfn. huon), $z\bar{u}$ (kfn. suon, sun), $r\bar{u}$ (kfn. ruowen, ruon).

Jegyzet. Néhány szóban találunk nasalizált \bar{v} hangot. Kfn. i (ie) + $n > \bar{i}$: $f\acute{v}d\bar{i}$ (verdienen), $p\bar{i}$ (Biene), $g\acute{s}\bar{i}$ (geschieden), $g\acute{g}r\bar{i}$ (gegrent), $\acute{s}m\bar{i}$ (schmieden; a d kiesését l. 168. §.).

Jegyzet. A nas. hangok, ha az n ragozás vagy képzés következtében eltűnik, elvesztik nasalis jellegüket. Pl. $g\acute{e}$, $g\acute{t}$ (geht), $dr\acute{e}$, $dr\acute{t}$ (dreht), $\acute{s}\bar{a}$, $\acute{s}\bar{a}t$ (schaut), $p\acute{a}m\ddot{u}$, $p\acute{a}m\ddot{u}t$ (bemüht), $r\bar{u}$, $r\bar{u}t$ (ruht), $p\acute{a}\acute{o}$, $p\acute{a}\acute{o}t$ (baut), $l\acute{a}e$, $l\acute{a}t$ (leiht).

2. Mássalhangzók.

Explosivák.

Kfn. b .

98. §. A középelnémet szókezdő b -nek nyelvjárásunkban következetesen p felel meg: $p\bar{a}$ (Bach), $p\acute{a}l$ (bald), $p\acute{a}nk$ (Bank), $p\acute{a}m$ (Baum), $p\bar{v}$ (biegen), $p\acute{e}l$ (Bild), $p\bar{l}m$ (Blume), $p\acute{e}sv$ (besser), $p\bar{l}\acute{o}s$ (Blase), $p\bar{l}ent$ (blind), $p\acute{r}\acute{a}\acute{o}t$ (Braut), $p\acute{a}o$ (Bart), $p\bar{l}\acute{o}$ (blau), $p\bar{l}ek$

(Blick), *poan* (borgen), *pōs* (böse), *prezn* (brechen), *prāt* (breit), *prēt* (Brett), *prox* (Bruch), *prōt* (Brod), *prōk* (Brücke), *pro'v* (brocken), *pūsŋ* (büssen), *pi'n* (bitten), *plets* (Blitz), *prost* (Brust), *pro'n* (braten), *preŋən* (bringen), *pa'v* (backen), *pēt* (Bad), *pant* (Band); *pə-* (be-): *pənəmən* (benehmen), *pəštezn* (bestechen), *pəzetsŋ* (besetzen); *pašŋ* (beissen), *peln* (bellen), *pea* (Bär), *peak* (Berg), *pētv* (Bettler), *pet* (Bett), *paē* (bei), *pičk* (Birke), *pēōtl* (Beutel), *poč* (Bock), *pōv* (Bogen), *pron* (Brunnen), *prūdov* (Bruder), *plač* (Blei) stb. Összetételekben is *of-plōzn* (aufblasen), *gə-pičk* (Gebirg), *plōs-palk* (Blasebalg), *dypoamən* (erbarmen) stb.

Az irodalmi nyelvből került szavakban a szókezdő *b* megmarad: *bārəs gelt* (bares Geld), *bērnstac̄* (Bernstein), *bāl* (Ball), *bībl* (Bibel).

99. §. A kfn. *b*, melynek több nyelvjárásban a szó közepén vocalis után *v* felel meg (Schmidt H.: A verbászi német nyelvjárás E. Ph. K. XXIII. 821. l. 76. §.), nyelvjárásunkban — ha nem esett ki (l. 168. §.) — *b* felel meg: 1. ha a kfn. *b* két vocalis között áll: *qbv* (aber), *zaöbv* (sauber), *rābv* (Räuber), *lēbv* (Leber), *šōbv* (Schober), *krēbəs* (Krebs), *ūbv* (über), *nūbv*, *rūbv* (hin- és her-über), *šračbv* (Schreiber) *šbēbl* (kfn. swēbel, ufn. Schwefel), *hōbv* (kfn. haber, ufn. Hafer), *bībl* (Bibel). *nēbl* (Nebel), *gōbl* (Gabel), *ūbrōln* (überall), *hōbl* (Hobel), *ūbl* (Übel), *hūbl* (kfn. hübel; Hügel) stb. 2. ha a kfn. *b* liquida és vocalis között áll: *oabət* (Arbeit), *kelbl* (Kälblein), *zelbv* (selber), *zēlv* (Silber).

100. §. Ha a kfn. hangsúlytalan *e* elvesztése után a kfn. *b* a szó végére került, akkor nyelvjárásunkban *p* áll: *štup* (kfn. stube), *grūp* (kfn. gruobe), *haöp* (kfn. hūbe, hoube); az imperativusban is: *šračp* (schreibe), *plačp* (bleibe), *račp* (reibe) stb.

Jegyzet. A szó végén *b* nem állhat, tehát a szóvégi kfn. *p* nálunk is *p* (l. 103. §), a mely azonban a továbbképzésben meg-lágyulhat (l. 177. §).

Kfn. *p*.

101. §. Kfn. *p* a szó elején *p*: *palast* (Palast), *plōk* (Plage), *prints* (Prinz), *plats* (Platz), *pōlv* (Pulver), *poa* (Paar), *pasišn* (passieren), *pəmzł* (kfn. pēnsel), *presŋ* (pressen), *paók* (Pauke), *park* (Park), *partač* (Partei), *pac̄* (Pein), *pračs* (Preis), *prelāt* (Prælatus), *protses* (Prozess), *prūfēŋk* (Prüfung) stb.

102. §. A kfn. szóközépi *p* is *p*: *papië* (Papier), *kopl* (Kuppel), *kapel* (Kapelle), *kapl* (Kappe), *krüpl* (Krüppel), stb.

Ha a szóközépi kfn. *p* az utána álló hangsúlytalan *e* elveszése után a szó végére kerül, szintén megmarad: *trep* (kfn. treppe, trappe), *rip* (kfn. rippe, ribbe), *esp* (Espe) stb.

A szóközépi kfn. *p* kiesését l. 171. §.

103. §. A szövegi kfn. *p* megmarad, bármilyen eredetű is: *baëp* (kfn. wip), *koap* (kfn. korp), *tāp* (kfn. toup), *grōp* (kfn. grop, grob), *laëp* (kfn. lip, lib), *štāp* (kfn. stoup, stoub), *dīp* (kfn. diep), *lōp* (kfn. lop, lob), *līp* (kfn. liep), *trīp* (kfn. trīp), *šūp* (Schub), *halp* (halb), *grōp* (Grab) stb. Az *sp*, *šp* hangkapcsolat 127., 128. §.

Kfn. *d* (germ. *d*).

104. §. Kfn. *d* nyelvjárásunkban *d*: 1. a szó elején vocalis és *r* előtt, 2. a szó közepén két vocalis között, *l* és nas. után.

1. *dan̄k* (Dank), *doa* (dar), *de'ŋ* (decken), *deŋ'ŋ* (denken), *dea* (der, pron. dem), *dēk* (dick), *dīp* (Dieb), *dqx* (doch), *doann* (Dorn), *drešŋ* (dreschen), *drājŋ* (drei), *dū*, *du* (du), *dax* (Dach), *dāmpf* (Dampf), *dīst* (Dienst), *dīl* (Diele), *dīŋk* (Ding), *dēōts* (deutsch), *dōnv* (Donner), *doaf* (Dorf), *dāōmən* (Daumen), *drē* (drehen), *drōt* (Drat), *dōn* (dünn), *deŋtl* (Distel), *drō'ŋ* (drucken), *donst* (Dunst), *dušst* (Durst) stb.

Kivételek: *toŋ* (kfn. dag), *iŋ toa*, *toat* (kfn. dürfen; vagy türren?), *tq'kōŋ* (kfn. ducāte).

2. *prūdŋ* (Bruder), *fēdv* (Feder), *lēdv* (Leder), *qdv* (oder), *bedŋ* (weder), *bidŋ* (wieder), *nidŋ* (nieder), *ōdv* (Ader), *lūdŋ* (Luder), *rūdāŋ* (rudern), *hōdāŋ* (hadern), *šqldŋ* (kfn. schulder, schulter), *bondŋ* (Wunder), *ēndāŋ* (ändern), *bēndl* (Windel), *hundat* (hundert), *zōndāŋ* (sondern).

105. §. Ha a kfn. szóközépi *d* az utána álló hangsúlytalan *e* elvesztése után a szó végére kerül, akkor nyelvjárásunkban *t* lesz: *zōnt* (Sünde), *kunt* (Kunde), *štont* (Stunde), *frēōt* (Freude), *šōt* (Schade).

Jegyzet. A szó végén *d* nem állhat, tehát a kfn. szövegi *t* nálunk is *t* (l. 108. §); ez azonban a továbbképzésben meglágyulhat (l. 177. §). A szóközépi kfn. *d* csak ritkán *t*: *ontv* (kfn. under), *hēntv* (kfn. hinder).

Kfn. *t* (ófn. *t*, germ. *d*).

106. §. Kfn. *t* (germ. *d*) a szó elején *t*: *tāp* (g. daufs, kfn. toube), *tā̄k* (g. dags, kfn. tac), *tā̄l* (g. dal, kfn. tal), *tā̄f* (g. diups, kfn. tief), *tōt* (g. *daup̄s*, ófn. és kfn. tōt), *tōxtv* (g. daúhtar, kfn. tohter), *tā̄f̄n̄* (g. daupjan, kfn. toufen), *taōp* (g. dúbô, kfn. tûbe), *tāl* (g. dails, ófn., kfn. teil). — *toa* (Tor), *tāw* (taugen), *tā̄fl̄* (Tafel), *tāk* (Teig), *tiē* (Tier), *teš* (Tisch), *tom* (kfn. tump), *tux* (Tuch), *tō'v̄* (kfn. tücken), *tōtv* (kfn. toter; Dotter), *taōs* (kfn. tûs, dûs), *tats* (Tatze), *tent* (kfn. tente, tent), *tatl-pām* (kfn. tatel, datel), *taēχ* (Teich), *titl̄* (Titel), *teōv* (teuer), *tōp* (Topf), *tū~* (tun) stb. — Liquida előtt: *trēō* (g. triggwa, ófn. triuua, kfn. triuwe), *trēw* (g. dragan, kfn. tragen), *trēf̄n̄* (asz. drēpan, kfn. trēffen), *traēm* (g. dreiban, kfn. triben), *trin'v̄* (g. drigkan, kfn. trinken), *trūm* (g. drōbjan, kfn. trüeben). — *trax'v̄* (trachten), *trōk* (Trog), *traōrek* (traurig), *trun'v̄* (trunken), *trextv* (Trichter), *trīp* (Trieb), *trōst* (Trost), *trāf* (Traufe), *trēnən* (trennen), *tūgent* (Tugend) stb.

107. §. Kfn. *t* (ófn. *t*, germ. *d*) a szó közepén, ha nem esett ki (l. 173., 174. §) nyelvjárásunkban is *t*: *fōtv* (g. fadar, ófn. fater, kfn. vater), *mōtv* (ófn., kfn. muoter), *eχtō* (achte), *futv* (Futter), *nōtv* (Natter), *fatv* (kfn. ge-vater), *bētv* (kfn. wēter), *bentv* (Winter), *zōtl̄* (kfn. satel), *pētlv* (kfn. bētelaere), *tōxtv* (Tochter), *laōtv* (lauter), *kitl̄* (Kittel) stb.

108. §. A kfn. *t* a szó végén megmarad: *praōt* (Braut), *naēt* (Neid), *foat* (Fahrt), *gōlt* (Gold), *šōlt* (Schuld), *ent* (Ende), *hant* (Hand), *hont* (Hund), *kent* (Kind), *nōxt* (Nacht), *kneχt* (Knecht), *plēnt* (blind), *lant* (Land), *zant* (Sand), *gəzont* (gesund), *bent* (Wind), *haōt* (Haut), *paxt* (Pacht), *tōt* (tot), *laōt* (laut) stb. A továbbképzésben meglágyulhat (l. 177. §).

Jegyzet. Az *št*, *st*, *ft*, *ht* hangkapcsolatokban a kfn. *t* (ófn. *t*) megmarad: *štā~* (ófn. stein, kfn. stein), *štāēn̄* (ófn. stīgan, kfn. stīgen), *štēln* (ófn. stēlan, kfn. stēlen), *štūl* (ófn., kfn. stuol), *prōst* (ófn., kfn. brust), *gast* (ófn., kfn. gast), *lōft* (ófn., kfn. luft), *laēχt* (kfn. lihte), *maxt* (ófn., kfn. maht).

Kfn. *g*.

109. §. A kfn. *g* a szó elején *g*: *gābl̄* (Gabel), *gank* (Gang), *galv* (Galgen), *goan* (Garn), *gast* (Gast), *gēm* (geben), *gaēst* (Geist), *gean* (gern), *gisv̄* (giessen), *gōlt* (Gold), *gōt* (Gott), *glūt* (Glut), *glōk*

(Glocke), *gl̄k̄* (Glück), *gl̄s* (Glas), *gr̄m* (Graben), *gr̄m* (gram), *gr̄s* (Gras), *gr̄s* (gross), *gr̄s̄n* (grüssen), *gr̄p* (grob), *grāf̄n* (greifen), *gal* (Galle), *ḡ* (gehen), *gām̄n* (Gaumen), *ḡns* (Gans), *ḡl* (gelb), *gelt* (Geld), *gas* (Gasse), *geft* (Gift), *ḡsl* (Geissel), *gr̄* (grün), *gront* (Grund), *ḡstl̄* (Gürtel); *ḡ-* (ge-): *ḡsb̄ent* (geschwind), *ḡbalt* (Gewalt), *ḡdr̄t* (gedreht), *ḡz̄kt* (gesagt) stb. — *k̄n* (kfn. gegen, gèn).

110. §. A szóközépi kfn. *g* is megmarad két vocalis között és liquida szomszédságában: *sb̄gv* (Schwager), *p̄εgv* (Bürger), *eaḡn* (ärgern), *m̄gv* (mager), *figuε* (Figur), *t̄ger* (Tieger), *n̄gl̄* (Nagel), *r̄gl̄* (Regel), *f̄gl̄* (Vogel), *ts̄gl̄* (Ziegel), *šp̄gl̄* (Spiegel), *īgl̄* (Igel), *r̄gl̄* (Riegel), *guεgl̄* (Gurgel), *l̄gv* (Lager), *n̄ger* (Neger), *p̄ūgl̄n* (bügel), *pr̄ūgl̄* (Prügel).

111. §. A szó végén nem állhat; ha tehát a kfn. szóközépi *g* az utána következő hangsúlytalan *e* elveszése után a szó végére kerül, akkor nyelvjárásunkban *k* felel meg neki: *kl̄k̄* (kfn. klage), *n̄dv̄l̄k̄* (kfn. nider-läge), *zoak* (kfn. sorge). — *pl̄k̄* (Plage), *l̄k̄* (Lüge), *fl̄k̄* (Fliege), *ts̄k̄* (Ziege), *b̄k̄* (Wage) stb. Az igék imperativusában: *z̄k̄* (sage), *tr̄k̄* (trage), *poak* (borge), *fr̄k̄* (frage), *n̄k̄* (nage). Kivétel: *šl̄* (schlage) stb. A pluralisban: *šl̄k̄* (Schläge), *tr̄k̄* (Tröge) stb. A továbbképzésben, vagy az összefüggő beszédben meglágyulhat: *z̄g-om* (sage ihm), *tr̄gv* (Träger) stb. (l. 177. §).

112. §. Kfn. *n+g > ŋ*, *n*: *fin̄v* (Finger), *hunv* (Hunger), *unv* (Ungar), *kl̄ŋln* (klingeln), *pr̄ŋən* (bringen), *faŋən* (fangen), *raŋən* (ringen), *špr̄iŋən* (springen), *ziŋən* (singen), *anl̄* (Angel), *enl̄* (Engel); *ḡzunən* (gesungen), *ḡšprunən* (gesprungen), *štran* (Strang), *kl̄ŋ* (Klinge), *šl̄ŋ* (Schlinge), *št̄an* (Stange), *šlan* (Schlange), *ban* (Wange), *lan* (lange: időről), *pan* (bange), *špan* (Spange), *tsan* (Zange), *tsun* (Zunge), *lun* (Lunge). — *pr̄en̄* (bringe), *špr̄iŋ* (springe), *ziŋ* (singe).

A *gen > ŋ*, *n* hangváltozást l. 169. §.

Kfn. *k*.

113. §. Kfn. szókezdő *k* megmarad *k*-nak vocalis, liquida és nasalis előtt egyaránt. Aspirálva nem ejtik. *komən* (kommen), *kalt*, *kitl̄* (Kittel), *kats* (Katze), *k̄l* (kal), *koat* (Karte), *k̄tv* (Kater), *kīç* (Kirche), *kean* (kehren), *kaxl̄* (kfn. kachele), *k̄mv* (Kammer), *kapl̄* (Kappe), *koak* (karg), *kelv* (Keller), *kenən* (kennen), *k̄t* (Kette), *kesl̄* (Kessel), *k̄nt* (Kind), *k̄st* (Kiste), *keats* (Kerze), *kēl* (Keule), *kl̄m*

(kleben), *kl̄k* (Klage), *klāt* (Kleid), *kloa* (klar), *klā~* (klein), *kl̄n̄* (Klinge), *kl̄s* (Klos), *kr̄ik* (Krieg), *kr̄ank* (krank), *kr̄ūk* (Krug), *kraft* (Kraft), *kreč̄ts* (Kreuz), *kr̄ants* (Kranz), *kr̄ās* (Kreis), *kr̄ök* (Krücke), *kn̄i* (Knie), *kn̄özl̄* (Knöchel), *kn̄ēbl̄* (Knebel), *kn̄öpl̄* (Knöpflein) stb.

114. §. A kfn. szóközépi *k* — ha nem lett belőle *ŋ*, *v* — megmarad: *pukl̄* (Buckel) *ē~nekl̄* (Enkel), *biŋkl̄* (Winkel), *ak̄an* (ackern), *triŋk̄v* (Trinker), *št̄ökl̄* (Stücklein), *pekv* (Bäcker), *ekl̄* (Eckel), *feakl̄* (Ferkel). — *ts̄ōšt̄ökl̄t* (zerstückelt), *ḡ'akat* (geackert) stb.

A *ken* > *ŋ* és *nken* > *ŋ'v* hangváltásokat l. 175., 176. §.

115. §. Kfn. szóvégi *c* nyelvjárásunkban mindig *k*: *plek* (kfn. blic), *špek* (kfn. spēc), *t̄k* (kfn. tac); *moak* (Mark), *krūk* (Krug), *pank* (Bank), *dan̄k* (Dank), *trunk* (Trunk), *šbunk* (Schwung), *b̄ek* (Weg), *št̄ök* (Stück), *zak* (Sack), *štr̄ek* (Strick), *rok* (Rock), *tr̄ök* (Trog); *ēbek* (ewig), *plutek* (blutig), *rext̄ek* (richtig), *artsek* (80), *zejt̄sek* (60), *fīt̄sek* (40) stb.

A szóvégi *k* a továbbképzésben meglágyulhat (l. 177. §).

Liquidák.

Kfn. *l*.

116. §. A kfn. *l* nyelvjárásunkban megmarad 1. a szó elején: *lax̄n* (lachen), *lan̄k* (lange, térről), *lant* (Land), *lēm* (leben), *laēχt* (leicht), *l̄n̄* (liegen), *l̄m* (loben), *l̄n̄* (lügen), *l̄st* (Lust), *l̄ft* (Luft), *l̄f̄n̄* (laufen), *l̄x* (Loch), *l̄m* (lahm), *last* (Last), *l̄sn̄* (lassen), *l̄'v* (lecken), *l̄n̄* (legen), *l̄dv* (Leder), *l̄ēp* (Leib), *lāt* (leid), *leān* (lehren és lernen), *l̄zn̄* (lesen), *l̄ö'v̄* (läuten), *l̄'v̄* (locken), *l̄fl̄* (Löffel), *l̄z̄n̄* (lösen), *laōt* (laut) stb. ;

2. a szóban: *al̄ā~* (allein), *z̄ēlek* (selig), *m̄eliχ* (Milch), *pelek* (billig), *š̄lek* (schuldig), *kelv* (Keller), *t̄lv* (Taler), *f̄lv* (Fehler), *k̄vl̄n* (Köhler), *t̄šlv* (Tischler), *š̄ql̄dv* (Schulter), *š̄b̄ql̄m̄n* (Schwalbe), *p̄ētl̄v* (Bettler), *faln* (fallen), *haln* (halten), *ḡvl̄n* (Gulden), *p̄eln* (bellen), *f̄vl̄n* (fehlen), *h̄vl̄n* (holen), *št̄ēln* (stehlen), *kreŋkl̄n* (kränkeln), *kl̄iŋln* (klingeln), *fl̄n̄* (pflegen), *flaks* (Flachs), *fl̄am* (Flamme), *fl̄ux* (Fluch), *fl̄ōm* (Flaume), *fl̄ik* (Fliege), *fl̄aš* (Flasche), *fl̄aš* (Fleisch), *pl̄ōzn̄* (blasen), *pl̄ōk* (Plage), *pl̄ats* (Platz), *pl̄ets* (Blitz), *pl̄um* (Blume), *pl̄et̄an* (blättern), *p̄elt* (Bild), *palt* (bald), *ḡqlt* (Gold), *št̄qlts* (stolz), *k̄qlts* (Holz), *pelts* (Pelz), *alt*, *kalt*, *gl̄ōk* (Glück), *gl̄ām* (glauben),

glqk (Glocke), *klaöm* (klauben), *klq'ŋ* (klopfen), *klin* (Klinge), *slēzt* (schlecht), *slōv* (schlagen), *slan* (Schlange), *šplitv* (Splitter).

3. A szó végén: *štel* (still), *štel* (Stelle), *špīl* (Spiel), *nōl* (Nadel), *knōl* (Knödel), *fōl* (voll), *tāl* (Teil), *fīl* (viel), *kōl* (kal), *štūl* (Stuhl). — A kfn. hangsúlytalan *e* elveszése után: *bql* (Wolle), *kpl* (Kohle), *zpl* (Sohle), *kūl* (kfn. küele, küel) stb. Megmarad a továbbképzésben is: *kūln* (kühlen), *nōln* (nadeln), *špīln* (spielen) stb.

Ha a szóvégi *l* előtt a kfn. hangsúlytalan *e* kiesett, akkor az *l* szótagképző: *aksł* (Achsel), *apl* (Apfel), *bībl* (Bibel), *špīgl* (Spiegel), *bēksł* (Wechsel), *nesł* (Nessel), *lōfl* (Löffel), *šnōbl* (Schnabel), *tsūgl* (Zügel).

117. §. Az *l* nyelvjárásunknak leggyakoribb kicsinyítő képzője; ilyenkor mindig szótagképző: *pūzl* (Büchlein), *kelbl* (Kälblein), *knōpl* (Knöpflein), *lēmł* (Lämmlein), *dōafł* (Dörflein), *tōpl* (Töpflein), *štōkl* (Stücklein), *v pesł* (ein bisschen), *tūzl* (Tüchlein), *štūbl* (Stüblein), *trōpl* (Tröpflein), *lōzl* (Löchlein), *bōatl* (Wörtlein), *plūml* (Blümlein) stb. A felsorolt szók egy része csakis *e* diminutív alakban használatos.

Kfn. *r*.

118. §. Nyelvjárásunkban az *r* használata az alábbi esetek kivételével megegyezik a kfn. *r* használatával. A szó elején és a szóban: *rafŋ* (raffen), *rōt* (Rad), *rōt* (rot), *rāzn* (reisen), *rīgl* (Riegel), *raēf* (reif), *res* (Riss), *rāzn* (rauchen), *raēm* (reiben), *raņņ* (ringen), *raņt* (Rand), *rū~* (ruhen), *rū* (Ruhe), *rēn* (reden), *rūfŋ* (rufen), *raē'ŋ* (reiten), *rextv* (Richter). — *krom* (krumm), *kraft* (Kraft), *krās* (Kreis), *prēt* (Brett), *prēzn* (brechen), *preņņ* (bringen), *trām* (Traum), *trēt* (Tritt), *traōp* (Traube), *trūp* (trübe), *trefŋ* (treffen), *štrōf* (Strafe), *štreņ* (streng), *štrek* (Strick), *štrek* (Strecke), *štrō* (Stroh), *šreft* (Schrift), *šret* (Schritt), *šre'ŋ* (schrecken), *šrof* (schroff), *grōs* (gross), *graō* (grau), *grql* (Groll), *dro'ŋ* (drucken), *frōv* (fragen), *fresŋ* (fressen), *šprezn* (sprechen), *šprōx* (Sprache), *špriņņ* (springen), *farv* (Pfarrer), *karn* (Karren) stb.

119. §. Eltérések: 1. A kfn. *r* a szó végén és a szó közepén mint szótagzáró vagy szótagkezdő hang következetesen vocalizálódott s így a kfn. *voç.+r* kapcsolatnak nyelvjárásunkban diphthongus felel meg: *hea* (her), *foa* (vor), *toa* (Tor), *šoa* (Schar), *ue*

(Uhr), *buetsl* (Wurzel), *moan* (morgen), *hiēt* (Hirt), *štüets* (Stürze), *gean* (gern); *höan* (hören), *špoan* (sparen), *foan* (fahren), *zoan* (sorgen) stb. (l. 47, 53, 54, 57, 62, 65, 69, 74, 80, 83. 85. §-okat).

Az *er* > *v* hangváltozást l. 156. §.

2. Vocalizálódik a kfn. szóközépi *r* akkor is, ha az utána következő mássalhangzó (explosiva) egy, rendszeren a szó végén álló nasaliszhoz (*n*) assimilálódott: *feam* (fä-rb-en, fär-bm, färm, *feam*), *bean* (werden), *eam* (erben), *geam* (gerben), *goa'ŋ* (Garten), *ba'ŋ* (warten), *dmooan* (ermorden); a *werden* ige ragozásában is: *iŋ bea*; *büē*, *büest*, *büēn* (ich würde . . . stb.). — Kiesik a szóközépi kfn. *r* a nélkül, hogy diphthongizálás beállott volna: *hats* (Herz), *šbats* (schwarz), *belt* (Welt), *ba'ŋ* (warten), *hat* (hart).

3. A szó végén *r* nem áll, csakis oly szavakban, melyeknél a kfn.-ben a szóvégi hangsúlytalan *e* előtt *rr* áll: *har* (kfn. hërre, hërre), *nar* (kfn. narre); továbbá az *erren* végű kfn. igék imperativusában: *tsar* (zerre), *špar* (sperre). — Az irodalmi nyelvből átvett szavakban és a családnevekben szintén állhat a szó végén *r* (l. 156. §).

Nasalisok.

Kfn. *m*.

120. §. Kfn. *m* > *m*; nyelvjárásunkban az *m* használata megegyezik a kfn. *m* használatával.

1. A szó elején: *malto* (Malter), *meliz* (Milch), *mēl* (Mehl), *mönts* (Münze), *müēb* (mürb), *mesv* (Messer), *mō~* (Mann), *mest* (Mist), *met* (mit), *maxt* (Macht), *mōln* (mahlen), *maxŋ* (machen), *mantl* (Mantel), *mast* (Mast), *mat* (matt), *mōs* (Moos), *mā-stv* (Meister), *meln* (melden), *mēntš* (Mensch), *maēl* (Meile), *mišŋ* (mischen), *metl* (Mittel), *maōs* (Maus), *moan* (morgen), *mök* (Mücke), *müŋ* (müssen), *müt* (Mut) stb.

2. A szóban: *ōmās* (Ameise), *almōzŋ* (Almosen), *neṃən* (nehmen), *nōmən* (Name), *zōmən* (Samen), *trāṃən* (träumen), *rīmən* (Riemen), *daōmən* (Daumen), *jōman* (jammern), *hōmv* (Hammer), *kōmv* (Kammer), *šbimən* (schwimmen), *eaml* (Ärmel), *štēmpl* (Stempel), *himl* (Himmel), *zēm̄l* (Semmel), *šimpfŋ* (schimpfen), *krampf* (Krampf) stb.

3. A szó végén: *pām* (Baum), *šiem* (Schirm), *oam* (arm), *lōm*

(lahm), *tsōm* (zahm), *šlōm* (Schlamm), *štom* (stumm), *štam* (Stamm), *šbam* (Schwamm) stb.

Az eltéréseket l. 122. §. 1—3.

Kfn. *n*.

121. §. Kfn. *n* > *n* megmarad 1. a szó elején: *nogl* (Nagel), *nōs* (Nase), *nēbl* (Nebel), *nōxt* (Nacht), *nešt* (Nest), *neō* (neu), *nōmən* (Name), *nets* (Netz), *nidv* (nieder), *nimant* (niemand), *nesl* (Nessel), *nqx* (noch), *nqxpv* (Nachbar), *nōl* (Nadel), *nō-t* (nahe), *nar* (Narr), *našn* (naschen), *next* (nicht), *naēt* (Neid), *nūxtan* (nüchtern), *nōs* (Nuss) stb. — 2. a szóban: *kūnek* (König), *fenən* (finden), *lant* (Land), *bant* (Wand), *bent* (Wind), *ent* (Ende és Ente), *kent* (Kind), *kunst* (Kunst), *krants* (Kranz), *tsant* (Zahn), *šbants* (Schwanz), *gəšbent* (geschwind), *penən* (binden), *həndən* (hindern), *dvjē-nv* (der-jene), *bēnek* (wenig) stb. — 3. a szó végén az előtte álló hangsúlytalan *e* kiesése után a legtöbbször szótagképző: *esn* (essen), *rīzn* (Riesen), *gafn* (gaffen), *goa'n* (Garten), *rāfn* (Reifen), *hāfn* (Hafen) stb.

A szóvégi *n* előtt a magánhangzó több esetben nasalis hanggá lett: l. 90, 91, 93, 95—97. §-okat.

122. §. Az igék infinitívusában a kfn. *n* nagyrészt megmaradt: *maxn* (machen), *beafn* (werfen), *foan* (fahren), *nemən* (nehmen), *ziņən* (singen), *lāfn* (laufen), *pān* (baden), *špriņən* (springen), *šteņn* (stechen), *tsəplatsn* (zerplatzen), *akan* (Acker), *jōmən* (jammern), *hūņən* (hungern) stb.

Ellenben kfn. szóvégi *n* helyett *m* áll:

1. Oly igék infinitívusában, a melyeknél a szó közepén két magánhangzó között *b* (*rb*) *pp* a következő nasalishoz assimilálódott: *gēm* (geben), *lēm* (leben), *hēm* (haben), *lōm* (loben), *hēm* (heben), *klēm* (kleben), *glām* (glauben), *klaōm* (klauben), *traēm* (treiben), *plaēm* (bleiben), *šraēm* (schreiben), *šaēm* (scheiben), *raēm* (reiben), *eām* (erben), *feām* (färben), *geām* (gerben), *ta'm* (tappen), *za'm* (sappen), *šle'm* (schleppen). — A felsorolt igék ragozásában is: *biē glām* (wir glauben), *biē šraēm* (wir schreiben), *gəšrīm* (geschrieben), *gəplīm* (geblieben), *gəhōm* (gehoben), *gēm* (gegeben), *vdōam* (verdorben) stb.

2. Hasonló körülmények között beállott ez a jelenség az *n-re* végződő névszóknál is: *ōm* (oben), *nēm* (neben), *grōm* (Graben), *zīm*

(sieben); az *l* után *dō~zelm* (demselben), *kōlm* (Kolben). — A továbbképzés alkalmával is: *štup* — *štūm* (Stube — Stuben), *grūp* — *grūm* (Grube — Gruben), *štāp* — *štām* (Staub — stauben) stb.

3. Az említett assimilatio beállott a szó közepén két vocalis között álló kfn. *pf*, *ph* hangoknál is: *trō'ṃ* (Tropfen), *klō'ṃ* (klopfen), *štō'ṃ* (stopfen); *frō'ṃ* (propfen), *tsa'ṃ* (Zapfen).

Ha azonban nem *b* (*rb*), *pp*, *pf*, *ph* assimilálódott, hanem valamely más explosiva (*d*), akkor a szóvégi kfn. *n* megmarad: *rēn* (reden), *pōn* (baden), *fōn* (Faden), l. 168. §.

Az infinitivus *n* hangja elveszett, mikor az előtte álló vocalis nasalis lett: *paō~* (bauen), *laē~* (leihen), *šae~* (scheinen), *zaē~* (sein), *zē~* (sehen), *gē~* (gehen), l. 90—97. §.

123. §. A *k* előtt *n* nem állhat; tehát kfn. *nc*, *nk* > *ṃk*, *ṃk* (*ṃ*, *n*): *šprṃk* (Sprung), *šbṃk* (Schwung), *krṃk* (krank), *šlṃk* (schlank), *paṃk* (Bank), *gaštṃk* (Gestank), *daṃk* (Dank), *galēṃk* (Gelenk), *laṃk* (lange — tér), *riṃk* (Ring), *trṃk* (Trunk), *gaṃk* (Gang), *gaṣṃk* (Gesang), *gašēṃk* (Geschenk), *biṃkl* (Winkel), *krṃkv* (Kränker), *lēṃkv* (länger), *štraṃ* (Strang), *laṃ* (lange — idő), *juṃ* (jung).

Az igék imperativusában: *triṃk* (trinke), *biṃk* (winke), *ziṃk* (sinke; *ziṃ* = singe), *hiṃk* (hinke). — Itt tulajdonképen assimilatióval van dolgunk.

Az *ng* > *ṃ*, *n* hangváltozást l. 112. §.

A *gen* > *ṃ*, *n* és *ken* > *ṃ* hangváltozásokat l. 169, 175. §.

Spiransok.

Kfn. *ʒ*, *ʒʒ* (germ. -t-).

124. §. Kfn. *ʒ*, *ʒʒ* (germ. t) a szó közepén két vocalis között nyelvjárásunkban *s*: *flisṃ* (ósz. fliotan, ófn. fliozzan, kfn. vliežen), *gisṃ* (g. giutan, ófn. giozzan, kfn. giežen), *hāsṃ* (g. haitan, ósz. hētan, ófn. heizzan, kfn. heizen) *lōsṃ* (g. lētan, ófn. lāzzan, kfn. lāzen, lán), *mesṃ* (g. mitan; ósz., agsz. mētan, ófn. mēzzan, kfn. mēzzan), *mūsṃ* (g. mōtan, ósz. mōtan, ófn. muozzan, kfn. müezen), *šisṃ* (agsz. scēotan, ófn. skiozzan, kfn. schiezen), *esṃ* (g. itan, ófn. ēzzan, kfn. ēzzen), *bōsṃ* (g. witan, ósz., agsz. vitan, ófn. wizzan, kfn. wizzen), *grūsṃ* (ósz. grōtien, ófn. gruozzan, kfn. grüezen), *pašsṃ* (g. beitan,

ósz., agsz. bitan, ófn. bízzan, kfn. bizen), *štōsŋ* (g. stautan, ósz. stōtan, ófn. stōzzan, kfn. stōzen), *hasŋ* (g. hatan, hatjan, ófn. hazzan, kfn. hazzen) stb.

Kfn. s.

125. §. Kfn. s nyelvjárásunkban zöngétlen s 1. a szó végén: *gans* (Gans), *ōmas* (Ameise), *glōs* (Glas), *lōs* (los), *pōs* (böse), *flāšs* (Fleiss), *krās* (Kreis), *klōs* (Klos), *aēdēks* (Eidechse), *grōs* (gross), *gēns* (Gänse), *tsins* (Zins) stb.;

2. zöngétlen hangokkal kapcsolatban: *aksl* (Achsel), *bēksl* (Wechsel), *fespp* (Vesper), *esp* (Espe), *haspl* (Haspel), *gast* (Gast), *last* (Last), *pestv* (bester), *kēst* (Kiste), *mēst* (Mist), *eanst* (Ernst) stb.

A szó végén álló zöngétlen s a továbbképzésben meglágyulhat: *ons* — *onzv* (uns — unser), *tsins* — *tsinžŋ* (Zins — Zinsen), *plōs* — *plōžŋ* (Blase — Blasen), l. 177. §.

126. §. Kfn. s nyelvjárásunkban zöngés z: 1. a szó elején vocalis előtt: *zupə* (Suppe), *zēlv* (Silber), *zēlv* (selber), *zōnt* (Sünde), *zumv* (Sommer), *zant* (Sand), *zak* (Sack), *zaö* (Sau), *zūs* (süss), *zəōm* (Saum), *zetsŋ* (setzen), *zetsŋ* (sitzen), *zāf* (Seife), *zqln* (sollen) stb. — Összetételekben is: *fzvoan* (versorgen), *foazižt* (Vorsicht), *uezax* (Ursache), *oam-zēlek* (armselig);

2. mint szótagkezdő: *kažer* (Kaiser), *tažent* (és *tažent* = 1000). — *kōžŋ* (kosen), *nāžŋ* (niesen), *bažŋ* (weisen);

3. zöngés elemekkel kapcsolatban: *ēžl* (Esel), *tsažl* (Zeischen), *Drēžl* (Andreas) stb.

127. §. Kfn. *sl*, *sm*, *sn*, *sp*, *st*, *sw* nyelvjárásunkban a szó elején *šl*, *šm*, *šn*, *šp*, *št*, *šb*: *šlōv* (schlagen), *šlōm* (Schlamm), *šl'e'ŋ* (schlicken), *šlets* (Schlitz), *šlōs* (Schloss), *šlu'ŋ* (schlucken), *šlaōx* (Schlauch), *šlōsl* (Schlüssel), *šlōfŋ* (schlafen), *šlaxt* (Schlacht), *šlan* (Schlange), *šlisŋ* (schliessen). — *šmōl* (schmal), *šmalts* (Schmalz), *šmant* (kfn. smant), *šme'ŋ* (schmecken), *šmit* (Schmidt), *šmeltsŋ* (schmelzen), *šmes* (Schmiss). — *šnal* (Schnalle), *šnek* (Schnecke), *šnačdv* (Schneider), *šnuε* (Schnur), *šnōbl* (Schnabel), *šnē* (Schnee), *šnēōtsŋ* (schneuzen). — *špō~* (Span), *špan* (Spange), *španən* (spannen), *špenən* (spinnen), *špek* (Speck), *špiğl* (Spiegel), *špes* (Spiess), *špitōl* (Spital), *špoan* (sparen), *špcabv* (Sperber), *špēts* (Spitze), *šprežŋ* (sprechen), *šprinən* (springen), *šplitv* (Splitter). — *štal* (Stall),

štam (Stamm), *štan* (Stange), *štēk* (Steg), *štq~* (Stein), *štean* (Stern), *šteft* (Stifte), *štūl* (Stuhl), *streŋ* (streng), *štrōf* (Strafe), *štrēz* (Strich), *štras* (Strasse). — *šbaχ* (schwach), *šbam* (Schwamm), *šbants* (Schwanz), *šbēm* (schweben), *šbeat* (Schwert), *šbetsŋ* (schwitzen), *šbats* (schwarz), *šbaeŋ* (schweigen), *šbimən* (schwimmen), *šbestv* (Schwester), *šbae~* (Schwein).

Összetételekben: *doaslōv* (dar-schlagen), *gōšni'ŋ* (geschnitten), *ō-špaŋən* (anspannen) stb.

128. §. Kfn. *st, sp* a szóban és a szó végén megmarad *st, sp*: *deŋtl* (Distel), *fest* (fest), *ōstan* (Ostern), *paŋfestēŋ* (befestigen), *klōstv* (Kloster), *fēstv* (finster és Fenster), *deŋstek* (Dinstag), *šbestv* (Schwester), *keŋt* (Kiste), *krōst* (Kruste), *lōst* (Lust), *krist* (Christ), *frōstlŋ* (frösteln), *donst* (Dunst), *fespv* (Vesper), *esp* (Espe), *haspl* (Haspel), *Kaspv* (Kaspar). — Kivétel: *eašt, eašt v* (erst, erster).

Kfn. *sch* (germ. *šk*).

129. §. Kfn. *sch* nyelvjárásunkban mindig *š*: *šql* (Schale), *šoα* (Schar), *šeŋ* (scheren), *šēnən* (schinden), *šiem* (Schirm), *šōŋ* Schaden, schaden), *šaft* (Schaft), *šaŋt* (Schande), *šaēn* (scheiden), *šisŋ* (schiessen), *šelt* (Schild), *šret* (Schritt), *šreft* (Schrift), *šraóm* (schrauben). — *bōšŋ* (waschen), *bōšŋ* (wischen), *mišŋ* (mischen), *našŋ* (naschen), *drešŋ* (dreschen), *drešv* (Drescher), *flāšv* (Fleischer). — *teš* (Tisch), *flāš* (Fleisch), *flaš* (Flasche), *frōš* (Frosch), *eš* (Asche), *freš* (frisch) stb.

Kfn. *f, v*.

130. §. Kfn. *f (ff), v* nyelvjárásunkban *f*: *faln* (fallen), *fes* (Fisch), *fī* (Vieh), *fīl* (viel), *fest* (fest), *fuks* (Fuchs), *foap* (Farbe), *fūen* (führen), *figuz* (Figur), *fēstv* (finster, Fenster), *firnaēs* (kfn. firnis), *fīrmament* (Firmament), *faltš* (falsch), *fōtv* (Vater), *fēdv* (Feder), *fex'ŋ* (fechten), *feltšŋ* (fälschen), *fačk* (feige), *finv* (Finger), *fēöv* (Feuer), *fōl* (voll), *fv-* (ver-): *fvdeam* (verderben), *fvkenən* (verkennen), *fvšte'ŋ* (verstecken); *foa-* (vor-): *foanēmən* (vornehmen), *foaziht* (Vorsicht). — *flāš* (Fleisch), *flux* (Fluch), *flax* (flach), *fle'ŋ* (Flecken), *flaks* (Flachs), *flam* (Flamme), *flus* (Fluss), *frōŋ* (fragen), *frez* (frech), *fraē* (frei), *frā* (Frau), *frū* (früh). — *štrōfŋ* (strafen), *kāfv* (Käufer), *lāfv* (Läufer), *klōftv* (Klaffer), *šaft* (Schaft), *lōft*

(Luft), *šaöfl* (Schaufel), *töfl* (Tafel), *gröfl* (Griffel), *träf* (Traufe), *höf* (Hof), *kuf* (Kuffe), *slöf* (Schlaf) stb.

131. §. Kfn. *f*, *v* > *v*. Nyelvjárásunk tudtommal csak a következő szavakban ismeri a *v* hangot: *fö~və* (kfn. fünf), *älvə* (kfn. eilf), *tsbəlvs* (kfn. zwelf, zwelif), *pölvv* (kfn. pulver), *övvə* (kfn. oven), *təövl* (kfn. tiufel), *lövvn* (Löven plur.). — Továbbá: *šlīvən* (auf dem Eis gleiten, simkózni, kfn. slifen), *ovvə* (auf den). — Ezekén kívül a *v* hang csak tulajdonnevekben, családnevekben és idegen szavakban fordul elő: *parvə* (Barbara) *Wagner*, *klavič* (Klavier), *dīvā~* (Divan), *kavē* (Kaffee; magy. kávé).

132. §. A kfn. *ph*, *f* (germ. *p*)-nek nyelvjárásunkban *f* felel meg 1. a szó elején vocalis és liquida után egyaránt, 2. a szó közepén liquida után, 3. a szó közepén és végén vocalis után:

1. Explosiv elem nélkül: *faf* (kfn. phaffe), *font* (kfn. phunt), *fiŋks'ŋ* (kfn. phingeste), *fačlv* (kfn. philaere), *flants* (kfn. phlanze), *flāom* (kfn. phlūme), *flastv* (kfn. phlaster), *frq'm* (kfn. phrophen), *far* (kfn. pharre), *fan* (kfn. phanne), *fant* (kfn. phant), *fefv* (kfn. phëffer), *fačf* (kfn. phife), *fül* (kfn. phulwe, phülwe).

Jegyzet. W. Wilmanns (*Deutsche Grammatik* I. k. 52. l.) szerint más eredetűek: *flēŋ* (kfn. phlügen), *flūk* (kfn. phluoc), *fenek* (kfn. phenninc), *flö'ŋ* (kfn. phlücken).

2. *beafŋ* (g. wairpan, kfn. wërfen), *helpŋ* (g. hilpan, ófn. hëlfan, hëlpan; kfn. hëlphen), *doaf* (g. *paurp*, kfn. dorf), *šoaf* (ófn. scarp, kfn. scharph, scharf).

3. *tīf* (g. diups, ósz. diop, ófn. tiof, kfn. tief, tiuf), *šöf* ófn. scâp, kfn. schâf), *släčfŋ* (kfn. slifen), *šlōfŋ* (g. slēpan, ófn. slāfan, kfn. slāfen), *gračfŋ* (g. greipan, ófn. grīfan, kfn. grifen), *trefŋ* (kfn. trëffen), *tāfŋ* (g. daupjan, kfn. toufen), *šafŋ* (g. skapjan, kfn. schaffen), *zaöfŋ* (agsz. súpán, kfn. sūfen, soufen), *rüfŋ* (g. hröpjan, kfn. ruofen), *lāfŋ* (g. hlaupan, ófn. hloufan, kfn. loufen), *höft* (g. hups, kfn. huf), *of* (g. iup, ófn. kfn. úf, ouf), *šef* (g. skip, kfn. schif, schëf), *kāfŋ* (g. kaupôn, kfn. koufen).

133. §. A kfn. szóközépi és szóvégi *pf*-nek nyelvjárásunkban *p* felel meg: *apl* (Apfel), *knöpfl* (Knöpflein), *topf* (Topf), *tsopf* (Zopf), *koppa* (Kupfer). — Ha azonban *m* előzi meg, sokszor megmarad:

dampf (Dampf), *krampf* (Krampf), *kempfn* (kämpfen). Kivétel: *kipfl* (Kipfel, az irodalmi nyelvből).

A kfn. szóközépi *ph*, *pf* kiesését l. 171. §.

Kfn. *w*.

134. §. Kfn. *w* nyelvjárásunkban következetesen *b*: *baxn* (wachen), *boa* (wahr és war), *bant* (Wand), *boam* (warm), *bāx* (weich), *belt* (Welt), *bentv* (Winter), *bōk* (Wage), *bōn* (Wagen), *baks* (Wachs), *balt* (Wald), *ban* (Wange), *basv* (Wasser), *bēk* (Weg), *bēksl* (Wechsel), *beltsn* (wälzen), *bēnek* (wenig), *beafn* (werfen), *beat* (wert), *betsn* (wetzen), *boat* (Wort), *buem* (Wurm), *bīn* (wiegen), *biēt* (Wirt), *bō*, összefüggő beszédben *bō* (wo), *baksn* (wachsen), *bants* (Wanze), *bean* (werden), *bōšn* (waschen), *bōšn* (wischen), *be'v* (wecken), *bae* (Wein), *baēt* (weit), *bea* (wer), *bēzn* (Wesen), *bidv* (wieder), *biŋkl* (Winkel), *bīs* (Wiese), *bō* (wohnen), *bōlf* (Wolf), *bondv* (Wunder), *böntsn* (wünschen). — *šbestv* (Schwester), *šbax* (schwach), *šbālmən* (Schwalbe), *šbam* (Schwamm), *šbats* (schwarz), *šbea* (schwer), *šbōgv* (Schwager), *šbunk* (Schwung), *šbants* (Schwanz), *šbažn* (schweigen), *šbeln* (schwel-len), *šbeat* (Schwert), *šbōp* (Schwabe), *šbēm* (schweben), *šbēbl* (Schwe-fel), *šbōgv-motv* (Schwiegermutter), *ēbek* (ewig), *bitbə* (Witwe), *tsbībl* (Zwiefel), *tsbičn* (Zwirn) stb.

Kfn. *tw* (*zw*) > *tsb*: *tsbeak* (kfn. twerc), *tsbiŋger* (kfn. twin-gaere), *tsbiŋən* (kfn. twingen), *tsbank* (kfn. twanc).

135. §. A kfn. szóközépi *w*, ha az utána álló hangsúlytalan *e* lekopott nyelvjárásunkban *p* lesz: *foap* (kfn. varwe), *noap* (kfn. narwe), *müep* (kfn. mürwe).

Jegyzet. A kfn. *w* elveszését l. 179. §.

Kfn. *j*.

136. §. A kfn. *j* nyelvjárásunkban *j*; csak összetételekben kerül a szó közepére, különben csak a szó elején állhat: *jōn* (jagen), *jēgv* (Jäger), *joa* (Jahr), *jōman* (jammern), *jūt* (Jude), *jox* (Joch), *jun* (jung), *jener* (Januar), *jūbln* (jubeln), *jurist* (Jurist). — *dvjē-nv* (der-jene), *gajōkt* (gejagt) stb.

Kfn. *ch*.

137. §. Kfn. *ch* > χ , x ; a szó elején nem áll: *peχv* (Becher), *šteχn* (stechen), *riχn* (riechen), *preχn* (brechen); *maxn* (machen), *laxn* (lachen), *baxn* (wachen), *rāxan* (räuchern), *kaxl* (Kachel), *koxl* (Küche). — *tseχ* (Zeche), *taěχ* (Teich), *štreχ* (Strich), *kiěχ* (Kirche); *pōx* (Bach), *gəruχ* (Geruch), *paōx* (Bauch), *bāx* (weich), *rāx* (Rauch) stb.

138. §. Kfn. *ch* nyelvjárásunkban a szó végén χ , x : *freχ* (g. friks, ófn. frēh, kfn. vrēch), *laěχ* (g. leik, ófn. līh, kfn. lich), *lōx* (v. ö. g. lūkan, ófn. lūchan, kfn. loch), *bōx* (g. wiko, ófn. wēcha, wocha, kfn. woche), *dax* (ófn. dah, kfn. dach).

Affricaták.

Kfn. *z*, *tz* (germ. *t*).

139. §. Kfn. *z*, *tz* nyelvjárásunkban *ts* 1. a szó elején: *tsaěχn* (g. taikus, ófn. zeichan, kfn. zeichen), *tsun* (g. tuggó, ófn. zunga, kfn. zunge), *tsōl* (kfn. zal), *tsant* (kfn. zant), *tsə* (kfn. ze, zuo), *tsē* (kfn. zēhe), *tsaēt* (kfn. zīt), *tsəan* (kfn. zorn), *tsəp* (kfn. zopf), *tsəkv* (kfn. zucker), *tsbā* (kfn. zwei), *tsa'm* (kfn. zapfe), *tseχ* (kfn. zēche), *tsēnə* (kfn. zēhen, zēn), *tsīgł* (kfn. ziegel; v. ö. lat. tegula), *tsēōn* (kfn. ziugen), *tsōl* (kfn. zoll), *tsuxt* (kfn. zuht) stb.

2. A szóban és a szó végén: *kətsn* (kfn. kotze), *kratsn* (kfn. kratzen), *krēōtsv* (kfn. kriuszaere), *zətsn* (kfn. sitzen), *zetsn* (kfn. setzen), *nətsn* (kfn. nutzung), *šətsn* (kfn. schützen), *betsn* (kfn. wetzen), *šneōtsn* (kfn. sniuzen), *štüetsn* (kfn. stürzen); *rots* (kfn. roz, rotz), *plats* (kfn. plaz, platz) stb.

3. Liquida vagy nasalis után: *hats* (g. hairtō, ófn. herza, kfn. hērze), *šmeats* (ófn. smerzo, kfn. smerze), *hqlts* (agsz. holt; ófn. és kfn. holz), *zalts* (g. salt, ófn. és kfn. salz), *flants* (kfn. phlanze, v. ö. lat. planta), *šbats* (g. swarts, ófn., kfn. swarz), *kuets* (kfn. kurz), *keats* (kfn. kerze), *krants* (kfn. kranz), *šbants* (swanz).

Idegen szavakban: *kaōtsiō~* (Kaution), *pərtsiō~* (Portion).

Kfn. *tsch*, *sch*.

140. §. Kfn. *tsch* > *tš*; kfn. *sch* nasalis és liquida után *tš*. *faltš* (falsch), *feltšn* (fälschen), *bontš* (Wunsch), *böntšn* (wünschen), — *dečtš* (deutsch), *kbetsn* (kfn. quetzen, quetschen), stb.

H e h e z e t h.

141. §. Kfn. *h* nyelvjárásunkban is *h* a szó elején magánhangzó előtt: *hqbv* (Hafer), *hat* (hart), *həndən* (hindern), *hōf* (Hof), *hats* (Herz), *hant* (Hand), *hāsñ* (heissen), *himl* (Himmel), *hont* (Hund), *hut* (Hut), *hōx* (hoch), *helpñ* (helfen), *hunv* (Hunger), *hasñ* (hassen), *hel* (hell) stb. Átmegy *χ*-be: *fix* (Luder); (*fī* = Vieh).

142. §. Kfn. *h* > *χ*, *x*, de csak a *t* előtt: *extə* (acht), *gəziχt* (Gesicht), *neχt* (nicht), *liχt* (Licht), *laěχt* (leicht), *rěχt* (recht), *reχtek* (richtig), *treχtv* (Trichter), *fleχt* (Flechte), *beχtv* (Wächter), *tsüχten* (züchtigen), *nqəχt* (Nacht), *traxt* (Tracht), *baxtl* (Wachtel), *šlaxt* (Schlacht), *maxt* (Macht), *reχ'n* (richten), *feχ'n* (fechten), *trax'n* (trachten), *fleχ'n* (flechten). — *šteχt* (sticht), *špreχt* (spricht), *gəđəχt* (gedacht), *gəprqəχt* (gebracht), *gəlaxt* (gelacht), *gəflqə'n* (geflochten).

143. §. Kfn. *h* > *k*, ha utána *s* áll: *fuks* (kfn. vuhs), *qks* (kfn. ohs), *aksl* (kfn. ahsel), *daks* (kfn. dahs), *baksñ* (kfn. wahren), *bēksl* (kfn. wehsel), *flaks* (kfn. flahs), *aks* (kfn. ahse), *luks* (kfn. luhs), *püks* (kfn. bühse), *drəkslv* (kfn. drēhsel), *dačksl* (kfn. dīhsel), *zəkšə* (kfn. sēhs) stb.

IV. Mennyiségi változások.

1. Magánhangzóknál.

Nyelvjárásunkban nagyon gyakori a kfn. rövid tőhangzó megnyúlása. A nyílt és zárt szótagban egyaránt történik nyúlás; az assimilatióknál, a hol a tőhangzó megnyúlása következetes, csak a nyílt szótagban történik.

Kfn. *a*.

144. §. A kfn. rövid *a* a nyílt és zárt szótagban *ā*-vá, illetőleg *ō*-vá lesz: *klqk* (kfn. klage), *jqk* (kfn. jaget), *gqbł* (kfn. gabele, gabel), *hqgl* (kfn. hagel), *hqs* (kfn. hase), *kqtv* (kfn. kater), *nqgl* (kfn. nagel), *nqs* (kfn. nase), *fqtv* (kfn. vater), *gərqt* (kfn. gerade), *šqt*

(kfn. schade), *šnq̄bl* (kfn. snabel), *rq̄zŋ* (kfn. rase), *m̄q̄gv* (kfn. mager), *h̄q̄dan* (kfn. hadern), *zq̄tl* (kfn. satel), *p̄qt* (kfn. bat), *p̄qx* (kfn. bach), *gl̄qs* (kfn. glas), *gr̄qs* (kfn. gras), *k̄ql* (kfn. kal), *št̄qt* (kfn. stat), *t̄ql* (kfn. tal), *t̄qk* (kfn. tac), *šb̄qlm̄an* (kfn. swalwe), *n̄q̄xt* (kfn. naht), *b̄qs* (kfn. waz; pronom. interrog.), *d̄qs* (kfn. daž; pronom. demonstr.), *šl̄qk* (kfn. slac), *übr̄qln* (kfn. über-al), *šm̄ql* (kfn. smal), *gl̄qt* (kfn. glát), *gr̄qp* (kfn. grap), *r̄qt* (kfn. rat), *ts̄ql* (kfn. zal), *q̄-* (ab-), *q̄-nem̄an* (abnehmen), *q̄šen̄an* (abschinden). — Nasalis elött *ō*: *hōmv* (kfn. hamer), *kōmv* (kfn. kamer), *nōm̄an* (kfn. name), *lōm* (kfn. lam), *tsōm* (zam), *šlōm* (kfn. slam).

Assimilatióvál: *zq̄v* (kfn. sagen), *tr̄qv* (kfn. tragen), *j̄qv* (kfn. jagen), *kl̄qv* (kfn. klagen), *šl̄qv* (kfn. slagen), *kr̄qv* (kfn. krage), *b̄qv* (kfn. wagen), *h̄qm* (kfn. haben, hân), *gr̄qm* (kfn. grabe, graben), *šq̄n* (kfn. schaden), *f̄qn* (kfn. vaden), *l̄qn* (kfn. laden), *p̄qn* (kfn. baden).

Az igék ragozásában is: *gatr̄qv* (getragen), *gāšl̄qv* (geschlagen), *gakl̄qkt* (geklagt); *zq̄kt* (sagt), *j̄qkt* (jagt); *zq̄k* (sage), *n̄qk* (nage), *tr̄qk* (trage).

Kfn. *o* > *ō*: *tq̄fl* (kfn. tavel).

A felsorolt példák igazolják, hogy ha a kfn. *a* hang *q̄* (*ō*)-vá lett, egyúttal meg is nyúlt; a hol ez a változás nem állott be, ott a régi rövid *a* megmaradt (l. 46. §.).

Kfn. *ě*, *e* és umlaut.

145. §. Kfn. *ě* > *ē* nyílt és zárt szótagokban: *fēdv* (kfn. vöder), *lēbv* (kfn. léber), *lēdv* (kfn. léder), *lēzŋ* (lësen), *nēbl* (nëbel), *pēŋ* (bëten), *pēzŋ* (kfn. bëseme), *bēzŋ* (wësen), *šbēbl* (kfn. swëbel, swëvel), *bētŋ* (kfn. wëter, wëtter), *krēbās* (kfn. krëbez), *pētŋ* (kfn. bëtelaere), *knēŋ* (kfn. knëten), *rēgl* (kfn. rëgel), *zēmŋ* (kfn. sëmele), *bēksŋ* (kfn. wëhsel), *aēdēks* (kfn. eidëhse), *štēk* (kfn. stëc), *bēk* (kfn. wëc, wëg), *štēŋ* (kfn. stëln, stëlen), *prēt* (kfn. brët), *gēl* (kfn. gël), *rēxt* (kfn. rëht), *fēl* (kfn. vël), *šlēxt* (kfn. slëht), *plēx* (blëch), *mēl* (kfn. mël).

Assimilatióvál: *klēm* (kfn. klëben), *lēm* (kfn. lëben), *gēm* (kfn. gëben, gën), *šbēm* (kfn. swëben), *nēm*, *dnēm* (kfn. nëben), *flēŋ* (kfn. phlëgen), *bēŋ* (kfn. wëgen).

Kfn. *ě* > *ē*: *lēdek* (kfn. lëdec), *drēkslv* (kfn. drëhseler), *rēŋ* (kfn. rëgen), *zēŋ* (kfn. sëgen), *fēln* (kfn. bevëlhen).

Kfn. *ě* > *ē̃*: *zē̃* (kfn. sëhen).

146. §. Kfn. *e* > *ē*: *glōs*, *glēzv* (Gläser), *ślōk*, *ślēk* (Schläge) *jōk*, *jēgv* (Jäger), *pōt*, *pēdn* (Bäder), *nōgl*, *nēgl* (Nägel), *tōl*, *tēlv* (Täler), *bōn*, *bēn* (Wägen), *tōk*, *tēgliχ* (täglich).

Kfn. *e* > *ē*: *zēten* (sättigen), *tsēln* (zählen); az igeragozásban: *iχ trōk*, *dū trēkst*, *hea trēkt* (trágst, —t), *iχ ślōk*, *dū ślēkst*, *hea ślēkt* (schlägst, —t). Az *ē*, *ē* hangok tehát mint az *ō* (kfn. *a*) umlautjai állnak.

147. §. Kfn. *e* > *ē* nagyrészt nyílt szótagokban: *ēzl* (kfn. esel), *kēgl* (kfn. kegel), *rēt* (kfn. rede), *kēt* (kfn. ketene); *rēn* (kfn. reden), *hēm* (kfn. heben), *lēn* (kfn. legen), *kēn* (kfn. gegen). — *ēlent* (kfn. el-lende), *ēlpōn* (kfn. ellen-boge).

Kfn. *e* > *ē*: *zēk* (kfn. sege, sage), *knēbl* (kfn. knebel), *fēn* (kfn. vegen), *pabēn* (kfn. bewegen).

Kfn. *i*.

148. §. Kfn. *i* > *ī* lesz a legtöbbször szintén a nyílt szótagban: *strīgl* (kfn. strigel), *īgl* (kfn. igel), *rīgl* (kfn. rigel), *rīzn* (kfn. rise), *zībana* (kfn. siben), *bīs* (kfn. wise), *tīger* (kfn. tiger), *bībl* (kfn. bibel, biblie), *zīgl* (kfn. sigel), *līn* (kfn. ligen), *zīn* (kfn. sigen); *fīl* (kfn. vil), *špīl* (kfn. spil), *glit* (kfn. glit, ge-lit), *īm* (kfn. ime, im), *zīk* (kfn. sige, sic). — *bīn* (kfn. wigen, wiegen), *bīk* (kfn. wige, wiege).

Kfn. *o* és *ō*.

149. §. Kfn. *o* > *ō* nyílt és zárt szótagokban egyaránt: *šōbn* (kfn. schober), *fōgl* (kfn. vogel), *hōzn* (kfn. hose), *ōvn* (kfn. oven), *tōtv* (kfn. toter; Dotter), *hōln* (kfn. holn, holen), *fōdan* (kfn. vordern, vodern); *pōn* (kfn. bodem, boden), *pōn* (kfn. bogen), *ōm* (kfn. oben), *lōm* (kfn. loben). — *bōl* és *bōl* (kfn. wol), *grōp* (kfn. grop), *hōf* (kfn. hof), *hōl* (hol), *kōx* (kfn. koch), *zōl* (kfn. sol), *trōk* (kfn. troc), *fōpōt* (kfn. ver-bot), *fōl* (kfn. vol), *mōs* (kfn. mos); *gōhōlt* (geholt), *gālōpt* (gelobt), *ōbast* (kfn. obez, obz) stb.

Kfn. *o* > *ō*: *dōnan* (kfn. donren).

Kfn. *ō* > *ō*; nagyrészt mint az *ō* (kfn. *o*) umlautja áll: *fōgl*, *fōgl* (Vögel), *trōk*, *trōk* (Tröge), *grōp*, *grōbn* (gröber), *hōf*, *hōfliχ* (kfn. hoveliche), *hōl*, *hōlv* (höhler), *šōbn*, *šōbn* (Schöber), *kōl*, *kōlv* (Köhler). — *knōl* (kfn. knödel).

Kfn. *u*, *ü*.

150. §. Kfn. *u* mindössze néhány szóban lesz *ü*-vá: *tsūk* (kfn. zuc), *šūp* (kfn. schup), *kūgl* (kfn. kugel), *tūgent* (kfn. tugent), *jūt* (kfn. jude), *štrül* (strudel). — A továbbképzésben: *štup*, *štüm* (Stuben).

Kfn. *ü* > *ǖ*; nagyrészt mint az *ü* umlautja áll: *flūgl* (kfn. vlügel), *tsūgl* (kfn. zügel), *štūbl* (kfn. stübelin), *fūl* (kfn. phulwe, phülwe), *hūbl* (kfn. hubel, hübel), *lūk* (kfn. luge, lüge); *mūl* (kfn. mül, müle), *fūdān* (kfn. vürdern).

Kfn. *ü* > *ö*: *knötsn* (kfn. knützen).

Jegyzet. Hangzónyújtással akkor is van dolgunk, mikor a kfn. rövid vocalis + *r* kapcsolatnál az *r* hang vocalizálódott (l. 119. §.).

151. §. A kfn. hosszú tőhangzó megrövidülése már távolról sem olyan gyakori jelenség nyelvjárásunkban, mint az ellenkező hangváltozás. A hangsúlyos szótagban a hangzó megrövidülése csak ritkán következett be. Így pl. *lōsn* (kfn. lāzen, lân), *pōsn* (kfn. būzeln, būzen), *hōxtsət* (kfn. hóch-zít), *qf* (kfn. űf, ouf), *v zōfl* (kfn. sō + vil; uml.). Néha megrövidül a tőhangzó a középfokban: *hōx*, *hözv* (höher), *grōs*, *grōsv* (grösser), *līp*, *lībv* (lieber).

Beállott a hangzórövidülés még néhány kfn. diphthongusnál:

1. Kfn. *ie* > *i*: *gisn* (kfn. giezen), *šisn* (kfn. schiezen), *šlisn* (kfn. sliezen), *flisn* (kfn. vliezen), *križn* (kfn. kriechen), *rižn* (kfn. riechen), *ližt* (kfn. liebt), *nīmānt* (kfn. nieman).

2. Kfn. *uo* > *u*: *pōzux* (kfn. be-suoch), *futv* (kfn. vuoter), *tux* (kfn. tuoch), *plut* (kfn. bluet), *gut* (kfn. guot), *rut* (kfn. ruote), *hut* (kfn. huot), *gōnuk* (kfn. ge-nuoc), *fus* (kfn. vuoz), *pux* (kfn. buoch), *šustv* (schuoster), *kuxn* (kfn. kuoche), *zuxn* és *züžn* (kfn. suochen, süechen), *fluxn* (kfn. vluochen), *kuf* (kfn. kuofe), *grus* (kfn. gruož), *rüfn* (kfn. ruofen, rüefen), *lu'ņ* (kfn. luogen), *hus'ņ* (kfn. huosten). — *iž mus* (ich muss), *must*, *mus*.

Kfn. *uo* > *o*: *mōtv* (kfn. muoter).

3. Kfn. *üe* > *ü*; leginkább mint az *u* (kfn. *uo*) umlautja áll: *grūsņ* (kfn. grüezen), *mūsņ* (kfn. müezen), *hūņ* (kfn. hüeten), *pūsņ* (büezen); *tūžv* (Tücher), *fūtān* (füttern), *hüt* (Hütte), *fūs* (Füsse), *pūžv* (Bücher), *pūžl* (Büchlein), *tūžl* (Tüchlein).

Jegyzet. Sok, különösen egytagú, többnyire nyílt szótagú

szavaknál ingadozás van. Önállóan és hangsúlyozva hosszúak, különben rövidek. Ilyenek: *tsbā*, *tsbēnə* és *tsba*, *tsbe* (zwei); *bī* és *bī* (wie); *bō* és *bō* (wo); *nā*~ és *nā'* (nein); *kā*~ és *ka* (kein); *frā* és *fra* (Frau); *bōs* és *bōs* (was); *bōl* és *bōl* (wohl) stb.

2. Mássalhangzóknál.

152. §. Nyelvjárásunk sohasem ejt hosszú mássalhangzót, kivéve az összefüggő beszédben néhány alakot. A hol tehát a kfn.-ben geminata áll, annak helyén nyelvjárásunkban mindig egyszerű mássalhangzó áll. Tehát:

Kfn. *pp* (*bb*) > *p*; kfn. *tt* > *t*; kfn. *ck* (*gg*) > *k*; kfn. *ll* > *l*; kfn. *rr* > *r*; kfn. *mm* > *m*; kfn. *nn* > *n*; kfn. *ʒʒ* (*ss*) > *s*; kfn. *f* (*pf*) > *f*.

1. Kfn. *pp* (*bb*) > *p*: *krüpl* (kfn. krüppel, krüpel), *kapl* (kfn. kappe), *zupə* (kfn. suppe), *tepiç* (kfn. teppich, tepich), *trep* (kfn. treppe, trappe), *riç* (kfn. rippe, ribbe), *kapel* (kfn. kappëlle), *kopl* (kfn. koppel). — A kfn. szóközépi *pp* kiesését l. 171. §.

2. Kfn. *tt* > *t*: *met* (kfn. mitte), *metl* (kfn. mittel), *metōk* (kfn. mitte-tac), *bet* (kfn. wette), *titl* (kfn. tittel, titel), *kitl* (kfn. kittel, kitel), *tsitan* (kfn. zittern, zitern), *pet* (kfn. bette, bet), *bētv* (kfn. wëtter, wëter), *zēten* (kfn. settigen, setigen).

3. Kfn. *ck* (*gg*) > *k*: *akan* (kfn. ackern), *pekv* (kfn. becker), *ek* (kfn. ecke, egge), *fakl* (kfn. vackel), *nakek* (kfn. nacket), *pukl* (kfn. buckel), *štrek* (kfn. streckunge), *šnek* (kfn. snecke, snagge), *glōk* (kfn. ge-lücke, glücke), *mōk* (kfn. mücke, mügge), *prōk* (kfn. brücke, brügge). — A *cken* > *ç* hangváltozást l. 175. §.

4. Kfn. *ll* > *l*: *pēln* (kfn. bëllen), *kapel* (kfn. kappëlle), *kelv* (kfn. këller), *pēlek* (kfn. bil-lich), *faln* (kfn. vallen), *šbeln* (kfn. swellen), *ēlpōv* (kfn. ellen-buoc), *alə*, *elə* (kfn. aller-e), *alvpest* (kfn. aller-best), *štel* (kfn. stille), *grōl* (kfn. grolle), *šnal* (kfn. snalle), *bōl* (kfn. wolle), *gal* (kfn. galle), *gəzel* (kfn. geselle) stb.

5. Kfn. *rr* > *r*: *farv* (kfn. pharraere), *far* (kfn. pharre), *karn* (kfn. karre), *har* (kfn. hërre), *nar* (kfn. narre), *gəšir* (kfn. (ge-)schirre), *šparn* (kfn. sperren), *šarn* (kfn. scharren), *tsarn* (kfn. zerren), *fv-rō'ŋ* (kfn. ver-räten), *fv-reç'ŋ* (kfn. ver-rihten), *fv-rōs'ŋ* (kfn. ver-rosten) stb.

6. Kfn. *mm* > *m*: *šbimən* (kfn. swimmen), *kēmən* (kfn. kemmen, kemben), *štamən* (kfn. stammen), *zumən* (kfn. summen), *fv-*

dāmən (kfn. ver-dammen), *flām* (kfn. vlamme), *am* (kfn. amme), *štēm* (kfn. stimme), *štom* (kfn. stumme).

7. Kfn. *nn* > *n*: *fenek* (kfn. phennic), *trenən* (kfn. trennen), *nenən* (kfn. nennen), *kenən* (kfn. kennen), *španən* (spannen), *špenən* (kfn. spinnen), *tanən* (plur. Tannen), *menv* (plur. Männer), *dön* (kfn. dünne), *ton* (kfn. tonne), *pron* (kfn. brunne), *kan* (kfn. kanne) stb.

8. Kfn. *ʒʒ* (*ss*) > *s*: *kesl* (kfn. kezzel), *nesl* (kfn. nezzel), *mesv* (kfn. mezzter), *šlōsl* (kfn. slüzzel), *basv* (kfn. wazzter), *of-špesv* (kfn. ūf-spizzten), *šōsl* (kfn. schüzzel), *fv-gesv* (kfn. ver-gëzzten), *gas* (kfn. gazze), *presv* (kfn. prëssen), *fresv* (kfn. vrëzzten), *mesv* (kfn. mëzzten), *esv* (kfn. ëzzten), *bōsv* (kfn. wizzen), *hasv* (kfn. hazzen).

9. Kfn. *ff* (*pf*) > *f*: *fefv* (kfn. phëffer), *šafv* (kfn. schaffen), *trēfv* (kfn. trëffen), *lōfl* (kfn. löffel), *rafv* (raffen), *grēfl* (kfn. griffel), *šēfl* (kfn. scheffel, schepfel), *hofv* (kfn. hoffen), *af* (kfn. affe), *faf* (kfn. phaffe).

Összefüggő beszédben vagy összetett szavakban előfordulnak ilyen alakok: *kom-met* (komme mit), *fīl-leöt* (viele-leute), *beppv* (wetten-wir), *štüm-mät* (Stuben-magd).

V. A hangsúlytalan szótagok hangjai.

Kfn. *e*.

153. §. A kfn. hangsúlytalan *e* a szó végén következetesen elesik: *štup* (Stube), *grūp* (Grube), *zönt* (Sünde), *kunt* (Kunde), *štont* (Stunde), *šōt* (Schade), *zoak* (Sorge), *flēk* (Pflege), *krök* (Krücke), *müēp* (mürbe), *frā* (kfn. vrouwe), *āk* (Auge), *foap* (kfn. farwe), *fō~* (kfn. vane), *krō~* (kfn. krōne), *klīv* (Klinge), *tsan* (Zange) stb. Az igék imperativusában: *frōk* (frage), *trōk* (trage), *šraēp* (schreibe), *plaēp* (bleibe), *kom* (komme), *zōk* (sage), *prev* (bringe), *bat* (warte), *tsēl* (zähle) stb. A többes számban: *dō tōk* (die Tage), *fēš* (Fische), *bent* (Wände), *hēnt* (Hände), *šlēk* (Schläge), *lō~* (Löhne), *tō~* (Töne) stb.

154. §. Kfn. hangsúlytalan *e* elvész a szóban:

1. A szó utolsó tagjában, a mikor is az utána álló mássalhangzó (l, n) szótagképző: *aksl* (kfn. ahsel), *apl* (Apfel), *dēstl* (Distel), *zōtl* (Sattel), *gōbl* (Gabel), *rēgl* (Regel), *metl* (Mittel), *maxv* (machen), *laxv* (lachen), *bēzv* (Wesen), *štrōfv* (strafen), *lēzv* (lesen), *bōšv* (waschen), *betsv* (wetzen); *dō šprōxv* (die Sprachen), *dō bīzv* (die Wie-

sen). — Az *eln* végű igék végzete *ln*: *röχln* (röcheln), *fröstln* (frösteln). *prasln* (prasseln). — Többes számban: *də gōbln* (die Gabeln), *ən fōgln* (den Vögel) stb.

Ha azonban a hangsúlytalan *e* az *l* és *n* között esett ki, akkor sem az *l*, sem az *n* nem szótagképző: *faln* (fallen), *peln* (bellen), *steln* (stellen), *špīln* (spielen); a többes számban: *də tsōln* (die Zahlen), *də šnaln* (die Schnallen). — Ugyanaz az eset, mikor az *r* és *n* között esett ki, csakhogy ilyenkor az *r* hang mindig vocalizálódik: *foan* (fahren), *leān* (lehren), *keān* (kehren), *höān* (hören), *štōān* (stören), *šnūēn* (schnüren): *də spuēn* (die Spuren), *də tüēn* (die Türen) stb.

2. Assimilationál:

gen > *ŋ*, *n*: *flēŋ* (pflegen), *fēŋ* (fegen), *bēŋ* (wegen), *līŋ* (liegen), *bōŋ* (Wagen), *zōŋ* (sagen), *šlōŋ* (schlagen), *frōŋ* (fragen), *zoān* (sorgen); *də stīŋ* (die Stiegen), *də flīŋ* (die Fliegen); *gəštīŋ* (gestiegen), *gəšlōŋ* (geschlagen) stb.

ben > *m*: *hēm* (haben), *grēm* (graben és Graben), *ōmt* (Abend), *klēm* (kleben), *gēm* (geben), *lēm* (leben), *hēm* (heben), *šteam* (sterben), *plaēm* (bleiben), *šraēm* (schreiben); *də štūm* (die Stuben), *də grūm* (die Gruben); *gəplīm* (geblieben), *gəšrīm* (geschrieben) stb.

den > *n*: *pōn* (baden), *fōn* (Faden), *pōn* (Boden), *rēn* (reden), *lōn* (laden), *šōn* (schaden), *beān* (werden); *də fēn* (die Fäden), *də rēn* (die Reden) stb.

del > *l*: *knōl* (Knödel), *nōl* (Nadel), *štrūl* (Strudel).

3. Kiesett továbbá *tenuis* és *n* között: *pi'ŋ* (bitten), *fleχ'ŋ* (flechten), *trax'ŋ* (trachten), *re'ŋ* (retten), *be'ŋ* (wetten), *plu'ŋ* (bluten), *rač'ŋ* (reiten), *aōsrō'ŋ* (ausrotten), *prō'ŋ* (braten), *pē'ŋ* (beten); *də šlax'ŋ* (die Schlachten), *də slēχ'ŋ* (die Schlechten). — *za'm* (sappen), *kla'm* (klappen), *ta'm* (tappen). — *prō'ŋ* (Brocken), *fvšle'ŋ* (verschlucken), *dvšre'ŋ* (erschrecken), *fle'ŋ* (flicken), *špu'ŋ* (spucken), *hiŋ'ŋ* (hinken), *biŋ'ŋ* (winken), *ziŋ'ŋ* (sinking); *də kran'ŋ* (die Kranken), *gəzun'ŋ* (gesunken) stb.*

4. A *hen* végű igék infinitívusában: *gē~* (gehen), *zē~* (sehen), *nē~* (nähen), *štē~* (stehen), *gəšē~* (geschehen) stb.

5. Apokope található az igék praesensében és participium praeteritumában dentalisoknál: *oabət* (arbeitet), *pīt* (bittet), *ret* (ret-

*) A ' jel jelentőségét I. a 158. és 173. §-okban.

tet), *lëöt* (läutet), *pët* (betet); *gəobət* (gearbeitet), *gəret* (geredet); *gəplut* (geblutet) stb.

155. §. *a*-vé gyengül az *m-n*; *ŋ* (*v*)-*n*; *n-n* között: *štüzmən* (stürmen), *štamən* (stammen), *nəmən* (nehmen), *ziŋən* (singen), *špri-ŋən* (springen), *fənən* (fangen), *də štənən* (die Stangen), *də šlanən* (die Schlangen), *də tsənən* (die Zangen), *renən* (rennen), *kenən* (kennen), *špenən* (spinnen) stb. Továbbá: *əbäst* (kfn. obez, obz), *heabäst* és *heapst* (kfn. herbest, herbst).

156. §. A kfn. hangsúlytalan *-er* nyelvjárásunkban *v* lesz, de csak a szó végén, illetőleg hangsúlytalan részében: *fḳtv* (Vater), *mḳtv* (Mutter), *fənstv* (Fenster), *basv* (Wasser), *futv* (Futter), *nidv* (nieder), *bidv* (wieder), *prūdḳv* (Bruder), *šbestv* (Schwester), *hōmv* (Hammer), *kōmv* (Kammer), *zumv* (Sommer), *bentv* (Winter), *lēbv* (Leber), *selbv* (selber), *həntv* (hinter), *fəfv* (Pfeffer), *təöv* (teuer), *fəöv* (Feuer), *paöv* (Bauer), *mōgv* (mager) stb.

Mint képző: *bōgnv* (Wagner, kerékgyártó), *pekv* (Bäcker), *šustv* (Schuster), *rābv* (Räuber), *šnaədḳv* (Schneider), *püəgv* (Bürger), *təšlv* (Tischler). — *pesv* (besser), *libv* (lieber), *grösv* (grösser), *züsḳv* (süßer), *hözv* (höher). — *mənv* (Männer), *kəndḳv* (Kinder), *šlöv* (Schlösser). — *kašaöv* (Kaschau-er, kassai), *štöv* (Stösser; Stószból való, stósz), *zəpsv* (Zipser) stb.

Ha az *v* hang után még egy képző vagy rag következik, akkor teljesebb lesz. Így az *-ern* végű igék végzete nálunk kivétel nélkül *-ən*: *tsitən* (zittern), *pletən* (blättern), *fütən* (füttern), *pesən* (bessern), *jömən* (jammern), *dōnən* (donnern), *štolpən* (stolpern), *kümən* (kümmern), *tsemən* (zimmern).

Az *-ert* végű participium *-at*: *gətsitat* (gezittert), *gədōnat* (gedonnert), *gefütat* (gefüttert), *gəpesat* (gebessert), *gəjōmat* (gejamert), *gəštolpat* (gestolpert) stb.

A plur. dativus *-ern* végzete szintén *-ən*: *ən kəndən* (den Kindern), *ən mənən* (den Männern), *ən rābən* (den Räufern) stb.

Kfn. *ver* < *fv*: kfn. *er* < *dv* (l. 158. §).

Az irodalmi nyelvből került szavakban, továbbá a családnevekben és idegen szavakban is megmarad a hangsúlytalan *-er*: *tsbinger* (Zwinger), *kelnər* (Kellner), *tīger* (Tiger), *nēger* (Neger), *zīger* (sicher); *Grənsner*, *Tischler*, *Wagner*; *jənər* (Januar), *fēber* (Februar), *əktōber*, *november*, *detsəmbər*, *september* stb.

157. §. Nemcsak a hangsúlytalan kfn. *e*, hanem más teljesebb magánhangzók is szenvedhetnek változást, ha a hangsúlytalan szótagban vannak. Pl. *oabət* (kfn. arbeit, arebeit), *ōmās* (kfn. âmeize), *tōaxt* (kfn. tōrēht, tērēht). — Különösen a tulajdonnevekben és összetett szavakban látjuk: *tuēnə* (Torna), *mōldv* (Szepsi: Moldau), *lēnə* (Helena), *frōnə* (Verona), *parvə* (Barbara), *anə-mriə* (Anna-Maria), *toməs* (Thomas), *jēzəs* (Jesus), *zūzə* (Susanna). — El is esik a teljesebb hangzó: *kaš* (Kassa, Kaschau), *jōs* (Jászó), *döbrjts* (Debreczen) stb.

Összetételek: *mō-tek*, *dēstek*, *dōnnštqk*, *fračtek*, *sontek*, *kiēməs* (Kirch-messe = Kirchweihfest), *maria-ličtməs* (Maria-lichtmesse); az összetétel hangsúlytalan, vagy másodhangsúlyos részének eredetileg hosszú hangzója megrövidült: *hox-tsət* (kfn. hōch-zit), *lačmət* (kfn. līn-wāt), *hačrət* (kfn. hī-rāt), *ā-mol*, *drae-mol*, *fič-mol* (ein-, drei-, vier-mal, kfn. māl), *zonomt* (kfn. sun-âbent; v. ö. *ōmt*: l. 48. §). A hangsúlytalan szótag hangzója mindig rövid.

A hangsúlytalan szótag egészen elvész: *naōs* (hinaus), *raōs* (heraus), *rae* (herein), *nae* (hinein), *nūbv* (hinüber), *rūbv* (herüber), *rō* (herab), *rof* (herauf).

1. *Jegyzet*. Egy hangsúlytalan *a* betoldását látjuk a 3—12 terjedő számnevekben, de csak akkor, ha önállóak: *drač-a* (és *drāja* = 3), *fičrə* (4), *fō-və* (5), *zēksə* (6), *zībənə* (7), *ex̄tə* (8), *nečnə* (9), *tsēnə* (10), *ālvə* (11), *tsbēlvə* (12). — Ha mint számjelzők állanak, elvesztik a *a* hangot: *zēks kēndv hqs-tə?*; felelet: *zēksə*. — Az igenlő szócska hangsúlyos alakja *jə*, hangsúlytalan *jə*.

2. *Jegyzet*. A jelző ragja a határozott névelő előtt: *v, ə, ə*: *dv šbatsv Kōš* (der schwarz-e Kosch), *dv tābv Kōlv* (der taube Köhler), *dv gutv fōtv* (der gute Vater); *də gutə mōtv* (die gute Mutter); *əs šōnə bačp* (das schöne Weib); önállóan: *dv tābv* (der Taube), *dv štomv* (der Stumme) stb.

158. §. Előszótagok. Kfn. *be* nyelvjárásunkban *pə*: *pə-dačən* (bedauern), *pəšlčv* (beschlagen), *pəzofv* (besoffen), *pəmečv* (bemerken), *pənēmən* (benehmen), *pəgračfv* (begreifen), *pəgrēf* (Begriff), *pəsteln* (bestellen) stb.

Kfn. *ge* > *gə*: *gəfaln* (gefallen), *gəprūd* (Gebrüder), *gəpuzt* (Geburt), *gədečv* (gedenken), *gənuk* (kfn. ge-nuoc), *gəpek* (Gepäck), *gəšēft* (Geschäft), *gəpičk* (Gebirg); *gəzčkt* (gesagt), *gəklčkt* (geklagt), *gəšlčv* (geschlagen), *doagəboafv* (dar-geworfen) stb.

Ha a *pə* és *gə* után magánhangzó áll, akkor az *ə* ejtése után a lélegzet egy pillatra megakasztódik és az utána következő magánhangzó ejtésénél új lélegzetkibocsátás történik (Jele a betű fölött '). Hangsúlyoznom kell, hogy lélegzet megakasztása és új kibocsátása között az idő nagyon rövid: *pə'amtv* (Beamter), *pə'oabə'ŋ* (bearbeiten), *pə'endenŋ* (beendigen), *gə'endat* (geändert), *gə'oabət* (gearbeitet), *gə'akat* (geackert) stb.

Ha az ige *g+voc* kezdetű, akkor a partic. perfectumában a *ge* (*gə*) sokszor elmarad, de nem következetesen: *gēm* (gegeben), *gesŋ* (gegessen), *gəsn* (gegossen), *gənən* (gegangen); továbbá e szóban: *fatv* (Gevatter); ellenben: *gəgəft* (gegəfft), *gəfatrən* (Gevatterin).

Kfn. *zer* > *tsə*: *tsəprexŋ* (zerbrechen), *tsəfaln* (zerfallen), *tsəkratsŋ* (zerkratzen), *tsəšpaln* (zerspalten), *tsəplatsŋ* (zerplatzen), *tsəha'ŋ* (zerhacken), *tsəštexŋ* (zerstechen).

Kfn. *ver* > *fv*: *fvfēln* (verfehlen), *fvdeam* (verderben), *fvkāfŋ* (verkaufen), *fvlēzŋ* (verlieren), *fvrō'ŋ* (verraten), *fvšlē'ŋ* (verschließen), *fvšpiln* (verspielen), *fvtrin'ŋ* (vertrinken); *fv'endən* (verändern), *fv'oanən* (verordnen), *fv'onglō'ŋ* (verunglücken).

Kfn. *er* > *dv*: *dvğōtsŋ* (ergötzen), *dvfoan* (erfahren), *dvfenən* (erfinden), *dvšlōv* (erschlagen), *dvmoan* (ermorden), *dvplenən* (erblinden), *dvkənən* (erkennen), *dvhōln* (erholen), *dvrvāxŋ* (er-reichen).

Kfn. *ent* > *ənt*: *əntlāfŋ* (entlaufen), *əntləsŋ* (entlassen), *əntləe'* (entleihen), *ənthaln* (enthalten), *əntšprexŋ* (entsprechen) stb.

159. §. Képzők: Kfn. *-ec* (*ic*) > *-ek*: *plutek* (blutig), *rextek* (richtig), *gičrek* (gierig), *šlēfrek* (schläfrig), *ompendek* (unbändig), *ekek* (eckig) stb. Továbbá a 20—90 terjedő tizes számokban: *tsbā-tsek*, *dračsek*, *fičsek*, *foftsek*, *zejtsek*, *zūmtsek*, *axtsek*, *nečtsek*.

Kfn. *-isch* > *-əš*: *pəlnəš* (polnisch), *ungrəš* (ungarisch), *bindəš* (windisch), *frantsōzəš* (französisch), *amərikānəš* (amerikanisch) stb.

Kfn. *-nisse* > *-nəs*: *tsəğnəs* (Zeugnis), *gədvēxtnəs* (Gedächtnis) stb.

Kfn. *-sam* > *-zōm*, *-zom*: *gračzōm*, szokásosabb *gračzom* (grausam), *lanksom* (langsam), *špoazom* és *špoazōm* (sparsam) stb.

Kfn. *-schaft* > *-šoft*: *gəzelšoft* (Gesellschaft), *pūzgvšoft* (Bürgerschaft), *pəkantšoft* (Bekanntschaft), *fvbantšoft* (Verwandtschaft), *bičtšoft* (Wirtschaft), *rextšoft* (Rechenschaft) stb.

Kfn. *-unge* > *-enŋk*: *oanenŋk* (Ordnung), *prūfenŋk* (Prüfung),

tsaētenk (Zeitung), *fraē-enk* (Freiung), *hātsenk* (Heizung) stb. Úgy látszik ezek analógiájára: *prēöt-jenk* (Braut-junge = Bräutigam).

Kfn. *-in* > *-ən*: *nəxprən* (Nachbarin), *gəfatrən* (Gevatterin), *bōšrən* (Wäscherin), *kōxən* (Köchin), *bietən* (Wirtin), *šbēgrən* (Schwägerin) stb.

Kfn. *-lich* > *liχ*: *bičkliχ* (wirklich), *tsaētlīχ* (zeitlich), *gəfealiχ* (gefährlich), *ealiχ* (ehrlieh), *nēmliχ* (nämlich), *ağentliχ* (eigentlich) stb.

Kfn. *-heit* > *haēt*: *gəzonthaēt* (Gesundheit), *kenthaēt* (Kindheit), *kranphaēt* (Krankheit), *fraēhaēt* (Freiheit) stb. Kivétel: *boarēt* (Wahrheit).

Kfn. *-keit* > *kaēt*: *zēlakaēt* (Seligkeit), *bičkliχkaēt* (Wirklichkeit), *klānakaēt* (Kleinigkeit) stb.

160. §. N é v e l ő : *dv*, *də*, *əs* (kfn. *dēr*, *diu*, *daz*), *dv fōtv* (der Vater), *dv af* (der Affe); *də mōtv* (die Mutter), *də ent* (die Ente), *əs kēnt* (das Kind), *əs haös* (das Haus), *əs amt* (das Amt) stb. A határozatlan névelő mind a három nemben *v*: *v mō* (ein Mann), *a apl* (ein Apfel), *v frā* (eine Frau), *a uε* (eine Uhr), *v pūχl* (ein Buch), *v oa* (ein Ohr). Ha önállóan áll, akkor: *ānv*, *ānə*, *ā-s* (einer, eine, eins).

161. §. Elüljárók: *ō* (an), *əf* (auf), *aös* (aus), *paē* (bei), *pqs* (bis), *duχ* (durch), *fv* (für), *en* és *ən* (in), *mēt* (mit), *nqx* (nach), *ōnə* (ohne), *zaēt* (seit), *əm* és *əm* (um), *fon* (von), *foa* (vor), *tsə* (zu), *hēntv* (hinter), *ontv* (unter), *übv* (über), *kēχ* (gegen), *nēm* (neben), *bēχ* (wegen), *tsbōšχ* (zwischen). — Összetételekben az előljárók rendesen megtartják említett alakjukat: *ō-pənən* (anbinden), *əftsē* (aufziehen), *aösmaxχ* (ausmachen), *paēpreχən* (beibringen), *duχgē* (durchgehen), *mētkomən* (mitkommen), *əmkomən* (umkommen), *foaziχən* (vorsingen), *hēntvlosχ* (hinterlassen), *ontvlēχ* (unterlegen), *ēχkēχgē* (entgegengehen), *nēmzax* (Nebensache) stb. Ellenben változik: *nōxfrōv* (nachfragen), *nōxšlōv* (nachschiagen). — *tsūpačsχ* (zubeissen), *tsūmaxχ* (zumachen).

162. §. Ha az előljáró a névelővel összekerül, akkor különösen ez utóbbi szenved hangváltozást; rendesen egybeejtődik mindkettő: *ovm* (*om*) *pām* (auf den és auf dem Baum), *aözχ haös* (aus dem Hause), *fvš kēnt* (für das Kind), *en dv štōt* (in der Stadt), *biē gē* *ən də štōt* (wir gehen in die Stadt), *əməs haös* (um das Haus), *biē zae*

əməs haös ganən (wir sind um das Haus gegangen), *hentən tsaõ* (hinter dem Zaun), *üban štək* (über den Steg), *ontən tēs* (unter den és unter dem Tische); *pae~ pām*, *pae~ haös* (bei dem Baume, Hause), ellenben *paě dv kiěχ* (bei der Kirche). — Az előbbi két példában csak a nasalis hang jelöli oly névelő elmaradását (*dem*), a melyben nasalis van. — *õ~ goa'ŋ* (an dem Garten), *õ~ dv prök* (an der Brücke), *õ~s dax* (an das Dach), *tsən šnaědv* (zu dem Schneider), *tseŋk* (zu euch, zu enk), *tsons* (zu uns) stb.

163. §. A személyes névmás is jelentékeny változást szenved a szerint, a mint hangsúlyos vagy nem. Összefüggő beszédben a hangsúlytalan alak még további változásokat is szenvedhet, a mi attól függ, hogy milyen hangok szomszédságába kerül; a legtöbbször assimilatio történik:

ich		du			
hangsúlyos	hangsúlytalan	hangsúlyos	hangsúlytalan		
<i>iχ</i>	<i>iχ, χ</i>	<i>dū, du</i>	<i>(də) tə</i>		
<i>maěnv</i>	<i>maěnv</i>	<i>daěnv</i>	<i>daěnv</i>		
<i>miě</i>	<i>mv</i>	<i>diě</i>	<i>dv, tv</i>		
<i>miχ</i>	<i>miχ</i>	<i>diχ</i>	<i>diχ</i>		
plur.		plur.			
<i>biě</i>	<i>bv, pv</i>	<i>īs</i>	<i>īs, s</i> (régí dualis)		
<i>onzv</i>	<i>onzv</i>	<i>eŋkv</i>	<i>eŋkv</i>		
<i>ons</i>	<i>ons</i>	<i>eŋk</i>	<i>eŋk</i>		
<i>ons</i>	<i>ons</i>	<i>eŋk</i>	<i>eŋk</i>		
er		sie		es	
hangsúlyos	hangsúlyt.	hangsúlyos	hangsúlyt.	hangsúlyos	hangsúlyt.
<i>hea</i>	<i>v</i>	<i>zī</i>	<i>sə, zə</i>	<i>əs</i>	<i>əs, s</i>
<i>zaěnv</i>	<i>zaěnv</i>	<i>iěrv</i>	<i>iěrv</i>	<i>zaěnv</i>	<i>zaěnv</i>
<i>īm</i>	<i>(r)om</i>	<i>iě</i>	<i>(r)v</i>	<i>īm</i>	<i>(r)om</i>
<i>īn</i> (v. mut. névm.)	<i>(r)en, ən</i>	<i>zī</i>	<i>sə, zə</i>	<i>əs</i>	<i>əs, s</i>
plur.		hangsúlyos	hangsúlytalan		
		<i>zī</i>	<i>zə</i>		
		<i>iěrv</i>	<i>iěrv</i>		
		(mutató névmás)	(mutató névmás)		
		<i>zī</i>	<i>zə</i>		

A személyes névmás hangsúlytalan alakját az előtte álló szóval a legtöbbször egybeejtik.

Példák:	<i>iχ bea</i> (ich werde)	<i>beaχ</i> (werde ich)
	<i>dū pist</i> (du bist)	<i>pista</i> (bist-du)
	<i>hea zōkt</i> (er sagt)	<i>zōktv</i> (sagt-er)
	<i>zī slēkt</i> (sie schlägt)	<i>slēktsə</i> (schlägt sie)
	<i>zī boa</i> (sie war)	<i>boazə</i> (war sie)
	<i>əs rēnt</i> (es regnet)	<i>rēnts</i> (regnet es)
	<i>miē gēm zə</i> (mir geben sie)	<i>gēmzə mv</i> (geben sie mir)
	<i>diē zōg-iχ</i> (dir sage ich)	<i>iχ zōk-tv</i> (ich sage dir)
	<i>īm bea-χ-s gēm</i> (ihm werde ich es geben); <i>iχ bea-z-om gēm</i>	
	<i>īm hoē-χ gəzōkt</i> (ihm habe ich gesagt); <i>iχ hō-r-om gəzōkt</i>	
	<i>īs boat duət</i> (ihr waret dort); <i>boat-s duət</i> stb.	

A ragozott ige hangsúlytalan része elmarad sokszor és a mögötte álló hangsúlytalan névmás elveszti hangzóját, ha utána még egy — magánhangzóval kezdődő — szó áll, a kettő közé a névmás *r* hangja jön: *zets-p-r-ons doa* (szabály szerint: *zets bv ons doa*; a *b* assimilálódott, az *v* elmaradt, helyébe jött *r*) *biē lēn ons doa* > *lēk-p-r ons doa* (e h.: *lēk pv ons doa*). — *ślōf-pr-ons aōs* (e h. *ślōf-pv-ons aōs*) stb.

VI. Egyéb hangváltozások.*

Ablaut.

164. §. Nyelvjárásunkban az igéknek praeteritum imperfectuma csak ritkán használatos; e tekintetben leginkább a *war*, *hatte*, *wollte*, *konnte* és *meinte* (*boa*, *hat*, *mā-tv* = *meinte* + *er*, *kunət* = *konnte*, *bōlət* = *wollte*) alakok tesznek kivételt. Teljes ablautsorokról ilyenformán nem is beszélhetünk; az igék ragozott alakjai az infinitivusból és part. praeteritumból levezethetők. A szóképzésben az ablaut egész közönséges. — Példák:

špreχn — *gəšproχn* — *dv šprux* — *də šprōx* (sprechen),
špringən — *gəšprunən* — *dv šprunk* — *špreŋən* (springen),
grōm — *də grūp* — *dv grōm* — *əs grōp* (graben),
trin'p — *gotrun'p* — *dv tränk* — *trun'p* (trinken),

*) E fejezetben azokat a hangváltozásokat foglaltam össze, melyekről eddig még nem volt szó.

šlisn — *gəšlōsn* — *dv šlus* — *əs šlōs* (schliessen),
štin'ŋ — *gəštun'ŋ* — *gəštānk* (stinken),
ziŋən — *gəzunən* — *gəzānk* (singen),
pənən — *gəponən* — *əs pānt* (binden),
flŋ — *gəflōn* — *flūk* (fliegen).

Umlaut.

165. §. Az umlaut szerepe nyelvjárásunkban rendes. Csupán a hosszú \bar{e} , \bar{o} , $\bar{ö}$ hangoknál esik meg, hogy umlautjuk nem a megfelelő magas hang: *dv šlōk*, — *də šlēk*; *dv hōmv* — *də hēm̄v*, *šlōf* — *slēf*rek stb. Ez csak akkor történhetett, hogy ha az említett *o* hangoknak a kfn.-ben, *a*, *ä* felel meg. Itt tehát az umlaut a tőhangzó eredetibb alakjához alkalmazkodott.

1. *a* > *e*, nas. előtt *e*: *apl* > *epl* (Äpfel), *gest* (Gäste), *šbezv* (schwächer), *eltv* (älter), *gəlextv* (Gelächter), *pekv* (Bäcker), *də helft* (die Hälfte), *kreftek* (kräftig), *prextek* (prächtig); *menv* (Männer), *pəndv* (Bänder), *hənt* (Hände), *əndən* (ändern), *ləml* (Lämlein), *pəštəndek* (beständig) stb. — Az igék präsensében: *e*: *faln* > *fēlst*, *felt* (fällt-t), *həltst*, *həlt* (halten), *ləst*, *let* (lassen), *bəkst*, *bəkt* (wachsen) stb.

2. *o* > *ö*: *frōš* (Frösche), *lōxv* (Löcher), *rōsv* (Rösser), *štōltsv* (stölzer), *knōxl* (Knöchel), *trōpl* (Tröpflein), *frōstln* (frösteln), *šōlek* (schuldig) stb.

3. *o* > *ö*: *krōmv* (krümmer), *tōmv* (dümmer), *bōndən* (wundern), *bōntšŋ* (wünschen), *gəzōndv* (gesünder) stb.

4. *o* > *ö*: *pōk* > *pök* (Böcke), *knöppl* (Knöpfel), *fōlv* (völler), *kōxən* (Köchin), *hōxv*, *hōxst* (höher, höchst); *drōk* > *drō'ŋ* (drücken) stb.

5. *u* > *ü*: *jūŋv* (jünger), *hūŋən* (hungern), *füks* (Füchse), *flūs* (Flüsse), *pūsŋ* (büssen), *fütən* (füttern), *grūsŋ* (grüssen), *kündənŋ* (kündigen), *tūxl* (Tüchlein), *pūxl* (Büchlein) stb.

6. \bar{e} > $\bar{ä}$, $\bar{ē}$: *jēk*, *jēgv* (Jäger), *nēgl*, *nēgl* (Nägel), *pēt*, *pēdv* (Bäder), *glēzv* (Gläser), *tēglix* (täglich); *tsēln* (zählen), *trēv* > *trēkst*, *trēkt* (tragen), *šlēv* < *šlēkst*, *šlēkt* (schlagen) stb.

7. \bar{o} > $\bar{ä}$: *hōmv* > *hēm̄v* (Hämmer), *nōmən*, *nēm̄lix* (nämlich), *tsōm*, *tsēm̄ən* (zähmen) stb.

8. $\bar{ö}$ > $\bar{ä}$: *trōst*, *trōs'ŋ* (trösten), *lōs*, *lōzŋ* (lösen), *šōbv* (Schöber), *fōgl* (Vogel), *hōflix* (höflich), *grōbv* (gröber), *kōlv* (Köhler) stb.

— $\bar{o} > \bar{e}$: $\bar{s}l\bar{o}f > \bar{s}l\bar{e}frek$ (schläfrig), $\bar{s}b\bar{e}gr\bar{a}n$ (Schwägerin), $gr\bar{o}f$, $gr\bar{e}fti\bar{x}$ (gräflich), $\bar{s}\bar{e}fv$ (Schäfer) stb.

9. $\bar{u} > \bar{ü}$: $pr\bar{ü}dv > pr\bar{ü}dv$ (Brüder), $kr\bar{ü}k$ (Krüge), $\bar{s}\bar{ü}lv$ (Schüler), $\bar{s}t\bar{ü}l$ (Stühle), $gr\bar{ü}bl$ (Grüblein), $ts\bar{ü}gl$ (Zügel), stb.

10. $\bar{o}\sim > \bar{ö}\sim$: $h\bar{o}\sim > h\bar{ö}\sim$ (Hähne), $g\bar{a}b\bar{o}\sim\text{-}ha\bar{e}t > g\bar{a}b\bar{ö}\sim\text{-}li\bar{x}$ (gewöhnlich), $t\bar{o}\sim$ (Töne), $l\bar{o}\sim$ (Löhne), $g\bar{a}kr\bar{o}\sim\text{-}t$ (gekrönt), $pers\bar{o}\sim\text{-}li\bar{x}$ (persönlich).

11. $\bar{u}\sim > \bar{ü}\sim$: $z\bar{u}\sim > z\bar{ü}\sim$ (Söhne).

12. $a\bar{o} > e\bar{ö}$: $h\bar{e}z\bar{v}$ (Häuser), $m\bar{e}ölv$ (Mäuler), $m\bar{e}ös$ (Mäuse), $f\bar{e}ölv$ (fauler; compar.) stb.

13. $oa, oa > ea, ea$, ha az eredeti tőhangzó a kfn.-ben a, \hat{a} (47., 48. §): $foap > feam$ (färben), $beam\bar{a}n$ (wärmen), $eaml$ (Ärmel), $nean$ (nähren), $jeali\bar{x}$ (jährlich), $\bar{s}teak$ (Stärke), $g\bar{a}feali\bar{x}$ (gefährlich) stb. A comparativusban azonban $\bar{o}a$: $\bar{s}oaf > \bar{s}öafv$ (schärfer), $boam > böamv$ (wärmer), $kloa > klöarv$ (klar-er). Továbbá: $b\bar{o}a, b\bar{o}ast; b\bar{o}an$ (wäre, -st, wären). Ha azonban az oa diphthongus kfn. $o+r$ -nek felel meg, akkor umlautja következetesen $\bar{o}a, \bar{ö}a$: $doaf > döaf\bar{l}$ (Dörflein), $k\bar{o}ap$ (Körbe), $\bar{o}atv$ (Örter), $b\bar{o}atv$ (Wörter), $d\bar{o}anv$ (Dörner), $k\bar{o}anv$ (Körner) stb.

14. $ue > üe$: $du\bar{e}st > d\bar{ü}e\bar{s}tek$ (durstig), $p\bar{ü}egn$ (Bürger), $k\bar{ü}etsv$ (kürzer), $\bar{s}t\bar{ü}etsv$ (stürzen), $b\bar{ü}est$ (Würste), $g\bar{ü}et\bar{l}$ (Gürtel), $natu\bar{e} < nat\bar{ü}e\bar{l}i\bar{x}$ (natürlich) stb.

Jegyzet. Az \bar{a} és $\bar{ä}$ hangoknak, a melyek részint kfn. ou -nak (88. §) részint kfn. ei -nek (87. §), illetőleg kfn. $ei+n, ou+n$ (95. §) hangoknak felelnek meg, nincs umlautjuk. A kfn. ei -nek megfelelő \bar{a} hangnál természetes az umlaut hiánya, a másiknál (kfn. ou) az analógia magyarázza a jelenséget: $k\bar{ä}fv > k\bar{ä}fv$ (Käufer), $r\bar{ä}bv$ (Räuber), $tr\bar{ä}m\bar{a}n$ (träumen), $d\bar{ä} p\bar{ä}m$ (die Bäume) stb.

166. §. Az umlautot megtaláljuk:

1. a névragozásban: $m\bar{e}nv$ (Männer), $d\bar{e}zv$ (Dächer), $r\bar{ö}k$ (Röcke), $\bar{s}l\bar{e}ö\bar{x}$ (Schläuche), $n\bar{e}gl$ (Nägel), $f\bar{ö}gl$ (Vögel), $pr\bar{ü}dv$ (Brüder), $b\bar{o}atv$ (Wörter), stb.;

2. az igeragozásban a präsens 2., 3. személyében: $tr\bar{e}kst$, $tr\bar{e}kt$ (trägst-t), $\bar{s}l\bar{e}kst$, $\bar{s}l\bar{e}kt$ (schlägst-t), $f\bar{e}lst$, $f\bar{e}lt$ (fällst-t), $b\bar{e}kst$ (wächst) stb. — A *werden, sein, wollen, können, haben* igék prät. imperf. conjunctivusában: $b\bar{ü}e$, $b\bar{ü}est$, $b\bar{ü}en$ (würde, -st, -en), $b\bar{o}a$, $b\bar{o}ast$, $b\bar{o}an$ (wäre, -st, -en), $b\bar{ö}l\bar{e}st$, $b\bar{ö}l\bar{e}t$ (wolltest, wollte), $k\bar{ü}n\bar{e}st$,

künat (könntest, könnte); *het, he'n* (hätte, hätten). A felsorolt eseteken kívül nyelvjárásunk a praet. imp. conjunctivusát csak nagyon ritkán használja, helyette a segédigés alak szerepel: *ix büe koman* (ich würde kommen) stb.

3. a szóképzésben: *gesl* (Gässlein), *püzl* (Büchlein), *töpl* (Töpflein), *heözl* (Häuslein), *döafl* (Dörflein), *gəšeft* (Geschäft), *pekv* (Bäcker), *šəfv* (Schäfer), *köχən* (Köchin), *šbəgrən* (Schwägerin), *püəgv* (Bürger), *kölv* (Köhler). — *šləfrek* (schläfrig), *grəfliχ* (gräflich), *təgliχ* (täglich), *gəfevliχ* (gefährlich), *jealiχ* (jährlich), *pəštendek* (beständig), *kreftek* (kräftig), *preχtek* (prächtigt), *šölek* (schuldig). — *šterkv* (stärker), *höχv* (höher), *gröšv* (grösser), *krömv* (krümmer), *šöafv* (schärfer), *küəstv* (kürzer). — *tsəmən* (zähmen), *əndan* (ändern), *tsüknöpln* (zu-knöpfen), *grüşn* (grüssen), *küdenχ* (kündigen), *böndan* (wundern), *böntšn* (wünschen), *feam* (färben), *beamən* (wärmen), *šnüən* (schnüren), *špüən* (spüren) stb.

Brechung.

167. §. Némely igénél egész rendesen beállott: *zē~* : *zīst*, *zīt* (siehst-t); *fvdeam* : *fvdiəpst*, *fvdiəpt* (verdirbst-t); *bean* : *biəst*, *biēt* (wirst-d = fis, fit; bit = erit); *beafn* : *biəfst*, *biəft* (wirfst-t); *šteam* : *štiəpst*, *štiəpt* (stirbst-t). — Számos igénél azonban a tö *e* hangzója nem *i*-vé, hanem *e*-vé lesz: *preχn* : *preχst*, *preχt* (brichst-t); *həfn* : *həfst*, *həft* (hilfst-t); *trefn* : *trefst*, *trefst* (triffst-t); ugyanígy: *drešn* (dreschen), *dvšre'n* (erschrecken), *fresn* (fressen), *špreχn* (sprechen), *šteχn* (stechen), *gel'n* : *əs gelt* (es gilt), *kbeln* (quellen), *šbeln* (schwellen), *fvgesn* (vergessen).

Több igénél az analógia hatása következtében kiegyenlítőds állott be: *lēzn* : *lēs*, *lēst*, *lēst*, *lēzn*, *lēst*, *lēzn* (lese — liest — liest — lesen — -t — -n); *štēln* : *štēlst*, *štēlt* (stiehlst, stiehlst); *nəmən* : *nəmst*, *nəmt* (nimmst-t).

Megtaláljuk a brechungot a szóképzésben is: *peak* : *gəpiək* (Berg, Gebirge); *šteχn* : *šteχ* (Stich); *zē~* : *gəziχt*, *foaziχt* (Gesicht, Vorsicht); *gēm* : *gəft* (Gift), *heat* : *hiət* (Herde, Hirt), *rēχt* : *rēχ'n* (recht, richten), *špreχn* : *špreχboat* (Sprichwort).

Assimilatio.

168. §. Assimilatio beáll, ha a szó közepén két magánhangzó között lágy explosiva (*b*, *d*) áll; de ez csak akkor történhetik,

ha a szó végén, illetőleg a hangsúlytalan szótag magánhangzója után *n* áll, a mely a *b* hatása alatt labialis nasalissá (*m*) assimilálódott: *klēm* (kleben), *lēm* (leben), *gēm* (geben), *hēm* (heben), *grēm* (graben és Graben), *hēm* (haben), *nēm* (neben), *ēm* (eben), *ōm* (oben), *ōmt* (Abend), *štrēm* (streben), *šbēm* (schweben), *glām* (glauben), *šraēm* (schreiben), *plaēm* (bleiben), *traēm* (treiben), *lēm* (loben), *klaēm* (klauben), *lēm* (lieben) stb. A továbbképzésben: *štup* > *štūm* (Stuben), *trūp* > *trūm* (trüben), *də grūm* (die Gruben), *də haēm* (die Hauben), *štāp* > *štām* (stauben), *gəplīm* (geblieben), *gəhōm* (gehoben), *gəvīm* (gerieben), *gəšrīm* (geschrieben). Tehát; *ben* > *bm* > *mm* > *m*.

rēn (reden), *lōn* (laden és Laden), *fōn* (Faden), *pōn* (baden), *pōn* (Boden), *nōl* (Nadel), *knōl* (Knödel), *štrūl* (Strudel), *šōn* (Schaden és schaden), *šnaēn* (schneiden), *šaēn* (scheiden) stb. A továbbképzésben: *jūt* > *jūn* (Jude, —en), *də rēn* (die Reden) stb. Tehát: *den* > *dn* > *nn* > *n*, *del* > *dl* > *ll* > *l*.

169. §. Beállott az assimilatio továbbá a kfn. *gen* végzetnél, a mely *ŋ*, *n* hanggá lesz; a legtöbbször akkor, ha a *g* hangot magánhangzó előzi meg: *bōn* (Wagen), *zōn* (sagen), *šlōn* (schlagen), *trōn* *klōn* (klagen), *frōn* (fragen), *krōn* (Kragen), *mōn* (Magen), *jōn* (jagen), *nōn* (nagen), *plōn* (plagen), *rōn* (ragen), *flēn* (pflegen), *zēn* (segén), *zēn* (Segen), *fēn* (fegen), *bēn* (wegen), *kēn* (gegen), *lēn* (legen), *rēn* (Regen), *pīn* (biegen), *līn* (liegen), *zīn* (siegen), *flīn* (fliegen), *štaēn* (steigen) stb. A továbbképzésben: *tōk* > *tōn* (Tag, tagen), *štīk* > *də štīn* (die Stiegen), *flīk* > *də flīn* (die Fliegen), *jōk* > *jōn* (jagen), *gəšlōn* (geschlagen), *gətrōn* (getragen), *gəflōn* (geflogen) stb. Ha a *gen* szótagot *r* előzi meg, akkor ez az *r* vocalisálódott, ha *l* előzi meg, nem következett be az assimilatiót jellemző magánhangzónyúlás: *moan* (morgen), *zoan* (sorgen), *poan* (borgen); *foln* (folgen), *galn* (Galgen).

170. §. Hasonló jelenséggel van dolgunk akkor is, ha *b*, *d* explosivát liquida előzi meg: *lb*, *ld*, *rb*, *rd*, és a szó végén *n* áll; az *rb*, *rd* hangsoportoknál az *r* vocalizálódott: *feam* (färben), *fvdeam* (verderben), *šteam* (sterben), *eam* (erben), *koln* (Kolben), *dō-zelm* (demselben), *halm* (den halben), *gōln* (Gulden), *meln* (melden), *dvmoan* (ermorden), *bean* (werden), stb.

171. §. Ha *pp* áll a szó közepén két vocalis között, akkor szintén assimilatio történik: *pen* > *pm* > *m*: *za'm* (sappen), *šna'm* (schnappen), *kla'm* (klappen), *šle'm* (schleppen), *gra'm* (grappen); *də ri'm* (die Rippen), *də tre'm* (die Treppen), *də kla'm* (die Klappen) stb.

Ugyanaz az eset, ha kfn. *pf*, *ph* áll két vocalis közt: *trq'm* (Tropfen), *štq'm* (stopfen és Stopfen), *kč'm* (köpfen), *frq'm* (pfropfen), *də šne'm* (die Schnepfen).

172. §. Ha oly mássalhangzók kerülnek együvé, a melyek egymás mellett nehezen ejthetők, akkor alkalmazkodnak egymáshoz, assimilatio áll be:

bt > *pt*: *lēpt* (lebt), *hēpt* (hebt), *īs hēpt* (ihr habet), *šračpt* (schreibt), *glāpt* (glaubt), *lōpt* (lobt), *šračptōfl* (Schreibtafel), *lēptsaēt* (Lebzeit) stb.

gt > *kt*: *zōkt* (sagt), *klōkt* (klagt), *šlēkt* (schlägt), *frōkt* (fragt), *nōkt* (nagt), *trōktūzl* (Tragtuch) stb.

bs > *ps*: *heapst* (és *heabəst*: Herbst), *štīčpst* (stirbst), *fvdičpst* (verdirbst), *lēpst* (lebst), *hēpst* (hebst), *tračpst* (treibst) stb.

gs > *ks*: *krikst* (kriegst), *zōkst* (sagst), *lēkst* (legst), *ontvbēks* (unterwegs) stb.

bš > *pš*: *hōpš* (hübsch), *lēpšoft* (Liebschaft), *halpšaēt* (die Hälfte), *laepštul* (Leibstuhl) stb.

nd > *nn* > *n*: *gəštənən* (*gəštanden* > *gəštannen* > *gəštənən*): ilyenek: *plənən* (blinden), *fənən* (finden), *šənən* (schinden), *fvšbenən* (verschwinden) stb. Ez a jelenség csak akkor állott be, ha az *nde* után még *n* állott, különben nem: *kələndv* (Kalender), *bōndən* (wunde-r-n), *də pəndv* (die Bänder) stb.

td > *tt* > *t*: *bəlst-tə* (e h. *bəlst-də* > *bəlst-tə* = willst du); hasonlóan: *frōks-tə* (fragst du), *heə zōk-tv* (er sagt dir) stb.

ndw > *ntb* > *ntp* > *np* > *mp*: *həmpak* (Handwerk).

tb > *tp* > *pp*: *beppv* (e h. *bet-bv* > *bet-pv* = wetten wir).

bm > (*mm*) > *m*: *gimv* (e h. *gimv* > *gim-mv* = gib mir).

sf > *ff* > *f*: *grofōtv* (*grōs-fōtv* > *grof-fōtv* > *grofōtv* = Grossvater), *bqfrānv* (*bqšfv-r-ānv* > *bqffv-r-ānv* > *bqfrānv* = was für einer).

ntg > *ntk* > *nk* > *nk*: *enkēn* (entgegen). Ennek a gyakran előforduló alak hatásának tulajdonítom, hogy a *kēn* (gegen) szóban

a kfn. szókezdő *g*-nek *k* felel meg, a mi különben nyelvjárásunkban nem fordul elő.

ntw > *ntb* > *ntp* > *np* > *mp*: *prampae*~ (Branntwein, e h. *prant*+*bae*~), *ampat* (Antwort), *ampa'n* (antworten).

nb, *np* > *mb*, *mp*: *embenek* (inwendig), *ompendek* (unbändig), *ompakant* (unbekannt), *ompərāt* (unbereit), *ontam pām* (unter + den + Baum), *ūbam pām* (über den Baum).

Az igének hangsúlytalan *en* végzete elmarad, ha utána személyes névmás áll; ilyen úton két mássalhangzó kerül egymás mellé és assimilatio állhat be: *kembv* (kennen wir > *ken*+*bv*), *zōk-pv* (sagen wir > *zōg*-*pv*), *lēs-pv* (lesen wir > *les*-*bv*, *lēspv*), *retpv* (reden > wir, *re*t > *bv* > *retpv*) stb.

Az *nk* > *ŋk*, *nk*; *ng* > *ŋ*, *n*; *gen* > *ŋ*, *n*; *ken* > *ŋ* hangváltozásokat l. a 123. 112. 169. 175. §-okat.

Tenuisok a szó belsejében.

173. §. A szó belsejében két magánhangzó között a tenuis (*t*, *tt*) rendszeren kiesik. Ilyenkor a két magánhangzó elseje — a hangsúlyos — tisztán ejtődik, a hangsúlytalan elesik és helyette egy szótagképző mássalhangzó (*n*, *ŋ*) adja a másik szótagot. Az átmenet a tisztán ejtett magánhangzóból a szótagképző nasalisba úgy történik, hogy a levegő kitódulását a szájüregen át hirtelen elzárjuk (jele ') és helyette az orrüregen bocsátjuk keresztül. Az egész jelenség alapján assimiatio és csak akkor következett be ha a szó végén *n* állott (168—171. §.): *pi'n* (bitten), *re'n* (retten), *be'n* (wetten), *pe'n* (beten), *paglā'n* (begleiten), *prō'n* (braten), *hū'n* (hüten), *aōsrō'n* (ausrotten), *plu'n* (bluten), *raē'n* (reiten), *he'n* (sie hätten), *ha'n* (sie hatten), *sū'n* (schütten), *štraē'n* (streiten), *gāšni'n* (geschnitten), *gestri'n* (gestritten); *rōt* > *rō'n* (raten); *pərāt* > *pərā'n* (bereiten); *də tsaē'n* (die Zeiten), *də ra'n* (die Ratten), *də pū'n* (die Büten), *də ru'n* (die Ruten), *də kē'n* (die Ketten), *də tō'n* (die Toten) stb. Kivételesen: *šli'n* (kfn. slite; ufn. Schlitten).

174. §. Ugyanaz az eset, ha a *t* hangot *s*, *z*, *x* (kfn. *h*), *n*, *l*, *r* előzi meg; ez utóbbi esetben azonban az *r* hangból magánhangzó lett: *fas'n* (fasten), *trōs'n* (trösten), *də keš'n* (die Kisten), *də kros'n* (die Krosten), *də kris'n* (die Christen), *də pes'n* (die besten). — *rež'n* (richten), *flež'n* (flechten), *fež'n* (fechten), *trax'n* (trachten),

fax'ŋ (fürchten). — *hen'ŋ* (hinten), *də en'ŋ* (die Enten), *de ten'ŋ* (die Tenten), *on'ŋ* (unten). — Az *l-nél* rendesen csak továbbképzésben: *də gəštal'ŋ* (die Gestalten), *də fal'ŋ* (die Falten), *də kal'ŋ* (die kalten . . .), *də al'ŋ* (die Alten); épen így ez is *zel'ŋ* (selten). A kfn. *lten* végzet különben *ln*: *haln* (halten), *špaln* (spalten), *šeln* (schelten) stb. — *goa'ŋ* (Garten), *də šoa'ŋ* (die Scharten), *də koa'ŋ* (die Karten); diphthongus nélkül: *ba'ŋ* (warten).

175. §. Kfn. (*c*)*ken* nyelvjárásunkban (hasonlóan a *gen > ŋ* hangváltozáshoz: 169. §.) *ŋ*: *pa'ŋ* (backen), *rö'ŋ* (Rücken, rücken), *prö'ŋ* (Brocken), *fvšle'ŋ* (verschlicken), *dvšre'ŋ* (erschrecken), *plé'ŋ* (blicke.), *flé'ŋ* (flicken), *flé'ŋ* (Flecken), *flö'ŋ* (pflücken), *be'ŋ* (wecken), *ne'ŋ* (necken), *de'ŋ* (decken), *drö'ŋ* (drücken), *drö'ŋ* (drucken), *kle'ŋ* (klecken), *le'ŋ* (lecken), *pö'ŋ* (bücken), *šme'ŋ* (schmecken), *še'ŋ* (schicken), *šte'ŋ* (stecken), *šte'ŋ* (sticken), *teö'ŋ* (zücken). — *gəpa'ŋ* (gebacken), *dvšrö'ŋ* (erschrocken), *də prö'ŋ* (die Brücken), *də krö'ŋ* (die Krücken), *də mö'ŋ* (die Mücken) stb.

Liquida után: *mel'ŋ* (melken), *də nel'ŋ* (die Nelken), *də mol'ŋ* (kfn. molchen, molken), *də bql'ŋ* (die Wolken); *bie'ŋ* (wirken), *də pié'ŋ* (die Birken), *də štar'ŋ* (die starken . . .) stb.

176. §. Kfn. *nken > ŋ'ŋ*, *n'ŋ*: *biŋ'ŋ* (winken), *ziŋ'ŋ* (singen), *štiŋ'ŋ* (stinken), *deŋ'ŋ* (denken), *šeŋ'ŋ* (schenken), *leŋ'ŋ* (lenken), *hiŋ'ŋ* (hinken), *daŋ'ŋ* (danken), *tuv'ŋ* (kfn. tunken = tauchen); *gəštun'ŋ* (gestunken), *gəzun'ŋ* (gesunken), *gətrun'ŋ* (getrunken), (*də kran'ŋ* (die kranken . . .) stb.

Mássalhangzók a szó végén.

177. A szó végén nyelvjárásunkban csak tenuis állhat; a továbbképzésben és az összefüggő beszédben azonban meglágyulhat. Ez a lágyulás csak magánhangzók, liquidák és nasalisok szomszédságában történhetik.

p > b: *grüp > grübl* (Grüblein), *štup > štübl* (Stüblein), *koap > köabl* (Körblein), *baěp > baěbv* (Weiber), *gröp > gröbv* (gröber), *tāp > dv tābv* (der Taube), *lāp > libv* (lieber), *həmp > həmbv* (Hemder). Ide tartoznak tulajdonképpen ezek is: *štup > štūm* (Stuben > stubn > štūm), l. 168. §.

t > d: *golt > göldék* (goldig = golden), *kənt > kəndv* (Kinder), *pōt > pēdv* (Bäder), *pəlt > pəldv* (Bilder), *gəšbent > gəšbēndv*

(geschwinder), *gazont* > *gəzöndv* (gesünder), *pant* > *pendv* (Bänder); kiesik a *t* a továbbképzésben, l. 174. §.

k > *g*: *tq̄k* > *tęglix* (täglich), *jq̄k* > *jęgv* (Jäger), *plutek* > *plutęgv* (blutiger), *fičtsek* > *fičtsegv* (vierziger), *zq̄k* > *zq̄g-om* (sage ihm), *klq̄k* > *klq̄g-an* *ō*~ (klage ihn an) stb. Ha *en* végzetet kapott a továbbképzésben, akkor *ŋ*, *v* lesz: *zoak* > *zoan* (sorgen), *jq̄k* > *jq̄v* (jagen), l. 169. §.

s > *z*: *ōmās* > *ōmāzŋ* (Ameisen); *lōs* > *lōzŋ* (lösen), *glōs* > *glēzv* (Gläser), *haōs* > *hęōzv* (Häuser), *tsins* > *tsinzŋ* (Zinsen), *ons* > *onzv* (unser), *plōs* > *plōzŋ* (blasen), *bīs* > *bīzŋ* (Wiesen), *rōs* > *rōzŋ* (Rosen), *pōs* > *pōzv* (böser), *Johānās* > *Henzl*, Andreas > *Dręzl*, *gi-z-om* (e. h. *giōs om* = gib es ihm), *bōs* > *bōz-v zq̄kt* (was er sagt) stb.
f > *v*: *of* > *ovŋ* (e. h. *of+an*, auf+den), *ovs* (auf das).

Hangzók betoldása és elesése.

178. §. A szorosabb értelemben vett hangzobetoldás nyelvjárásunkban ritka jelenség. A *d* hang betoldását látjuk e két példában: *šöndrv* (schöner), *klęndrv* (kleiner); mindkettő comparativus.

Gyakrabban fordul elő az az eset, hogy a szó végéhez egy *t* hang járul, de csak a végéhez és éppen azért itt voltaképpen nem is betoldással van dolgunk (járulékhang). Pl. *fraęlix* és *fraęlixt* (kfn. vri-liche), *šon* és *šont* (kfn. schōne, schön), *nō-t* (kfn. nāhe, nā), *nont* (kfn. nū, nu = nur), *feāst* (kfn. vęrsen, verse), *šięt* (kfn. schiere, schier), *nimant* (kfn. nie-man), *q̄bāst* (kfn. obez, obz).

1. *Jęgyzet*. Analógián alapuló hangváltozással van dolgunk azon szavaknál, a melyek a végén egy *n* hangot kapnak: *rīmēn* (kfn. rieme), *rāmēn* (kfn. ram, rame), *zōmēn* (kfn. sām, sāme), *gąōmēn* (kfn. guome, goume), *dąōmēn* (kfn. dūme, doume), *nōmēn* (kfn. nam, name), *rīzŋ* (kfn. rise), *goa'ŋ* (kfn. garte), *šli'ŋ* (kfn. slite), *šbqlmēn* (kfn. swalbe, swalwe), *kotsŋ* (kfn. kotze), *rōzŋ* (kfn. rase), *karn* (kfn. karre, garre), *kuxŋ* (kfn. kuoche). Ez a szóvégi *n* a többi *casus obliquus*-ból (gyenge névragozás), különösen pedig a leggyakrabban előforduló *accusativus*-ból hatolt a *nominativus*-ba. E jelenség leginkább dologneveknél fordul elő, melyeknél egész természetesen az *accusativus* a leghasználatosabb.*)

*) V. ö. O. Behaghel: Geschichte der deutschen Sprache 180. § (Pauls Grundriss I², 760 l.) — Kl. Bojunga: Die Entwicklung der nhd. Substantivflexion 65. és köv. l. — I. Nep. Schwäbl: Die altbayerische Mundart 57. §.

2. *Jegyzet.* Ugyancsak analógia alapján magyarázható a hiatus-pótló *r* hang is, mely nyelvjárásunkban két magánhangzó közé, ritkábban magán- és mássalhangzó közé szokott kerülni. Már alkalmunk volt látni, hogy nyelvjárásunkban az *r* gyakran vocalizálódik. Ha azonban az utána álló szó magánhangzóval kezdődik, akkor az eredeti *r* sokszor megmarad: *əs* *boa-r-ā~mōl* (es war einmal), *zets p-r-ons doa* (setzen wir uns dar), *lĕk p-r-ons nidv* (legen wir uns nieder), *fv-r-aā'ŋ* (verachten; ver > fv), *fa-r-eān* (ver+ehren) stb. Ezeknek az analógiájára megtaláljuk az *r* hangot ilyenekben is pl.: *iġ hĕ-r-ən gəzĕ~* (ich habe ihn gesehen), *iġ hĕ-r-om gēm* (ich habe ihm gegeben) stb. Megjegyzem azonban, hogy ezt az *r* hangot nem találjuk meg mindig két magánhangzó között; így pl. nem használják a magánhangzóval kezdődő igék előtt: *doa akat* (der, dieser ackert), *biĕ endān* (wir ändern); összetett szavakban sokszor hiányzik pl. *bentv-apl* (Winterapfel), *uε-alt* (ritkán: *uε-r-alt*), *fv-endān* (verändern), *kendv-ān* (Kinderaugen). Másoknál megint megvan: *faĕ-r-ōmt* (Feier-abent), *hū~r-ān* (Hüneraugen), *štĕř-r-amt* (Steuer-amt). — Úgy látszik tehát, hogy a hiatus-pótló *r* használata sok esetben az egyéni önkénytől is függ. Mondhatom: *əs* *boa-r-ā~mōl* és *əs* *boa ā~mōl*.

179. §. A *t* hang elesik a szó végén: *mark* (kfn. market, markt), *hāp* (kfn. houbet, haupt), *es* (kfn. ist).

Kfn. *w* elesik: *hā~* (kfn. houwen, hoven), *paōv* (kfn. būwaere), *ā* (kfn. ouwe, ove), *šā~* (kfn. schouwen), *tā~* (kfn. touwen), *fūl* (kfn. phulwe, phülwe), *frā* (kfn. vrouwe, vrowe). — *grĕōl* (kfn. griuwel, griul), *trĕō* (kfn. triuwe, triu), *šmiĕn* (kfn. smirwen, smirn), *hāĕ* (kfn. hōuwe, houwe, hōu), *zaōv* (kfn. sūwer, sūr), *rū* (kfn. ruowe, ruo), *neĕ* (kfn. niuwe, niu), *klō* (kfn. klāwe, klā).

Kfn. *p* (*b*) elesik: *krom* (kfn. krump, krum), *tom* (kfn. tump, tumb, tum), *em* (kfn. umbe, ump, um).

A kfn. *r* hangból vocalis lesz, l. 119. és 47. 53. 54. 57. 62. 65. 69. 74. 80. 83. 85. §-okat; kiesett *šbats* (kfn. swarz), *hats* (kfn. hĕrze, hĕrz), *hat* (kfn. hart), *āat* (*duet*; dort), *ba'ŋ* (kfn. warten; imperat. *bat*). Az *er* < *v* hangváltozást l. 156. §.

A kfn. *n* — ide értve az infinitivus *n*-jét is — elesik a nasalis vocalisoknál, l. 90—97. §-okat.

VII. Tulajdonnevek és idegen szavak.

180. §. A személyneveknél a legnagyobb változásokat a hangsúlytalan szótag szenvedti. Hangzója meggyengülhet: *kaspp* (Kaspar), *johanəs* (Johannes), *tōməs* (Thomas), *līzə*[§] (Elisabeth, v. ö. Líza), *saləmō* (Salamon), *anə-mriə* (Anna-Maria; külön mindegyik *annv* és *mari*). — A hangsúlytalan hangzó egészen el is maradhat, sőt az egész hangsúlytalan szótag is elmaradhat; ez utóbbi különösen a név elején: *frōnə* (V-e-rona), *katł* (Kat-a-lin), *grətł* (Marg-a-rethe), *paltsv* (Balth-a-sar), *trēzv* (T-e-rézia), *hanəs* (Jo-hannes), *henzł* (Johannes), *loěžł* (A-lois), *tēbl* (Ma-theus), *taəs* (Ma-thias), *tō-l* (An-ton), *lənə* (He-lena), *nētł* (Agnes), *drēzł* (An-dreas). — Nemcsak a szó elején: *katł* (Katal-in), *meatł* (Mart-in), *zimł* (Sim-on). — Az *r* a gyakran előforduló a személynevekben is vocalizálódott; a ritkábban előfordulóknál azonban nem: *meatł* (Martin), *lōqts* (Laurenz; v. ö. Lőrincz), *koal* (Karl), *jüək* (Georg; v. ö. György); ellenben *viktor*, *dortsv* (Dorothea).

Becézgető neveket nyelvjárásunk nem igen használ, bár a kicsinyítő képző nem ritka a személyneveknél: *nētł* (Agnes), *grətł* (Margarethe), *meatł*, *tēbl* (Matheus), *tō-l* (Anton), *loěžł* (Alois), *zimł* (Simon), *bintsl* (Vinzent), *drēzł* (Andreas), *zōfl* (Sophie). A felsorolt példákban az *ł* azonban elvesztette diminutív jelentőségét. Az is előfordul, hogy egyik-másik személynévnek több alakja van, a melyek közül az egyiket csak gyermekek, a másikat csak felnőttek megszólítására használják, pl. [§]*hanəs* és *janəsi* a gyermekek megszólítására való, *henzł* a felnőttekre; a *jōzef* megszólítást használják kis és felnőtt embernél, de a *jōzop* alakot már csak a felnőttekre.

A ritkábban használatos nevek kevés — vagy semmi — változtatással megtartják alakjukat: *julv* (Gyula), *jenō* (Jenő), *rōzv* (Róza), *frants* (Franz).

A meczenzéfieknek a magyarokkal való sűrű érintkezése (vásárok alkalmával) okozza, hogy magyar keresztneveket is használnak és csak a rájuk nézve nehezen ejthető hangokat cserélik fel mással: *julv* (Gyula), *jenō* (Jenő), *janəsi* (Janesi), *lōqts* (v. ö. Lőrincz), *jüək* (György); *dortsv* (Dorotyya — Dorttya > *dortša*).

A családnevek változatlanul maradnak: *Wagner*, *Sorger*, *Ludwig*, *Göbl*, *Böhm*, *Schürger*, *Schmotzer*, *Kosch* stb.

181. §. A mely helységneveknek a magyar mellett német elnevezésük is van, ez utóbbiak használatosak, de alkalmazkodnak a hangtani törvényekhez; tehát ezek a nevek: *Szepsi*, *Merény*, *Szomolnok* stb. nem használatosak, hanem helyettük a német elnevezések járnak. Egyébiránt a magyar helységnevek is alkalmazkodnak, ha gyakran előfordulnak. Így a hangsúlytalan szótag hangzója vagy gyengül, vagy egészen el is marad: *tuɛnə* (Torna), *ɔpatskə* (Opaczka), *šmɔlnəts* (Schmölnitz, Szomolnok), *gɔlnəts* (Gölnitz — bánya), *ɔbədaf* (Oberdorf = Felső-Meczenzéf), *mɔldv* (v. ö. Moldau; *au > ā > v*; Szepsi), *jɔs* (Jászó), *kaš* (Kassa, Kaschau), *lɛɔtš* (Leutschau, Lőcse), *dɔbrɔts* (Debreczen); összetételben megmarad: *ruznā* (Rosen-au; Rozsnyó).

A *v > b* hangváltozást látjuk, pl.: *bɔndrɔsl* (Wagendrüssel, Merény), *bɪ* (Wien), *grɔsbɔrdəɛ* (Grosswardein), *šbālv* (Svedlér), *altbasn* (Altwasser, Óvíz). — Nasalis hangokat pl. *bɪ* (Wien), *hɛrmɔstɔt* (Hermannstadt), *āzɔl* (Einsiedel, Szepes-Remete). Az *er > v* hangváltozást: *šbālv* (Svedlér), *alvhaɛlɛk* (Allerheilig, Mindszent). Az *r* vocalizálódik: *tuɛnə* (Torna), *kləɔznpusk* (Klausenburg).

A kevésbé ismeretes helységnevek, különösen ha nincsen német nevük, megtartják alakjukat: *rudnok* (Rudnok), *tšɛtš* (Csécs), *miškɔts* (Miskolcz) stb.

182. §. A gyakrabban előforduló idegen szavak, ha ejtésük nem ütközik nehézségekbe, megtartják idegen alakjukat: *žandār* (Gendarme), *monštrants* (Monstranze), *planɛt* (Planet), *ekstrv* (extra), *prɔtses* (Prozess), *štɛlāž* (Stellage), *kapitāl*, *komitāt*, *kontrakt*, *kuvert* (Couvert), *dinamit*, *egzāman*, *hɔtel*, *talɛnt* stb.

Az idegen szavak nasalis magánhangzói többnyire megmaradnak: *tsitrɔ* (Citrone), *kaɔtsiɔ* (Caution), *pɛrsɔ* (Person), *lektsiɔ* (Lektion), *kanɔ* (Kanone), *dɪvā* (Divan), *štatsiɔ* (Station), *kaplɔ* (Kapellan); éppen így ez is: *dɔhā* (dohány; Tabak nem használatos).

Ha azonban az idegen szó könnyen alkalmazkodhatik, akkor megváltozik. Így *er > v* hangváltozással: *fɛspv* (Vesper), *dɔktn* (Doktor, Dokter); ellenben megmaradt: *jɛnɛr*, *fɛbɛr* (Januar, Februar), *revɔlvɛr* (Revolver). A hangsúlytalan hangzó gyengül: *apɔtit* (Appetit), *korɔgiɛn* (korrigieren), *egzāman* (Examen), *promɔnāt* (Promenade), *ɛgzɔtsiɛn* (exercieren), *ɔfɔtsiɛ* (Officier), *prɛdek* (Predigt)

stb. — Gyakori a hangsúlytalan hangzó elesése: *kantsl* (Kanzel), *trompēt* (Trompete), *apōtēk* (Apotheke), *kaplō* (Kapellan). — Az *r* vocalizálódik: *koafračtek* (Charfreitag), *koa* (Chor) stb. — Az idegen szavak *ier* végzete *iě*; *ieren* pedig *iěn*: *qfōtsiě* (Officier), *klaviě* (Klavier), *diskuriěn* (discurieren), *telegrafiěn* (telegraphieren), *ženiěn* (genieren), *licitiěn* (licitieren) stb. A *b* helyett *p* a szó elején: *palbierv* (Barbierer). Hosszú mássalhangzó idegen szóban sincs: *akorūt* (accurate), *qfōtsiě* (Officier), *arest* (Arrest), *apētīt* (Appetit), *korōgiěn* (corrigieren). — Jellemző, hogy a *v > b* hangváltozás az idegen szavakban többnyire elmarad: *divā* (Divan), *revolver* (Revolver), *kavē* (magy. kává), *kuvert* (Couvert).

183. §. A ritkábban előforduló idegen szavaknál nem látjuk nyelvjárásunk jellemzőbb hangváltozásait. Ismeretlen a *v > b* hangváltozás: *advokāt*, *evangēlium*; a ritkább használatúaknál az *r* nem vocalizálódik: *direktor*, *genērāl*, *park* stb.; a szó végén is megmarad az *r*: *profesor*, *husār*, *teāter*; a hangsúlytalan szótag nem marad el, legfeljebb a hangzója gyengül: *elafānt*, *genērāl*, *panganēt* (panganéta), *kdēt* (Kadett), *knāl* stb.; a szókezdő *b* nem lesz *p*: *blūs* (Blouse), *broš* (Brosche), *blamiěn* (blamieren).

VIII. Összefoglalás.

Nyelvjárásunk jellemzőbb sajátosságai a következők: 1. erős hajlam a zárt hangzókhoz, 2. a *v* (*w*) helyett *b* hangot ejt, 3. a szókezdő *b* helyett *p* hangot, 4. az *r* hangnak következetesen beálló vocalizálódása, 5. hosszú mássalhangzót csak a legritkább esetben használ.

Ezen sajátosságok meglehetősen következetességgel megvannak a többi gründner községben is, a melyektől nyelvjárásunk inkább a vocalismusban tér el. Egyik-másik gründner község a szepességi nyelv befolyását mutatja, különösen a magánhangzókat illetően. A meczenzéli nyelv ebben a tekintetben konzervatívabb maradt. Ez a körülmény nehezíti meg némileg a megérthetést a meczenzéfiek és a többi gründnerek között.

A felső-magyarországi német nyelvjárások közül a krikehayer áll a legközelebb a gründner községek nyelvéhez; a *v > b*, *b < p*

hangváltozás itt is megvan, bár az *r* gyakori vocalizálódása már nem oly következetes. A gründer községbeli ember mindamellett csak nehezen érti meg a krikehayert, a mit eléggé magyaráz az a körülmény, hogy tekintélyes távolságban laknak egymástól és így mindegyik nyelvjárás önállóan fejlődött. Ez azonban nem zárja ki közös eredetüket, csak azt mutatja, hogy korán szakadhattak el egymástól.

Hogy az alsó-meczenzéfi nyelvjárás felnémet nyelv, azt az eddigiek után fölösleges bizonyítanom. A gründer nyelvjárás és így az alsó-meczenzéfi is felfogásom szerint a bajor-osztrák nyelvjárások csoportjába tartozik. Nevezetes az, hogy a bajorban a *v* (*w*) helyett a *b* ejtése a XIII. századtól a XVI. századig nagyon elterjedt. Weinhold az ő bajor nyelvtanában (127—129. l.) említi, hogy a bajor nyelv jellemző vonása, hogy a XIII—XVI. századig a székezdő *w* helyett *b* áll. Weinhold nagyon sok példát idéz, én csak néhányra szorítok: *zimmerbant*, *gebaltig*, *barhafftig*, *gebaxen*, *belcher*, *berden*, *unbebeglich*, *beip*, *burm*, *ant-borten* — *tbingen zbai*, *zbischen*, *zbar*, *sbartz*, *sbert* stb. stb. A XVI. századtól kezdve a *b* az írásban kezd eltűnni; úgy látszik, a beszédben is. Ma már azonban a *v* (*w*) > *b* hangváltozás a német nyelvjárásokban csak szórványosan fordul elő és tudtommal sehol sem oly általánosan, mint a gründer községekben. Meglehetős következetességgel megvan még e hangváltozás az észak-olaszországi német kolóniákban, az úgynevezett *Sette* (VII.) és *Tredici* (XIII.) *comuni*-ban. Az előbbiek a Brenta és Astico folyók közti síkságon, ez utóbbiak Verona tartományban laknak. Ezek a *v* (*w*) hangot ismerik ugyan, de *f* helyett ejtik; *v* (*w*) helyett *b* hangot ejtenek: *bachen*, *bait*, *belt*, *berden*, *burst*, *sbach*, *zbirn* (v. ö. Schmeller: *Cimbrisches Wörterbuch*). Mivel nyelvjárásunk a bajor nyelvterülethez tartozik, nem lehetetlen, hogy a meczenzéfiak őshazája a bajor nyelvterület volt. E felfogásomat támogatja a nyelven kívül az a körülmény, hogy a XII., XIII. századokban végbement német vándorlások nem hágták érintetlenül a bajor területet sem. Scheftlarn és Weihestephan bajor kolostorok annalesei említik, hogy 1259-ben Németországban nagy éhínség volt és hogy e miatt sokan vándoroltak ki Németországból.*)

*) Krones id. m. 27. l.

Arra vonatkozólag, hogy a gründner községek ősei, mikor hagyhatták el őshazájukat, a nyelv és a történeti adatok csak megközelítőleg nyújtanak felvilágosítást. Mivel a bajor nyelvjárásokban a $v(w) > b$ hangváltozást csak a XIII. századtól kezdve lehet kimutatni, nem valószínű, hogy a XIII. század előtt hagyhatták volna ott. Tekintetbe véve továbbá azt, hogy a legrégebb gründner várost, Gölniczányát a történelem csak a XIII. század végén említi először, végül pedig Schröer — a mint már a bevezetésben említettem — határozottan állítja, hogy a két Meczenzéfet a XIV. század folyamán alapították, mindezekből némi valószínűséggel azt lehet következtetni, hogy a gründnerek a XIII. század közepe táján vagy második felében szakadhattak ki ősbazájukból.

Az olaszországi VII. és XIII. comuni szintén XIII. vagy XVI. századi bajor telepítvények lehetnek, bár Weinhold (*Bair. Gramm.* 129. l.) azt mondja, hogy ezeknél a b ejtése a w helyett valószínűleg szlovén befolyás alatt történik, a mennyiben a szlovének, ha németül beszélnek, a w helyett b hangot ejtenek.

Az alábbi táblázatokban a jellemzőbb hangmegfeleléseket állítottam össze, tekintettel az újfelnémet nyelvre:

kfn.	a	\hat{a}	$e \ddot{e}$	\acute{e}	i	o	\acute{o}	\ddot{o}	u	\ddot{u}
metz.	$a \grave{a}$	$\bar{o} \bar{e}$	$e e \acute{e}$	\bar{e}	$e e i$	o	\bar{o}	$\bar{o} \bar{e}$	$o u$	$\bar{o} \bar{u}$ \bar{e}
ufn.	a	\bar{a}	$e (\ddot{a})$	\bar{e}	i	o	\bar{o}	\bar{o}	u	\bar{u}

kfn.	$a, \acute{a}+r$	$\acute{e}+r$	$e, \acute{e}+r$	$i+r$	$o, \acute{o}+r$	$\ddot{o}+r$	$u+r$	$\ddot{u}+r$	$uo+r$	$ie+r$	\hat{i}	\hat{u}
metz.	$oa, o\grave{a}$	$ea, e\grave{a}$	$ea, e\acute{a}$	$i\grave{e}$	$oa, o\grave{a}$	$\ddot{o}a, \ddot{o}\acute{a}$	ue	$\ddot{u}\varepsilon$	ue	$i\grave{e}$	$a\check{e}$	$a\check{o}$
ufn.	a, \bar{a}	e, \bar{e}	$e, \bar{e}(\ddot{a})$	i	o, \bar{o}	\ddot{o}, \bar{o}	u, \bar{u}	\ddot{u}, \bar{u}	\bar{u}	\bar{i}	$\bar{e}i$	au

kfn.	<i>a, á+n</i>	<i>o, ó+n</i>	<i>e, é+n</i>	<i>ó+n</i>	<i>ei+n</i>	<i>ou+n</i>	<i>üe+n</i>	<i>uo+n</i>
metz.	<i>ō~</i>	<i>o~</i>	<i>ē~</i>	<i>ō~</i>	<i>ā~</i>	<i>ā~</i>	<i>ū~</i>	<i>ū~</i>
ufn.	<i>ā</i>	<i>ō</i>	<i>ē (ā)</i>	<i>ō</i>	<i>ei</i>	<i>au</i>	<i>ū</i>	<i>ū</i>

kfn.	<i>û+n</i>	<i>î+n</i>	<i>ei+n</i>
metz.	<i>ao~</i>	<i>ae~</i>	<i>ae~</i>
ufn.	<i>au</i>	<i>ei</i>	<i>ei</i>

kfn.	<i>ie</i>	<i>uo</i>	<i>üe</i>	<i>ei</i>	<i>ou</i>	<i>öu</i>
metz.	<i>ī</i>	<i>ū</i>	<i>ū</i>	<i>ā ā</i>	<i>ā ā</i>	<i>ā ā</i>
ufn.	<i>ī (ie)</i>	<i>ū</i>	<i>ū</i>	<i>ei</i>	<i>au</i>	<i>äu</i>

IX. Szövegmutatvány.

Də metsn̄začfn̄ v kičz.

*ən altfvganən tsač'ŋ
boa n̄x v andrə belt,
abis's fon al'ŋ lēö'ŋ
ax hēöt n̄x biēt dvt̄sčlt.*

*əs alte metsn̄začfn̄,
d̄s stonət d̄m ən gront,
fon plats ont fon dv̄ bustenkl
b̄sət zelt n̄x ka hont.*

Die Metzenseifner Kirche.¹⁾

In altvergangen Zeiten
war noch eine andre Welt,
als wie es von alten Leuten
auch heute noch wird erzählt.

Das alte Metzenseifen,
das stand oben im Grund,²⁾
vom Platz und von der Wustling³⁾
wusste damals noch kein Hund.

¹⁾ Lehetőleg szószerinti német fordítás.

²⁾ ³⁾ utczák nevei.

miē hot maē šbestv grētļ,
 bi 'χ klā~ boa, fīl dvtsēlt,
 bēn zə goa hot gəšponən,
 qbv jə gruln gəšēlt.

bə itst də kieχ es, mā~t-sə,
 duet boa-r-v grōsə zət
 ont me'n en gezūdν,
 duet hot v drax gəbō~t.

dea drax hat dreōtsən hāpv,

hot fēō-r-ont flam gəšpaēt
 ont andas nūšt gəfresν,
 nont metsνzaēfvν lēōt.

fīl mōtv hōm iē tōχtv,
 fīl fētν hōm iē zū~,
 fīl kēdv hōm iē eldan
 pətraōat ont pəgrī~.

tsaletst hot dōs ən lēō'n
 šon goa nūšt mē gəfaln,
 ta hōm z'ən grōndν šēŋkhaōs

v zetsēŋk ē-gəhaln.

dv reχtv hot-sə alə
 dv raē nōx aōsgəfrōkt:
 bi bōa dv drax tsə tō'n,
 bea bās ən pes'n rōt?

qb-r-alə hōm də aksln
 pədeŋkliχ hōxgətsōv;
 ontrōt əs neχt dv reχtv,
 bi zqls v andrv zōm . . . ?

Mir hat meine Schwester Gretel,
 wie (i)ch klein war, viel erzählt,
 wenn sie gar hat gesponnen
 aber ja Grullen¹⁾ geschält.

Wo jetzt die Kirche ist, meinte sie,
 dort war eine grosse Sotte²⁾
 und mitten im Gesüder³⁾
 dort hat ein Drach gewohnt.

Der Drach hatte dreizehn Häup-
 ter,
 hat Feuer und Flamm gespeit,
 und anders nichts gefressen,
 nur Metzenseifner Leute.

Viel Mütter haben ihre Töchter,
 viel Väter haben ihre Söhne,
 viel Kinder haben ihre Eltern
 betrauert und begreint (beweint).

Zuletzt hat das den Leuten
 schon gar nicht mehr gefallen,
 da haben sie im Gründer Schenk-
 haus
 eine Sitzung abgehalten.

Der Richter hat sie alle
 der Reihe nach ausgefragt:
 wie wäre der Drach zu töten,
 wer weiss den besten Rat?

Aber alle haben die Achseln
 bedenklich hoch gezogen;
 enträt es nicht der Richter,
 wie soll's ein anderer sagen . . . ?

1) Kartoffeln.

2) Sumpf (Pfütze)

3) u. a.

«hoë leöt, iχ büε gaden'ŋ,
dä boarət laët ən bæ~
— m̄~t d-r-altv kiëχanfōtv —
«biët! preŋ v füεχenk rae~.»

«Vivāt!» — m̄~t drof dv reχtv —

«v boat əs šon gəfaln».
palt boan dä teš fol flašŋ,

fol zaëtł ont fol halm.

ən šlōtsŋ boan zə m̄~stv,
bi-z'-əs ax heöt nqx zae~,
qbv dä šō~ gədaŋ'ŋ,
dī boan halt neχt ən bæ~.

fīl boχŋ boan fganən
ont ax nqx fīln joan
hōm zə nqx fort getrun'ŋ
ont — zae~ nqx tömv boan.

tsa zelbeŋ tsaët, ən öatl
— itst ez əs hübl dat —
hoč ən an höltserən heözl
v baëp om töt gəbat.

əs boa-r-ən šustas bitbə,
štā~alt ont meözl-oam;
es lēm boar-v dvbidv,
ta böa zə gean gəštoam.

Hoi¹⁾ Leute, ich würde gedenken,
die Wahrheit liegt im Wein,
—meinte der alte Kirchenvater—
«Wirt! bringe ein Führchen²⁾
herein.»

«Vivat» — meinte darauf der
Richter —

«ein Wort ist schon gefallen!»
bald waren die Tische voll Fla-
schen,
voll Seitel³⁾ und voll Halben.⁴⁾

Im Schlürfen waren sie Meister,
wie sie auch heute noch sind,
aber die schönen Gedanken,
die waren halt nicht im Wein.

Viele Wochen waren vergangen,
und auch nach vielen Jahren
haben sie noch fort getrunken
und — sind noch dümmer ge-
worden.

* * *

Zur selbigen Zeit, im Örtlein⁵⁾
— jetzt ist der Hügel dort —
hat in einem hölzren Häuslein
ein Weib auf den Tod gewartet.

Es war eines Schusters Witwe
steinalt und mäusleinarm
das Leben war ihr zuwider,
da wäre sie gern gestorben.

1) indulatszó.

2) A Fuhr szó dimin. alakja, 1 liter.

3) meszely.

4) iteze.

5) utcza neve.

*v nōxt, ta rextek kömt-v
gəklapat, prūd̄v tōt
«du oqm̄ altə bitbə,
its biēs-tə halt gəhōlt!»*

*«qb-r-altə baēbv, bās-tə,
hōl iχ next ömāzūst;
bēlst itst fon lēm dvlōst zae~,
pəbaēs ma āχ an dī-st.»*

*«dv drax ən jē~ gəzūdv
fošt m-r-ən maē hampak naē~,*

*dō~ zqlstə m-r-ē dvtō'ŋ,
ē kō~st next maenə zae~.»*

*mēt dō~ ez-v gəklompat
zae~ bēk nōx, prūd̄v tōt;
də oqm̄ altə bitbə
bōsət ka hōlf, kan rōt.*

an ōmt, bi z' es gəzesŋ

iē hatsəlāt pəgrae~,

*— v bi v plets fon himl̄ —
kömt-r-a gədan'ŋ ae~.*

*bi ae~st iē mō~ gəštoqm̄ boa,
hat sə ən zaēna lōt
an haōfŋ pēχ gəfonən,
dōs hət s' afoa gəhōlt;*

*hot-s ovŋ heat tsəlōŋ
ont draōs a pəp gəmaxt*

*ont hət sə šō~ pəhənən
mēt metsŋzaēfnv traxt.*

Eine Nacht, da richtig kommt er
geklappert,¹⁾ Bruder Tod:
«du arme alte Witwe,
jetzt wirst du halt geholt!»

«Aber alte Weiber, weisst du,
hol ich nicht umsonst;
willst jetzt vom Leben erlöst sein,
beweise mir auch einen Dienst.»

«Der Drach in jenem Gesüder
pfuscht mir in mein Handwerk
hinein,
den sollst du mir eher ertönen,
eh' kannst nicht meine sein».

Mit dem ist er geklompert²⁾
seinem Wege nach, Bruder Tod;
die arme alte Witwe
wusste keine Hülfe, keinen Rat.

Einen Abend,³⁾ wie sie ist ge-
sessen
ihr Herzenleid zu begreifen (be-
weinen)

— wie ein Blitz vom Himmel
kommt ihr ein Gedanke ein.

Wie einst ihr Mann gestorben war,
hat sie in seiner Lade
einen Haufen Pech gefunden,
das hat sie hervorgeholt;

Hat es auf dem Herd zerlassen
und hat daraus eine Puppe ge-
macht

und hat sie schön behangen
mit Metzenseifner Tracht.

¹⁾ hangutánzó szó.

²⁾ czammogó járást jelentő szó.

³⁾ eines Abends.

ən sōmst, bi šon gəšlōfn,

*gətrāmt hət alə belt,
hət sə nō~t ō~ gəzūdov
də pōp šō~ doagəštelt.*

*bi's ō~fanən tsə tōn hət,
hət dōs dv drax dvplekt :
dv dōxt, əs əs v mälzenk,
ont hət də pōp fašləkt.*

*əs hət next lan gədaōat,
hət-ən əs pēχ tsətrīm ;
fon drax əs nüšt mē andas,
nont štāp ont əš gəplīm.*

*də zqt əs āx fon fēōv
en gantsn aōsgətreōkt,
ont əs v šōnv plats boan*

ont əs v plats nqx heōt.

fīl bōsn 's qb-r-ax heōt next,

*tqs itst v kičž šon štēt,
bq qe~st dv drax gəhaōst hət,
v bi də mea dvtsčlt.*

*v büfl altə bačbv
zīt mən goa pē'ŋ gē~,
ben dī next bōan, ta müsət
də kičž šō~ lēdek štē~.*

*də andan metsnzačfnv,
dī zetsn of dv pank
en grōndv šenkaħəs šlōtsn
ont zuxŋ ən fvštant.*

Den Abend,¹⁾ wie schon geschla-
fen,
geträumt hat alle Welt,
hat sie nahe am Gesüder
die Puppe schön dargestellt.

Wie es angefangen zu tagen hat,
hat das der Drach erblickt :
er dachte, es ist ein Mädelen,
und hat die Puppe verschlickt
(verschlungen).

Es hat nicht lange gedauert,
hat ihn das Pech zertrieben ;
vom Drachen ist nichts anders,
nur Staub und Asche geblieben.

Die Sotte ist auch vom Feuer
im ganzen ausgetrocknet
und ist ein schöner Platz ge-
worden
und ist ein Platz noch heute.

Viele wissen es aber auch heute
nicht,
dass jetzt eine Kirche schon steht,
wo einst der Drache gehaust hat,
wie die Märe erzählt.

Ein wie viel²⁾ alte Weiber
sieht man gar beten gehen,
wenn die nicht wären, da müsste
die Kirche schön ledig stehen.

Die andern Metzenseifner,
die sitzen auf der Bank, [fen
im Gründer Schenkhaus schlür-
und suchen den Verstand.

Gallus Péter.

¹⁾ abends.

²⁾ einige.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
I. A kiejtésről és hangsúlyról (1—7. §)	7
II. Nyelvjárásunk hangjai:	
1. Magánhangzók (8—39. §)	9
2. Mássalhangzók (40—45. §)	16
III. A hangok története:	
1. Magánhangzók (46—97. §)	19
2. Mássalhangzók (98—143. §)	31
IV. Mennyiségi változások:	
1. Magánhangzóknál (144—151. §)	46
2. Mássalhangzóknál (152. §)	50
V. A hangsúlytalan szótagok hangjai (153—163. §.)	51
VI. Egyéb hangváltozások (164—179. §)	58
VII. Tulajdonnevek és idegen szavak (180—183. §)	68
VIII. Összefoglalás	70
IX. Szövegmutatvány	73

INDEX

- 1. Introduction
- 2. The History of the Project
- 3. Theoretical Framework
- 4. Methodology
- 5. Data Collection
- 6. Data Analysis
- 7. Results
- 8. Discussion
- 9. Conclusion
- 10. References
- 11. Appendix
- 12. Bibliography
- 13. Glossary
- 14. Acknowledgements
- 15. About the Author

Értesítés.

A Magyar Tudományos Akadémia 1890 október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, ú. m. az

Akadémiai Értesítőt,

Almanachot,

Archæologiai Értesítőt,

Archæologiai Közleményeket,

Emlékbeszédeket,

Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Társadalomtudományi),

Magyarországi Német Nyelvjárásokat,

Magyarországi Szláv Nyelvjárásokat,

Mathematikai és Természettudományi Értesítőt,

Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,

Nyelvtudományi Közleményeket, Nyelvemléktárt,

Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Írók, Országgyűlési emlékek,

Könyvkiadó-Vállalatból évenként négy kötetet

évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angol vászonkötésben kívánják, évi 23 korona 20 fillérért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a Magyar Tudományos Akadémia többi kiadványait 25 % engedménnyel szerezhetik meg a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalánál.

Ha a fentebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a főtitkári hivatalhoz, a kiadványok portómentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 23 korona 20 fillér) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldésekor, november végén, utánvétellel kéretik be, s ekkor a címzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigélé 314 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főtitkári hivatalhoz intézendők.

**A Magyar Tud. Akadémia
Főtitkári hivatala.**

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Heinrich Gusztáv* főtktár. Tizenhatodik kötet. 1905. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléseiről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, bírálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön czikkek során közli. Ismerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kizemelvén belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetések közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagejai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XV. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenötödik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedévenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczötödik kötet. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szimyei József* r. tag.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladata a magyarral hason alkotásu ural-altaji nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek földerítésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak; továbbá más, bár nem hason alkotásu nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik évenként háromszor vagy négyszer. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.